SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

Vol. II

Timişoara, 2010

Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Colecţia *Philologica.* Coordonatorul colecţiei Lect. univ. dr. Nadia Obrocea
Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacţia a stabilit ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

Sumar

VI. Terminologie

VII. Didactica limbii române

VIII. Recenzii

IX. Varia

GLOSĂ PE MARGINEA LIRICII ARGHEZIENE

ŞTEFAN MUNTEANU

O componentă esenţială a liricii lui Arghezi se întemeiază pe gândirea artistică antinomică, altfel spus, pe o structură duală, antinomică a versului. Această caracteristică, reflectată în modalitatea creaţiei, reprezintă, cum se ştie, o trăsătură inovatoare ţinând de poetica romantismului. E de-ajuns, cred, să amintim celebrul poem *La lac* al lui Lamartine, în care poetul invocă timpul, cerându-i să curgă mai repede pentru zilele celor nefericiţi şi să-i uite pe cei fericiţi:

Assez de malheureux ici-bas vous implorent,
Couler, couler pour eux;
Prenez avec leurs jours les soins qui les devorent;
Oublier les heureux!

În literatura română, Eminescu ilustrează mai mult decât alţi poeţi ai vremii această orientare stilistică a veacului. Fiindcă, ce sunt unele din amplele sale creaţii altceva decât largi desfăşurări pe fond epic, aflate în antiteză şi în conflict de idei cu altele, dacă se poate spune aşa. Dintre acestea fac parte, între alte monumente ale geniului eminescian, *Epigonii*, *Împărat şi proletar*, *Scrisoarea III* şi *Luceafărul*.

Revenind la Arghezi, transcriu, pentru început din *Testament*:

Am luat ocara şi torcând uşure
Am pus-o când să-mbie, când să-njure.
[……………………………………………]
Robul a scris-o [cartea], domnul o citeşte.
[……………………………………………]

De ce-ai cântat? De ce te-am auzit?
(*Morgenstimmung*)

întrebări, acum şi alteori, fără răspuns, în schimbul căruia o dualitate răstignită între *credinţă* şi *tăgadă* are orgoliul însingurării unui *poeta-vates*, care vorbeşte ca de pe un vârf de munte:

Eu veneam de sus, tu veneai de jos,
Tu veneai din vii, eu veneam din morţi.
(*ibidem*)

Eterna distanţare şi despărţire şi, în acelaşi timp, un necurmat şi nestăvilit dor de a fi împreună, ca sub osânda unei porunci fatale şi ascunse, care sileşte cugetul să navigheze mereu în derivă:

Pusei pământ şi ape, zăgaze între noi,
Şi suntem pretutindeni, alături, amândoi
Te întâlnesc pe toată poteca-n aşteptare,
Necontenita mută a mea însoţitoare.
[……………………………………]
Amestecată-n totul, ca umbra şi ca gândul,
Te poartă-n ea lumina şi te-a crescut pământul.
[……………………………………]
Apropiată mie şi totuşi depărtată,
Logodnică de-a pururi, soţie niciodată.
(*Cântare*)

Nu rareori antinomia, asociată cu negaţia, acoperă amărăciunea unui regret sau poate o remuşcare:

Făptură vrăjitoare şi duioasă,
Nu te-am oprit s-aştepţi şi să suspini,
Ci te-am lăsat să-l încâlceşti în spini
Fuiorul vieţii tale de mătasă.
(*Inscripţie pe un portret*)

Şi tot astfel altădată, când versul devine un strigăt de profundă dezamăgire sub povara apăsătoare a unor amintiri plătite odinioară ca experienţe cu un preţ prea ridicat de idolatrie:

Femeie scumpă şi ispită moale!
Povară acum, când vie te-am pierdut,
De ce te zămislii atunci din lut
Şi nu-ţi lăsai pământul pentru oale?

(*Jignire*)

Sau când versul este expresia unui dureros refuz al iubirii prevestitoare de linişti tulburate:

Făptura ta întreagă,
De chin şi bucurie,
Nu trebuie să-mi fie,
De ce să-mi fie dragă?

(Creion)

O conştiinţă sfâşiată de întrebări şi îndoieli, care cheamă cugetul să-i stea *hotar între înger şi măgar*, nu înseamnă oare a trăi o dramă pustiitoare şi eroică totodată, cum mărturisesc aceste versuri antologice:

Netrăita viaţă s-a sfiit
Şi-am trăit-o însutit.

(*Deşertăciune*)

În cuvinte „de rând”, asta înseamnă o existenţă vidă de pulsaţiile vieţii autentice, asemenea unui întins deşert: o viaţă compensată de un răzbunător şi silnic belşug devine forma mântuitoare a trăirilor în toată profunzimea lor.

Antinomia se regăseşte şi în jocul realităţii aflate în concurenţă cu iluzia ei. Realitatea poate fi înşelătoare, iluzia, paradoxul, nu. Ea durează câtă vreme există credinţa neclintită în ea. Iluzia, aparenţa trimit la o realitate potenţială, virtuală, pentru că amândouă sunt legate de speranţă şi nu se lasă pradă dezamăgirii, cu care ne aduce

cu picioarele pe pământ şi brutal realitatea crudă. *A părea* devine atunci mai veridic şi mai izbăvitor decât *a fi* cu adevărat, fiindcă speranţa este o prezenţă mereu imaginată ca posibilă şi aşteptată să se întâmple în absenţa obiectului real: ea este imaginea vie şi mângâitoare a ceea ce a ajuns îndepărtat şi trecut; este umbra dăinuitoare şi fidelă realităţii apuse:

Şi acum c-o văd venind
Pe poteca solitară,
De departe simt un jind
Şi-aş voi să mi se pară.
(*Melancolie*)

În sfârşit, dualitatea se anulează din nou, făcând loc evocării pătimaşe:

Femeie răspândită-n mine ca o mireasmă-ntr-o pădure,
Scrisă-n visare ca o slovă,
Înfiptă-n trunchiul meu: săcure.
(*Psalmul de taină*)

De unde şi dorinţa aprinsă ca în locul tăcerii cuvintelor înmormântate în sărutare să se audă alt cântec abia şoptit, asemenea frunzei în clădirea ei lină şi pădurii în rumoarea adâncurilor ei:

Înmormântează-ţi graiul oprit sub sărutare.
Şi lasă-ţi singur trupul, cu albele-i tipare,
Învăluit în umbră el singur să murmure,
Uşure ca o frunză, adânc ca o pădure.
(*Stihuri*)

Dar gestul se dovedeşte iluzoriu şi apropierea gratuită, încât clipa visată se stinge în pâlpâire nefiresc sugrumată:

Ne-am aşezat alături şi braţul m-a cuprins,
Un luminiş în mine părea că s-ar fi stins.

[………………………………………......]
Vreau degetul uşure să-l iau, să i-l dezmierd,
Orice vroiesc rămâne îndeplinit pe sfert.
[…………………………………………….]
Dar ce nu pot pricepe, ea pricepu de plânge?
Apusul îşi întoarce cirezile prin sânge.
O! mă ridic pe suflet s-o strâng şi s-o sărut,
Dar braţele din umeri le simt că mi-au căzut.
(*Toamnă*)

Aşadar, credinţă şi îndoială, incertitudine şi căutare, aşteptare şi zădărnicie, dorinţă şi înfrângere, iată universul meditaţiei lirice argheziene sau o mare parte din tărâmul lui, guvernat de drame existenţiale. Un drum lung, aşternut între vis şi realizare, între dorinţă izbăvitoare şi eşec. Totul se înscrie în cele din urmă pe un portativ repetat încă o dată, dar altfel, ca act de săvârşire a unui *rit* al *primenirii*, aşteptat cu înfrigurare şi la adăpost de ochiul neiertător al zădărniciei neîmpliniri pe un liman spălat de valuri:

Voiam să pleci, voiam şi să rămâi,
Ai ascultat de gândul cel dintâi.
Nu te oprise gândul fără glas,
De ce-ai plecat, de ce-ai mai fi rămas?
(*De-abia plecaseşi*)

Şi după o lungă rătăcire pe cărări îndepărtate şi îndelung bătute, vine şi ceasul întoarcerii târzii şi cuminţi spre noi înşine – dar până când?

Poate că este ceasul de vreme ce scoboară
Din arbori toată frunza ce-a fost şi strălucit,
Să ne privim trecutul în faţă, liniştit,
Când urma lui de umbră începe să ne doară.
[…………………………………………………]
Şi de ni-s rupţi genunchii de căile spinoase,
De ce pentru-ntristare să fie tot ce-a fost?

Nu-i toamnă? Să ne facem din noi un adăpost
Şi s-adunăm deşertul la cald, pe lângă case.
(*Poate că este ceasul*)

… păstrând cu el, într-un colţ ferit al sufletului, *cenuşa visărilor noastre*.

1 iulie–15 august, 2010

UN PATRIMONIU ÎNCĂ NEEXPLORAT: FONDUL SCRIS DE CUVINTE AUTOHTONE

LAURENŢIU NISTORESCU

Cuvinte-cheie: *limba dacă, fond autohton, termeni scrişi: etnonime, toponime, antroponime*

Se vor împlini, în curând, 140 de ani de la publicarea articolului revoluţionar *Perit-au dacii?*, de către academicianul Bogdan Petriceicu Hasdeu, şi 113 ani de când studierea elementelor de substrat ale limbii române au devenit, prin acelaşi B.P. Hasdeu, materie de studiu universitar. În pofida acestui deloc neglijabil răstimp şi a unei incontestabile rafinări a studiilor asupra substratului lingvistic traco-daco-român, direcţia de cercetare trasată de ultimul mare enciclopedist al culturii române – reconstituirea elementelor de substrat prin comparaţiile cu idiomurile prelatine ale vecinătăţii apropiate, în particular cu limba albaneză, altminteri, o direcţie productivă şi cu un potenţial încă neepuizat[1], dar cu incontestabile limite metodologice[2] - a continuat să fie formula aproape exclusivă a acestui ispititor, dar şi plin de riscuri[3], demers ştiinţific. Se poate

---

[1]O dovadă în acest sens o constituie şi recentul volum al lui Grigore Brâncuş, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbi române* (Brâncuş 2009).

[2]Ca orice procedeu reducţionist, această metodă nu reţine decât „cel mai mic numitor comun", dispunând de mijloace limitate de a valida rezultatul sau de a corecta erorile de paradigmă metodologică.

[3]Nu este deloc inutil să amintim că Hasdeu însuşi s-a confruntat, la data publicării articolului, cu o contestare cvasiunanimă a intelectualităţii româneşti din ţară şi de peste hotarele de atunci, argumentele (deopotrivă ştiinţifice şi conjuncturale, dintre care n-a lipsit cel al confruntării cultural-politice cu pravoslavismul) inhibând şi astăzi abordarea subiectului de către cercuri culturale altminteri întru totul onorabile. Replica dată atunci de Hasdeu – „*Când unul spune că doi cu doi*

obiecta, în bună măsură cu temei, că această stare de fapt se datorează „materiei prime” deficitare: în pofida amplificării aproape exponenţiale a cercetărilor, materialul lingvistic de care dispune cercetătorul este foarte limitat. Limitele nu sunt însă atât de restrânse încât să nu permită şi alte metodologii de studiu, cea asupra căreia încercăm să atragem atenţia fiind **cercetarea fondului scris de cuvinte autohtone**.

Afirmaţia că există un atare obiect de studiu, un fond scris al limbii geto-dacice[4], poate părea, încă, o erezie ştiinţifică: un secol de cercetări sistematice n-a produs, nici în ţară, nici în afara ei, dovada vreunui text[5] care să fie atribuit limbii de substrat (în scriere proprie sau în oricare alt sistem de scriere), cu atât mai puţin vreo miraculoasă „piatră de la Rosetta”. Cu toate acestea, fondul de termeni scrişi de care poate dispune cercetătorul este semnificativ mai ridicat decât bagajul de „o sută şi ceva” de cuvinte reconstituite prin comparaţia dintre daco-română (sau traco-daco-română) şi albaneză. Acestea provin din însemnările autorilor antici şi documentele oficiale contemporane sau cvasicomtemporane, aşa cum ne-au fost ele transmise prin intermediarii medievali, dar şi din surse „de primă mână”, parte dintre ele aflate în proximitatea spaţiului geografic ocupat de vorbitorii idiomului geto-dac: inscripţiile din oraşele Pontului Euxin ori cele create, mai târziu, de şi prin administraţia romană.

---

fac trei, iar altul că doi cu doi fac cinci, este criminal cel care crede că doi cu doi fac patru” – trebuie să fie evocată şi acum ca îndemn la păstrarea măsurii.

[4]O parte a istoriografiei româneşti a reluat (în opinia noastră, fără temei – nu se evocă descoperiri relevante şi nici argumentaţii revoluţionare) o dezbatere care părea a fi fost tranşată chiar de autorii antici: cea potrivit căreia ar putea exista diferenţieri lingvistice semnificative (la nivel de dialect sau chiar limbă) între geţi şi daci. Până la improbabila probă a contrariului, vom prezuma că geto-dacii utilizau una şi aceeaşi limbă, cu irelevante diferenţe regionale.

[5]Un contraexemplu ar putea fi inscripţia de la Ezerovo, localitate situată la limita tradiţională dintre spaţiul traco-odrys şi cel eminamente getic, în imediata apropiere a oraşului Odessos/Varna. Textul, scris cu caractere greceşti şi citit de Detchev „*Rolisteneas Nerenea tiltean esko Arazea domean Tilezupta mie erazilta*” (Detchev 1957), nu este însă ferm atribuibil geţilor sau tracilor, iar interpretările propuse până acum sunt neconvingătoare.

De-a lungul ultimei generaţii, s-au consumat mai multe tentative de a inventaria acest fond[6], aceste demersuri având ca numitor comun, din păcate, o vizibilă inconsecvenţă a criteriilor, fapt care a contribuit decisiv la gradul aproape cu totul ignorabil de valorificare a unui atare instrument de cercetare[7]. Cel dintâi aspect imputabil acestor demersuri, altminteri salutare, îl constituie nedelimitarea cadrului spaţial şi temporal al termenilor înregistraţi. În opinia noastră, aria geografică avută în vedere trebuie să se suprapună celei pe care s-a extins stăpânirea politică în epoca burebistană[8], respectiv, întregul teritoriu dintre bazinul Nistrului, cursul Dunării mijlocii şi culmile Munţilor Haemus/Balcani, pe care este explicit atestată locuirea populaţiilor geto-dacice. Acest spaţiu probează, pentru antichitatea clasică preromană, în afara mişcărilor de convergenţă politică şi militară explicit prezentate de izvoare, o relativ ridicată omogenitate a culturii materiale, o incontestabilă unitate de organizare a sacerdoţiului, apartenenţa la acelaşi model de organizare a spaţiului urban/protourban şi la acelaşi sistem monetar etc., toate acestea reflectându-se cu necesitate probabilist-statistică într-un fond terminologic comun, derivat din substratul pantracic sau pus în circulaţie ca şi construct lingvistic. Este cu totul nejustificată ignorarea terminologiei sud-dunărene (dar nord-balcanice), atâta vreme cât sursele literare şi cele arheologice confirmă o consistentă şi îndelungată locuire getică (geto-moesică) în acest spaţiu, iar

---

[6]O astfel de realizare o constituie lista publicată de Ariton Vraciu, care înregistrează însă sub 120 de asemenea termeni, unii dintre ei – precum Gilpil, Drinca ş.a. – aparţinând unei epoci vădit tardeno-dacice (Vraciu 1980, p. 174 – 178 – *Nume proprii daco-getice*). Printre contribuţiile majore se numără şi cea a lui Paul Damian, care alocă o mare parte a tezei sale de doctorat din 2002 (*Geto-dacii în configuraţia demografică a Daciei romane*, http://www.mnir.ro/publicat/damian/cuprins.html) terminologiei autohtone.

[7]La începutul acestui deceniu, se putea încă afirma că „*Aproape 1.500 de nume relevante de localităţi, râuri, munţi, indivizi, divinităţi, triburi sunt cunoscute în aria tracică, faţă de nici 200 în aria dacică*”. (Price 2001, pg. 120)

[8]Prin sintagma „epoca burebistană”, avem în vedere nu doar intervalul în care s-a a funcţionat uniunea politico-militară a tandemului Burebista – Deceneu (cca. 60 – 44 î.Hr., în interpretarea clasică), ci întreaga perioadă a secolelor II – I î.Hr., cuprnzând premisele şi consecinţele imediate ale „momentului Burebista”.

termenii înşişi, dacă ar fi să ne referim doar la sufixul emblematic *dava*, sugerează convergenţa cu fondul lingvistic nord-dunărean. Similar, nu găsim justificare pentru ignorarea fondului epigrafic de la Olbia[9] (şi cu atât mai puţin de la Tyras), pus în discuţie încă de Vasile Pârvan[10], atâta vreme cât în hinterlandul acestor colonii este explicit atestat neamul tyrageţilor, ale cărui conexiuni cu restul masei getice sunt dovedite de numeroase implicări în evenimente comune.

În ceea ce priveşte aspectul cronologic, dacă limita inferioară se impune de la sine – secolul V î.Hr. fiind cel în care-şi fac apariţia primele consemnări de o oarecare consistenţă şi acurateţe informaţională despre tracii nordici[11] –, considerăm a fi improprie includerea unor termeni menţionaţi după secolul al III-lea d.Hr. Două sunt argumentele acestei opţiuni. Primul este faptul că, după cucerirea romană a nucleului statului dac şi declanşarea unui intens proces de colonizare, influenţele limbii dominante (latina), dar şi al unui număr dificil de identificat de idiomuri native ale coloniştilor, fac extrem de dificil procesul de selectare a termenilor autohtoni. Cel de-al doilea este faptul că în acest secol (al cărui sfârşit marchează, de altfel, încheierea duratei de funcţionare a memoriei colective, de patru-cinci generaţii), avem atestată ultima menţiune despre existenţa de sine stătătoare a unei limbi dacice[12], iar procesele care debutează spre sfârşitul acestui veac (în primul rând instalarea în teritoriul de referinţă a unor consistente populaţii de altă origine, cu preponderenţă protogermanice şi iranoide) creează un context lingvistic defavorabil circulaţiei idiomului autohton.

---

[9]Nu ignorăm posibilitatea, adesea evocată, ca o parte însemnată dintre termenii identificaţi la Olbia să fie sciţi sau de altă origine, dar semnalăm că originea getică nu poate fi eliminată aprioric.

[10]Pârvan 1926, p. 243-244.

[11]Semnalăm şi existenţa unor termeni sensibil anteriori "momentului Herodot", cele mai timpurii, dar şi mai discutabile exemple fiind etnonimul *cauconi* şi triada de personaje asociată acestuia (*Cheas, Euphemos, Trezenos*) din Homer, *Iliada*, II.

[12]Ne referim la inscripţia de la Brigetio din timpul împăratului Caracalla, care menţionează existenţa unui *interprex Dacorum* în legiunea I Adiutrix (Russu 1980, p. 44). Nu prezumăm că limba geto-dacică dispare la scurt timp după această menţiune (ea s-ar mai fi putut menţine generaţii sau chiar două-trei secole după aceea).

Ajustată astfel, lista termenilor de origine autohtonă, consemnaţi în scris în contemporaneitatea circulaţiei lor, cunoscuţi până în prezent, dobândeşte o extensie care o face operabilă unor analize mai amănunţite. Prezentăm mai jos o versiune, fatalmente incompletă, a acestei liste[13], cu observaţia că (la fel ca şi lista cuvintelor de substrat reconstituite prin cmparaţia cu limba albaneză), ea comportă o serie de variaţii, ce pot constitui un subiect distinct de analiză.

a) Etnonime: *agathyrşi, alpocensi/albocensi, anarţi, apuli, arsieţi, biephi/biphi, buridavensi, carpi, cauconi/caucoensi, costoboci, cotensi/gotensi, crobizi, daci/dakoi/dacai, dimensi, geţi, keiasigi/ceiagisi, moesi, nispeeni, obulensi, oinensi, piarensi, piephigi, potulatensi, predavensi, racatensi, saldensi, siensi, teurisci, trausi, trizi/terizoi, troglodiţi, tyrageţi*

b) Toponime – localităţi: *Acidava, Acmonia, Adina, Aedava, Agnaviae, Aizizis, Alburnus, Alincum, Amlaidina, Ammutrium, Ampelum, Angustia, Apo, Apulum, Arcidava, Arcina, Arcobadara/Arcobadava, Argidava, Arutela, Asbolodina, Axiopolis, Bacauca, Bassidina, Beledina, Berbis, Berzobis, Bisdina, Buricodava, Burridava, Burticum, Buteridava, Capidava, Capora, Carsidava, Carsium/Carsum, Cedonia, Certiae/Cersiae, Clepidava, Cumidava/Komidava, Desudava/Dausdava, Deusara, Dierna, Dinogetia, Docidava/Dacidava, Drobeta, Ermerium, Frateria, Gaganae, Gedina, Genucla, Germisara, Gerulata, Giridava, Harpis/Carpis, Hertobalos, Hydata, Iscina, Karsidava/Carsidava, Lederata, Libidina, Malva, Marcodava, Maskobria, Mesembria, Micia, Murideva, Napoca, Netindava, Paladina, Partiscon, Patridava, Pelendava, Perburidava, Petrodava, Pinum, Piroboridava, Pirum, Polonda/Polondava, Porolissum, Potaissa, Potula, Ramidava, Resculum, Residina, Rucconium, Rusidava, Sacidava, Sagadava, Saldis, Samum, Sandava, Sargidava, Sarmizegetusa, Scaedava/Scaidava, Setidava, Singidava, Sornum, Sturum, Sucidava, Tamasidava, Tapae, Tiason, Tirepsum, Trifulon, Troesmis, Tyras, Ulpianum, Urgum, Utidava, Zaldapa, Zargidava, Zeugma, Zikideva, Ziridava, Zisnudeva, Zurobara, Zusidava.*

---

[13]Lista a fost centralizată în colaborare cu Alexandru Berzovan.

c) Toponime (hidronime şi altele): *Almus, Aluta, Ararus, Artanes, Asamus, Atris, Auras, Boutae, Ciabrus, Danubius, Hierasus, Iatrus, Istru, Kogaionon, Leuce, Lyginus, Maris, Naparis, Noes, Oescus, Ordessus, Panysus, Porata/Pyretos, Rhabon, Sargetia, Tapae, Tibiscus/Tibisis, Tyarantus, Utus.*

d) Antroponime: *Ablonacus, Aptasa, Arseuahos, Agilas, Bacis, Bastiza, Beithys, Blaikisa, Braiados, Burebista, Charnabon, Carzeis, Carzoasos, Comosicus, Cotiso/Cotys, Cuzaios, Dablosa, Dadas/Dados, Dadazi, Daidour, Damanais, Dapyx, Dardanos, Dardiolai, Decebal, Deceneu, Decinsada, Dicomes, Diegis, Diengi, Diernaios/Diernais, Dida, Diourdanos, Diourpa, Diourpliz, Ditoulai, Dizes, Dizazelmis, Dotouzi, Dotus, Dourpokis, Dreibalis, Dromichetes, Duras, Durpaneus/Dyrpanais, Eithazi, Eithias, Geithozi, Gebeleisis/Nebeleisis/Semeleisis, Getomusos, Golas, Halais, Ithiokalos, Kaigisa, Komikiza, Kothelas, Maniagos, Meda, Metagos/Metakos, Moncas, Moskon, Mucunagos, Mugisasos, Naisoulai, Natopor, Neisto, Ompsalacos, Oroles, Ospinmazos, Panesios, Parspanocos, Pasaros, Pedizas, Peldios, Peracos, Petipor, Pidanos, Posis, Pouridour, Purtakes, Rolouzis, Rhemaxos, Rolles, Rubobostes/Rhabobostes, Sadaios, Saganos, Sallios, Saratos, Scartanos, Sciluros, Scorilo, Seuthes, Sirduhandos, Sorozos, Sohubanos, Susos, Susulon, Tanasios, Thiadicen, Thiais, Thiapco, Thiapo/Thiapor, Thiathithi, Thouthoila, Thyamarcos, Tiato, Titila, Uziagos, Usigazos, Vezinas, Zalmodegikos, Zalmoxis, Zalsis, Zures, Zurozis, Zobeistos, Zorsanos, Zoubliza, Zourai, Zoudanos, Zouroblos, Zoutoula, Zyraxes.*

e) Termeni botanici[14]: *absintion, amalustam, aniassexe, aprus, arrhoriam, asa, bles, boudalla, calox cardiatos, caropithla, cerceraphron, coadama, cocalida, cotiata, crustane, dacina, dieliam, diodela, dochela/dochlea, dracor, drocila, dun, edera, filofthela, gonoletam, kinouboila, lax, mantiam, mozula, olma, ormia, polpum, priadila/priadela, prodiorna, propedulam, rhatibida, riborasta,*

[14]Lucrarea *Materia medica* a medicului grec Dioscorides nu este tradusă integral în limba română, iar lista termenilor de origine geto-dacică are mai multe variante. Am folosit aici versiunea din compilaţia Popa-Lisseanu 2007, pg. 232 – 237.

salia, scardia, sciare, scithen, seba, sicupnoex, simpeax, stirsozila, touldela, tutastra, zuosten.

f) Termeni cu alte funcţii: *Aularchenos, Aulosadenos, bur, comati, dava/deva, kaga, Karabasmos, Keiladenos/Keiladeinos, Manimazus, Outaspios/Vetespios, pileati, Propulaios, Pyrmeroula, reb, Sorna, tarabostes.*

Câteva precizări se impun, începând cu faptul că lista de mai sus are doar valoare exemplificatorie, ea nefiind – cu cei „numai" 365 de termeni ai săi, oricum mai mult decât dublul oricăreia dintre reconstituirile de metodă hasdeiană – nici exhaustivă (n-ar permite-o stadiul cercetărilor), nici calibrată astfel încât să se constituie într-un instrument de lucru riguros. Pentru a atinge acest deziderat, sunt necesare o serie de operaţiuni a căror îndeplinire stă doar la îndemâna unui colectiv de cercetare: înregistrarea, pentru fiecare termen în parte, a datei primei consemnări şi a variantelor de redactare ulterioare, operaţiune care ar permite, într-o oarecare măsură, jalonarea evoluţiei în timp (eventual şi a diferenţelor regionale) a idiomului geto-dacic; determinarea probabilistică a distorsiunilor generate de transliterare (în cvasitotalitatea cazurilor, fiind vorba de transpuneri în greacă şi latină) ş.a.m.d., nu în ultimul rând, realizarea unui studiu comparativ între acest glosar de termeni şi reconstituirile de metodă hasdeiană, frapant fiind faptul că elementele de convergenţă dintre cele două liste sunt extrem de puţine. Există, desigur, câteva circumstanţe care pot explica situaţia, însă doar parţial – fiind de evocat întâi de toate faptul că, în timp ce „lista Haşdeu" operează aproape exclusiv cu termeni comuni de vocabular, „lista redacţională" aduce în atenţie cu prioritate nume proprii.

Această din urmă observaţie nu este singura surpriză pe care o produce recuperarea fondului scris de cuvinte autohtone, chiar şi la nivelul la care am operat aci, de simplă formulare a problemei. Sunt, astfel, de semnalat frecvenţa situaţiilor în care termenii scrişi de substrat fac trimitere la cuvinte ale limbii române (atât daco-româna, cât şi dialectele traco-române) pe care tradiţia filologică îi atribuie unor idiomuri care-şi fac apariţia mult mai târziu în regiune (cu precădere cele slave), aparenţa unei diferenţe mult mai accentuate faţă de vocabularul sud-tracic decât se presupunea până acum,

conturarea unor familii de termeni (unele fiind de natură să pună sub semnul întrebării semnificaţiile propuse până acum pentru unele toponime sau antroponime), ba chiar şi existenţa unor contacte mai extinse cu diversele dialecte ale limbii greceşti, respectiv, mai timpurii cu limba latină, aşa cum ne sugerează inserarea, în glosarul de termeni botanici de origine dacică, a prea bine cunoscutului termen *edera*.

Cele de mai sus se doresc a fi, înainte de toate, o pledoarie pentru aprofundarea unei direcţii de cercetare abia tatonată până în prezent, din cauza unei prejudecăţi în capcana căreia au căzut, deopotrivă, istoriografia şi filologia românească: prezumţia că lumea geto-dacilor ar fi fost o societate aliterată. Numărul foarte mare de inscripţii minore (în special de uz comercial), cu grafie greacă sau latină, descoperite în medii autohtone pe teritoriul de referinţă, aferent secolelor V î.Hr. – I d. Hr., probează că, cel puţin în parte, elitele autohtone erau familiarizate cu îndeletnicirea scrisului şi, dacă n-au avut nevoie să elaboreze un sistem propriu de scriere, nu înseamnă că nu s-au putut exprima în scris, într-un fel sau altul, încă nedetectat. Chiar şi fără a lua în considerare această deloc exotică ipoteză, o astfel de investigaţie – analiza aprofundată a fondului scris de termeni autohtoni – va fi de natură să clarifice mai corect rolul jucat de substrat în formarea limbii române şi, implicit, a duratei pe care s-a întins acest fascinant proces de sinteză culturală.

Bibliografie selectivă:

Brâncuş, Grigore, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, Ed. Dacica, Bucureşti 2009

Detschev, D., *Die thrakischen Sprachreste*, în *Österreichischte Akademie der Wissenschaften*, *Phil.-hist. Kl. Schriften der Balkankomission, Linguist*. Abteilung XV, Viena 1957, p. 567-582

Pârvan, *Vasile, Getica, o protoistorie a Daciei*, Ed. Cultura Naţională, Bucureşti 1926

Pârvan, Vasile*, Getica, o protoistorie a Daciei*, Ed. Meridiane, Bucureşti 1982

Popa-Lisseanu, Gheorghe, *Dacia în autori clasici*, Ed. Vestala, Bucureşti 2007

Price, Glanville, *Encyclopedia of the Languages of Europe*, Ed. Blackwell Ltd. Publishers, Oxford 2001

Protase, D., *Consideraţii privind antroponomastica traco-dacic şi originea etnică a purtătorilor din inscripţiile Daciei romane*, în „Revista Bistriţei”, 8, 1994, p.35-39
Russu, I.I., *Daco-geţii în Imperiul roman (în afara provinciei Dacia Traiană)*, Ed. Academiei RSR, Bucureşti 1980
Vraciu, Ariton, *Limba daco-geţilor*, Ed. Facla, Timişoara 1980

A PATRIMONY YET UNEXPLORED: THE WRITTEN STOCK OF NATIVE WORDS

Abstract

So far, the number of the Geto-Dacian terms that were mentioned in written by ancient authors or found on the inscriptions of the V BC – I AD centuries has reached 400, which is twice the double of the words reconstructed with the traditional method of the comparison with the Albanian language. A comparative analysis of the results of the two methods reveals certain surprising aspects: • the number of the common words is very small, and the forming word families suggest (through toponymic or anthroponymic contexts) other translations than the ones accepted until now; • there are major differences from the language of the southern Thracians; • the contacts with the widely spoken languages of the ancient times (Greek and Latin) seem to be more extended and long-lasting. The research of the native written stock is just in its beginnings.

CONSIDERAŢII ETIMOLOGICE PRIVITOARE LA CUVÂNTUL *BALAUR*

VOICA RADU

Cuvinte-cheie: *etimologie, dragon, cuvinte autohtone, folclor, credinţe populare*

Simbol arhetipal de o mare persistenţă şi cu o arie largă de răspândire în miturile şi basmele lumii, cuvântul analizat este încărcat cu multiple semnificaţii şi având diferite forme. Cel mai adesea este întrupat de o fiinţă fantastică, posedă forma unui şarpe uriaş, cu unul sau mai multe capete, cu aripi şi gheare ascuţite, care varsă foc pe gură. În credinţele populare, balaurii se nasc din şerpi, care într-o zi de primăvară se adună la un loc şi îşi amestecă balele şi fac din ele o mărgea. Acela din şerpi care înghite mărgeaua se face ***balaur***. Legenda naşterii ***balaurilor*** îl va face pe Şăineanu să se întrebe: „Să derive oare ***balaur*** de la această operaţie genetică?”[1]. Ca personaj, balaurul se deosebeşte atât de şarpe, cât şi de zmeu; de şarpe, prin caracterul său malefic; de zmeu, prin reprezentarea sa zoomorfă, niciodată antropomorfă. Cu sens figurat, cuvântul înseamnă în limba română „om crud”, „ţigan”.

Derivate: *bălăuraş, bălăurel, balaurel bălăuroaică*, posibil formă scurtă, *bală*. Cuvântul românesc apare şi sub forma *bălăuaua.*

Etimologia acestui cuvânt a generat o întreagă literatură. Multiplele variante ale unui posibil etimon au fost intuite chiar de primii noştri filologi. După cum arată Hasdeu în *EMR,* Laurian şi Massim indică, sub forma unor întrebări, nişte posibile etimoane, dintre care unele aveau să fie cercetate şi în studii ulterioare de către

[1]L. Şăineanu, *Basmele românilor în comparaţiune cu legendele antice clasice*, Ed. Minerva, Bucureşti, p. 531.

alţi cercetători. În general, dicţionarele sau studiile lingvistice nu indică o etimologie certă, ci o consideră necunoscută sau indică cuvinte înrudite (*DLR, DEX*), care la rândul lor au o etimologie incertă. Astfel, în DLR se arată că este înrudit „cu cuvinte obscure etimologic: alb. (*toscic) **bole*** mare”, (*gegic*) ***buuroje*** de şarpe mare”, *bular acvatic* şi cu sb. *blavor* („şarpe mare cu dinţi, care nu atacă oamenii”), *blavur, blaor, babor, glavor* („un fel de şopârlă fără picioare, lungă de aproape 1 m”) *blavorak, blavoruša, blor, blorusā*”[2]. Din cauza numeroaselor cuvinte înrudite existente în sârbocroată, românescul ***balaur*** a fost considerat un împrumut din aceasă limbă. A. I. Ionescu, în *Lingvistică şi mitologie,* combate soluţia etimologică oferită de Densusianu (pe care o oferă şi Cihac şi Tiktin), care consideră că ***balaur*** provine din scr. **blavur** prin epenteză vocalică, arătând că: „dat fiind aspectul fonetic al cuvântului (în sârbocroată el nu are „formă internă”), precum şi faptul că este mai frecvent pe teritoriul lingvistic dacoromân, considerăm că este vorba de un împrumut românesc şi nu invers”[3].

Majoritatea studiilor etimologice asupra acestui cuvânt tind să indice faptul că ***balaur*** este un cuvânt din substrat, de provenienţă indo-europeană. Existenţa în dialectul meglenoromân a unor cuvinte ca*:* ***bular*** „un fel de şarpe mare”, (adj.) **bălăură** (despre prune) „mare”: *prună bălăură,* precum şi a albanezului ***bularu*** „şarpe mare” sunt fapte lingvistice care pot susţine această ipoteză. Deşi cuvântul nu este întâlnit azi în aromână, există aici forma ***bularu*** „şarpe roşu”, care poate fi pusă în relaţie cu dacoromânul ***balaur***. Gr. Brâncuş arată că arom. ***bular*** ar putea fi o formă târzie, evoluată din **bălaur**, cu labializarea lui *-**ă**-* neaccentuat sau prin asimilare la *-**u**-* următor. „Cât priveşte finala *-**ur***, mai arată Gr. Brâncuş, aceasta s-ar putea explica prin integrarea cuvântului la norma silabică generală din poziţie finală: *-**ur**-* > ***ru*****: bălaur > *bulaur > bularu** (ca sâmbure > sâmbru).”[4]

---

[2] *Tom I, Partea I,* p. 450.
[3] A. I. Ionescu, *Lingvistică şi mitologie,* Ed, Litera,Bucureşti, 1978, p. 136.
[4] Gr. Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1984, p. 32-34.

Unii cercetători consideră cuvântul studiat o compunere lexicală. Barić este de părere că la originea unui albanez străvechi ***bāllaur**, etimon al rom**.** ***balaur*** şi al scr. ***blavor***, s-ar afla două cuvinte: ***bālla*** „wasser" şi varianta ***schlange*** „şarpe de apă, mocirlă", variantă parţial admisă şi de I. I. Russu. Acesta din urmă consideră că: „pentru etimologie n-au nicio valoare baze latine ca **belua, bellua +aurum ori aura, băl, labarum**" (variante oferite de Hasdeu, în *Etymologicum Magnum Romaniae*). „Singură etimologia lui Barić poate fi (pe jumătate) adevărată: finalul ***bol-, bal-***, nu are nimic a face cu noţiunea de „apă, mocirlă", ci mai curând cu **bhel-** „a se *umfla*, a fi *plin*", care a dat şi cuvinte pentru „tărie, mărime exagerată, animale mari, namile", ca *gr.* *φάλλη* „balenă", lat. *ballaena* împrumutat din vreo limbă balcanică, irl. *balc* „tare, puternic", v.isl. ***boli*** „taur" etc. Dacă e justă interpretarea lui ca „şarpe (ori lighioană) uriaşă", probabil ar fi un **bel[l]a-vor-**, în partea finală i-e. ***uer-** „ *a întoarce, răsuci, învârti"*[5].

Balaurii mai sunt denumiţi în popor prin termenii sinonimi sau cvasisinonimi ***(h)ală*** sau ***bală.***

ex. „***Balaurii***, care aici se mai numesc ***ale***, sunt crezuţi de popor a fi nişte duhuri rele, ce se fac pe cer în timpul ploii".[6].

„În alte părţi, unde ***balaurii*** se numesc ***ale***, cred că ***balaurii*** sunt duhuri rele. Locul unde se bat *alele* şi localitatea *alei* învinse sunt bântuite de grindină.".[7].

Termenul ***ală*** prezintă şi varianta cu aspiraţie ***hală***. Etimologia acestui cuvânt nu este certă. S-au emis două ipoteze: un împrumut din scr. **ala** şi **hala**, cu acelaşi sens, cum indică *DLR,* sau o formă redusă a pronumelui demonstrativ **alea.**

Prima ipoteză este susţinută şi de I. Evseev, care consideră că în cuvintele sârbocroate se poate identifica „rădăcina **al-,** existentă şi în alte limbi slave, unde se presupune a fi un împrumut din limbile

---

[5]I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română,* Ed. Minerva Bucureşti, 1987, p. 132.

[6]A. Gorovei, *Credinţe şi superstiţii ale poporului român*, Academia Română, Bucureşti, 1915, p. 14.

[7]A. Olteanu, *Metamorfozele sacrului. Dicţionar de mitologie populară,* Ed. Paideia, Bucureşti, p. 42.

turanice, unde denumeşte culoarea roşie, specifică demonilor htonieni cu atribute pirice"[8].

A doua ipoteză este susţinută de Al. Rosetti. Părerea sa este că ***hale***, „probabil **alea**, cu aspiraţie iniţială", este pronumele demonstrativ folosit ca demnumire eufemistică pentru *iele*: „dacă sunteţi din *iele,* / Dacă sunteţi din ***hale***". Aceeaşi ipoteză este susţinută şi de V. Bogrea, care consideră că *iele* este forma de plural a lui **(h)ală** „balaur"[9].

În aria lingvistică daco-română, cuvântul apare numai în câteva regiuni bine delimitate, şi anume: Banat, Oltenia, Ţara Haţegului, ceea ce ne îndeamnă să credem că este vorba de un împrumut din *scr.* **hala, ala**. Dată fiind existenţa cuvântului în Oltenia, nu a fost exclusă nici posibilitatea efectuării împrumutului din graiurile bulgare apusene.

Cel de-al doilea termen prin care sunt denumiţi ***balaurii,*** are, de asemenea, o etimologie incertă. Cuvântul ***bală*** este regăsit şi în aromână şi este, după cum arată P. Papahagi, „termen cu care se poreclesc copiii pentru a arăta că cineva este bălos"[10]. O posibilă origine ar fi cea autohtonă. Gr. Brâncuş arată că „românescul ***bală*** şi albanezul ***bollë*** duc spre un etimon comun, deşi ne-am aştepta în română la o formă cu ***r*** în loc de ***l***"[11]. Concluzia sa este că ***balaur*** trebuie pus în legătură etimologică cu ***bală***, prin urmare cu rădăcina i.-e. ***bhel-** „a se umfla, a fi plin". Aceeaşi ipoteză este susţinută de I. Evseev, care aduce în sprijinul afirmaţiilor sale o foarte cunoscută numărătoare pentru copii: ***„Ala, bala***/ Portocala/ Ce-ai mâncat/ De te-ai umflat?/ Şapte pite/ Ş-un pitoi/ Ş-un găvan/ De usturoi." Cuvântul ***portocală*** ar fi de fapt o inovaţie lexicală, care a modificat cuvintele iniţiale „poartă calea" (v. şi „Halea – Malea/ Încotro ţi-e calea?"). „Textul numărătorii în care se invocă acest personaj mitic", arata Evseev, „subliniază tocmai ideea tumefierii corpului ***balaurului*** în urma consumului excesiv de ofrande rituale"[12]. Legătura de sens

---

[8]I. Evseev, *Jocuri tradiţionale de copii,* Ed. Excelsior, Timişoara, 1994, p. 76.
[9] V. Bogrea , în *DROM* p. 822.
[10]P. Papahagi., în *DROM,* p. 839.
[11]Gr. Brâncuş, *op. cit.,* p. 45.
[12]I. Evseev, *op. cit*, p. 68.

dintre ***ală*** şi ***bală*** apare în unele expresii populare de tipul „e mai ***ala-bala***?”. De cuvântul ***bală*** se leagă întotdeauna ideea unei fiinţe monstruoase şi spurcate. Prin extindere, poporul dă acest nume şi femeilor desfrânate sau murdare, ţigăncilor (un alt sens, de data aceasta figurat, comun cu ***balaur,*** care poate fi şi termen eufemistic pentru „ţigan”).

În afara unei posibile etimologii de substrat, pentru termenul ***bală*** s-a indicat etimonul **bale** „salivă spumoasă care curge din gura copiilor când le cresc dinţii, din botul animalelor”(v. *DLR*). **Bală** ar fi, astfel, un singular nou din **bale**, cu originea în credinţele populare despre balele dracilor. La rândul lui, **bale** ar fi un plural analog (după modelul *stea-stele*) al unui singular pierdut ***ba** din latina populară (în limbajul copiilor), a cărui formă reduplicată **baba* ar fi dat it. *bava*, sard. *baa*, sp., port. *baba* (cf. fr.*bave* „bale”). Dacă acceptăm această etimologie şi punem termenii ***bală*** şi ***balaur*** în legătură etimologică, deşi mai greu acceptabilă, ne apropiem de soluţia etimologică propusă de L. Şăineanu (v. ***balaur***) .

După cum s-a văzut, cercetătorii nu au putut ajunge la o concluzie clară asupra originii cuvântului ***balaur***. Se pare că el trebuie pus în legătură etimologică cu ***bală***, deşi sensul acestuia din urmă acoperă doar parţial câmpul semantic al lui ***balaur. Bală*** tinde spre o specializare semantică, fiind folosit în limbajul popular mai ales ca eufemism pentru diavol, adesea fiind complinit prin determinanta adjectivală „spurcată”, sau ca tabu pentru *urs, lup, câine* sau alte animale considerate spurcate (v. *DLR*). Sensurile lui ***bală*** se suprapun peste cele ale lui ***balaur*** prin aceea că mai poate denumi, conform *DLR,* animale din poveşti.

Bibliografie

Gr. Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române* Ed. Minerva, Bucureşti, 1984.

I. Evseev, *Jocurile tradiţionale de copii*, Ed. Excelsior, Timişoara, 1994.

A. Gorovei, *Credinţe şi superstiţii ale poporului român,* Academia Română, Bucureşti, 1915.

A. I. Ionescu, *Lingvistică şi mitologie,* Ed. Litera, Bucureşti, 1978.

A. Olteanu, *Metamorfozele sacrului. Dicţionar de mitologie populară*, Ed. Paideia, Bucureşti.

I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1987.
L. Şăineanu, *Basmele românilor în comparaţiune cu legendele antice clasice*, Ed. Minerva, Bucureşti.
Candrea-Densusianu (CADE), *Dicţionarul etimologic al limbii române*. *Elementele latine* (*A-Putea*), Bucureşti, 1907-1914.
Candrea, I. A., *Dicţionarul enciclopedic ilustrat,* „Cartea Românească". Partea I *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi*, Bucureşti, 1931.
Cihac, A. de, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Elements slaves, magyares, turcs, grecs-modernes et albanais***,** 2 vol., Francfort s/M–Berlin–Bucureşti, 1870-1879.
Ciorănescu*,* Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române,* Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2007.
Dicţionarul explicativ al limbii române, Editura Academiei, Bucureşti, 1998.
Dicţionarul limbii române contemporane, I-IV, Ed. Academiei, Bucureşti, 1955-1957.
Dicţionarul limbii române moderne, Editura Academiei, Bucureşti, 1958.

Abrevieri

DA – *Dicţionarul limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1913-1969.
DEX– *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Institutul de Lingvistică, Editura Academiei, Bucureşti, 1998.
DER – Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2007.
DLR – *Dicţionarul limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969 ş.u.
DLRM – *Dicţionarul limbii române moderne*, Institul de Lingvistică, Editura Academiei, Bucureşti, 1958.
DROM – „Dacoromania".
EMR – *Etymologicum Magnum Romaniae.*

SOME ETYMOLOGICAL CONSIDERATIONS REGARDING THE WORD "DRAGON"

Abstract

Keywords: etymology, dragon, autochthonous words, folklore, popular beliefs

One of the most complicated task of the Romanian etymology is to follow the history of the autochthonous words that are part of our vocabulary. Among these words, the word *balaur* (dragon) is fascinating not only by its story, but, also, by the mysterious legends and fairy-tales which evoke the world of the dragons in the Romanian mythology. The etymologic variants for this word are diverse and intricate.

PROPOZIŢIA – UNITATEA DE BAZĂ A SINTAXEI – ÎNTRE CELE DOUĂ EDIŢII ALE GRAMATICII LIMBII ROMÂNE

LIZICA MIHUŢ; BIANCA MIUŢA

Cuvinte-cheie*: sintaxa, propoziţia, comunicarea lingvistică, sincronie, studiu comparativ de gramatică*

Propoziţia este cea mai mică unitate sintactică delimitată de prezenţa unui *nucleu predicaţional*[1]. Ea este unitatea fundamentală a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare sau, altfel spus, care poate constitui singură o comunicare. Definită în diverse feluri (până în 1953 se numără peste 300 de definiţii), mai apropiate sau mai depărtate între ele, propoziţia se caracterizează prin *predicaţie (indice de predicaţie)* şi se identifică practic după prezenţa unui singur predicat (de obicei exprimat printr-un *verb la mod personal – excepţional şi printr-un mod nepersonal* –, dar, uneori, şi numai printr-un *nume predicativ*) sau chiar numai după prezenţa unei intonaţii predicative (*în propoziţii nominale reduse la subiect sau în propoziţii verbale eliptice de predicat*), fiind constituită, de regulă, „dintr-o îmbinare de două sau mai multe cuvinte, însă poate fi realizată şi printr-un singur cuvânt”[2].

Propoziţia „este unitatea de bază a sintaxei”[3], care poate manifesta cele mai variate forme, de la structura logică, clasică, oglindind legăturile raţionale dintre părţile judecăţii (*subiect–predicat*), până la enunţuri fragmentate, discontinue, reflectând aspectele comunicării

---

[1]Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 330.
[2]Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 38.
[3]*Gramatica limbii române*, Editura Academiei RPR, Bucureşti, 1966, vol. I, p. 7.

afective, intenţia de a dinamiza contextul. În unele propoziţii predomină caracterul logic, descriptiv, în altele cel emoţional, afectiv sau volitiv (*dorinţă, poruncă* etc.). Poate lipsi verbul-predicat, dar există cuvântul care sugerează predicaţia, adică raportarea la realitate.

O propoziţie poate cuprinde şi două judecăţi, însă putem avea şi două propoziţii care exprimă o singură judecată. Aceste două categorii (*judecata* şi *propoziţia*) au în comun denumirile părţilor lor principale, *subiectul* şi *predicatul*, deşi conţinutul acestora poate diferi mult. Subiectul şi predicatul în logică pot include *atribute* şi *complemente* diferite (*subiectul logic poate fi alt cuvânt decât cel gramatical*)[4].

Propoziţiile analizabile sunt de două feluri: *simple* şi *dezvoltate*.

a) *Propoziţia simplă* este propoziţia formată numai din părţile principale de propoziţie (*subiectul* şi *predicatul*) şi, uneori, numai din unul dintre ele:

Niculae tăcea. (S + PV)

(Marin Preda, *Marele singuratic*, vol. II, p. 34)

Subiectul este un membru al propoziţiei, predicatul este al doilea. De aceea, *propoziţia* care are subiect şi predicat se numeşte şi *bimembră*. Când subiectul lipseşte, iar *propoziţia simplă* apare numai cu predicatul, ea este *monomembră*:

Se înseră. (PV)

(Marin Preda, *Desfăşurarea,* în *Întâlnirea din pământuri* , vol. I, p. 25)

Propoziţia cu subiectul subînţeles şi cea cu subiectul inclus în desinenţa verbului este considerată tot simplă, însă bimembră:

şi am visat... (eu)

(Mircea Cărtărescu, *femeie, femeie, femeie*, Disc.1, p. 35)

Se numesc *bimembre şi complete* propoziţiile simple care au şi subiectul, şi predicatul exprimate, iar în cazul în care una dintre aceste două părţi este neexprimată propoziţiile pot fi bimembre sau monomembre incomplete. Tot propoziţie simplă este şi propoziţia cu subiect multiplu, dar şi cea în care predicatul este nominal.

---

[4]Gheorghe Bulgăr, *Limba română*, Editura Vox, Bucureşti, 1995, p. 30.

b) Grupul de cuvinte care conţine cel puţin un element în plus faţă de subiect şi predicat se numeşte *propoziţie dezvoltată*. În propoziţia dezvoltată completă, pe lângă părţi principale (*subiect* şi *predicat*), apar şi părţi secundare (*atribute, complemente necircum-stanţiale* şi *circumstanţiale)*, fie în prezenţa subiectului şi predica-tului, fie în absenţa unuia sau a amândurora[5]. Propoziţiile simple se transformă în propoziţii dezvoltate prin adăugarea de atribute şi complemente pe lângă subiect şi predicat.

În procesul comunicării, vorbitorii participă la diverse acte de vorbire care, conform *Gramaticii Academiei,* ediţia 2005 pot fi: ***reprezentative*** (reprezintă realitatea în plan discursiv), ***directive*** (prin care se dau ordine, instrucţiuni), ***întrebări***, ***comisive / promisive*** (acte de vorbire prin care se fac promisiuni), ***expresive*** (acte de vorbire prin care sunt exprimate emoţii, atitudini), ***declarative*** (acte de vorbire prin care se fac declaraţii**.**

c) Clasificarea propoziţiilor în limba română până la apariţia *Gramaticii Academiei*, ediţia 2005, se realiza în funcţie de mai multe deziderate care aveau în vedere aspectul, sensul, scopul şi intonaţia propoziţiilor şi care au fost păstrate şi în continuare, însă cu unele modificări.

Reprezentând o comunicare, toate propoziţiile au un sens şi se realizează întotdeauna cu un anumit scop. „Toate propoziţiile, însă, indiferent de felul lor pot avea aspect pozitiv (atunci când se afirmă ceva) sau negativ (când comunicarea conţine o negaţie)”[6].

În funcţie de aspect, modalitate, scop şi intonaţie, propoziţiile se clasifică în:

I. Propoziţii enunţiative

- Neafective (neexclamative):

a) Propoziţia enunţiativă propriu-zisă (exprimă o constatare, acţiune sau o stare reală):

când ai nevoie de dragoste nu ţi se dă dragoste.
când trebuie să iubeşti nu eşti iubit.

---

[5]Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982, p. 279.

[6]Vasile Şerban, *Sintaxa limbii române*. Curs practic, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970, p. 82.

când eşti singur nu poţi să scapi de singurătate.
când eşti nefericit nu are sens să o spui.
(Mircea Cărtărescu, *Când ai nevoie de dragoste*, Disc.1, p. 7)

b) Propoziţia enunţiativă optativă (exprimă dorinţa de a se realiza sau nu conţinutul ei):

***Eu** să fiu ca voi **aş sparge lada într-o noapte** şi **aş lua toate mahmudele**!*
(Marin Preda, *Moromeţii*, vol. I, p. 50)

c) Propoziţia enunţiativă potenţială (exprimă o acţiune a cărei realizare este posibilă, dar nu sigură):

*Aşa luneca hrinca aceea uşor pe gât, **parcă era unsă cu unt**.*
(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie, poveşti, povestiri*, p. 31)

d) Propoziţia enunţiativă dubitativă (exprimă o îndoială, o nehotărâre, o bănuială, o nesiguranţă):

– ***O fi trebuind**, mormăi Birică-tatăl sorbind încet din strachina cu verdeţuri din mijlocul mesei.*
(Marin Preda, *Moromeţii* , vol. I, p. 232)

e) Propoziţia enunţiativă imperativă (exprimă o poruncă, un îndemn, un sfat, o rugăminte adresată interlocutorului):

***Moşnege**, zice ea ruşinată, **dă-mi şi mie nişte galbini**.*
(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie, poveşti, povestiri*, p. 32)

- Afective (exclamative):

a) Propoziţia enunţiativă propriu-zisă exclamativă (acţiunii sau starii reale pe care o exprimă enunţiativa propriu-zisă i se adaugă starea afectivă a vorbitorului ca: *admiraţie, plăcere, surprindere, indignare, regret, disperare* etc.):

– *Bine m-ai învăţat, om bun!*
(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie, poveşti, povestiri*, p. 118)

b) Propoziţia enunţiativă optativă exclamativă (în care la dorinţa de realizare a acţiunii se adaugă starea afectivă a vorbitorului):

– ***Bun întâlnişul**, om bun!*

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie, poveşti, povestiri*, p. 100)

c) Propoziţia enunţiativă potenţială exclamativă (când exprimarea posibilităţii este însoţită de starea afectivă a vorbitorului):

Mama se prefăcu că a înţeles.

*– **Ar fi bine aşa**!*

(Marin Preda, *Moromeţii* , vol. I, p. 199)

d) Propoziţia enunţiativă dubitativă exclamativă (în care, odată cu exprimarea îndoielii, a nesiguranţei etc., se exprimă şi starea afectivă a vorbitorului):

Numai de nu le-o fi vândut pe toate!

e) Propoziţia enunţiativă imperativă exclamativă (prin care *porunca, sfatul, îndemnul* etc. sunt exprimate cu participarea afectivă a vorbitorului):

Haideţi cu mic cu mare să întindem hora!

II. Propoziţii interogative:

- Directe (întrebarea pe care o formulează este legată, de obicei, de un răspuns, pentru că scopul celui care o foloseşte este de a afla ceva):

cine este frumoasa mea?
cine mai poţi fi tu, frumoasa mea, draga mea?
cine eşti tu, iubito, dragoste, drago?
(Mircea Cărtărescu, *femeie*, *femeie, femeie*, Disc.1, p. 34)

a) neafective:

Atunci Polina i-o luă înainte:

*– **Unde** te duci?*

(Marin Preda, *Moromeţii*, vol. I, p. 333)

– propriu-zise: *Ce cauţi prin aceste locuri, bunicuţo?*
– optative: *Ai pleca şi tu la mare?*
– potenţiale: *Ce să facem cu dosarele, domnule director?*
– dubitative: *N-o fi vreun tâlhar care să-l atace?*
– retorice: *Şi iar ne certa mama, dar nouă parcă ne păsa?*

b) afective

– propriu-zise: *Cum, tată, deja am ajuns la destinaţie?*
– optative: *Cum? Ai pleca singur pe Masivul Ceahlău?*
– potenţiale: *După atâţia ani aţi mai recunoaşte locurile natale?*

– dubitative: *Să fie adevărat ce se spune despre fapta lui?*
– retorice: *De ce mă deranjezi? Nu ştii că dorm la ora asta?*

- Indirecte (prin care *vorbitorul reproduce o întrebare*; apar numai ca propoziţii subordonate care depind de un termen regent cu sens de informare) şi numai ca neafective:

> *Ţugurlan îl întrebă apoi* ***ce mai fac copiii****, mai vorbiră câtva timp.*
> (Marin Preda, *Moromeţii*, vol. I, p. 259)

Din punct de vedere *al structurii*, propoziţiile se pot clasifica astfel[7]:

- Propoziţie simplă verbală: *Elevii şi studenţii învaţă enorm.*
- Propoziţie simplă nominală cu subiect neexprimat: *Acum, treaba lui. (Aceasta e treaba lui.)*
- Propoziţie dezvoltată: *Ninge zilnic.*
- Propoziţie monomembră analizabilă: *Ninge.*
- Propoziţie monomembră neanalizabilă: *Iubite!*
- Propoziţie bimembră: *Studenta învaţă.*
- Propoziţie plurimembră:
  – de gradul I: *Studentul cel isteţ se ridică.*
  – de gradul II: *Studenţii străluciţi învaţă enorm zi şi noapte.*
- Propoziţie verbală:
  – personală: *Studenţii tăcură.*
  – impersonală: *Se învaţă.*
- Propoziţie nominală:
  – calificativă: *Înţeleaptă bunica.*
  – existenţială: *În sala de curs, linişte.*

Scopul comunicativ al vorbitorului este subliniat, alături de intonaţie, şi prin structuri sintactice specializate (*propoziţii şi fraze*), pe care *GALR*[8] le clasifică în:

---

[7]Vasile Şerban, *op. cit.*, p. 90.
[8]*Gramatica limbii române. Enunţul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p.25-44.

- Structuri enunţiative (asertive): *Studenţii sunt atenţi la un curs nou*
- Structuri interogative: *Sunt atenţi studenţii?*
- Structuri imperative: *Studenţi, fiţi atenţi!*
- Structuri exclamative: *Ce studenţi atenţi!*

Prototipic, *aserţiunile* se corelează cu sintaxa *asertivă/enunţiativă*; *întrebările,* cu sintaxa interogativă; *directivele*, cu cea imperativă; *expresivele*, cu cea exclamativă; *promisivele/comisivele şi declarativele* nu au mărci formale specifice[9].

a) Structuri enunţiative (Enunţuri asertive)

Enunţurile asertive reprezintă enunţurile fundamentale ale oricărei limbi naturale, prin care locutorul comunică alocutorului o informaţie referitoare la producerea unui eveniment *anterior* (s-a produs), *simultan* (este în curs de a se produce) sau *posterior* (se va produce), care poate fi calificat ca adevărat sau fals. Au un caracter structurat, fie în propoziţii, fie în fraze, şi au drept scop să informeze interlocutorul în legătură cu un anume eveniment, chiar dacă informaţia transmisă nu este nouă:

Predă-mi lucrarea!

Cursurile nu încep azi.

Din punct de vedere pragmatico-discursiv, enunţurile asertive pot exprima o opţiune, o mărturisire, o constatare sau o descriere a unui fapt, un avertisment, o predicţie, dirijate dinspre locutor spre alocutor.

b) Structuri interogative

Enunţurile interogative[10] sunt structuri sintactice (propoziţii sau fraze) care prezintă o intonaţie specifică, o sintaxă interogativă, fiind specializate pentru a formula întrebări.

Prototipic structurile interogative se corelează cu acte de vorbire de tip întrebare, funcţionând în cadrul unor perechi *întrebare – răspuns*:

– Sunt atenţi studenţii?

– Da, sunt.

---

[9]*Ibidem*, p. 25.
[10]*Ibidem*, p. 31.

În unele situaţii vorbitorii pot recurge la structuri interogative cu scopul de a solicita o informaţie, pentru a face o aserţiune sau pot formula acte de vorbire prin intermediul unor structuri cu sintaxă noninterogativă (enunţuri asertive, imperative, exclamative):

– *Cine a mai pomenit aşa ceva? (Nimeni n-a mai pomenit aşa ceva.)*

– *Vreau să ştiu cine ţi-a spus asta.* (*Cine ţi-a spus asta?).*

Din punct de vedere structural, enunţurile interogative pot fi[11]:

Tipul enunţului	Organizarea sintactică	Tipologia intonaţiei	Tipul de răspuns solicitat	Trecerea din vorbire directă în vorbire indirectă
Interogative totale *Vrei să audiezi acest curs?*	Topică inversă: predicatul stă înaintea subiectului	Intonaţie ascendentă	Răspuns de tipul ***da*** sau ***nu***	Subordonarea faţă de regent prin conjuncţia ***dacă***
Interogative parţiale *Cine crezi că vine la examen?*	Topică inversă: predicatul stă înaintea subiectului; prezenţa unui pronume sau adverb interogativ	Intonaţie descendentă	Răspunsul alocutorului trebuie să conţină o parte din întrebare	Subordonarea faţă de regent prin pronume sau adverbe interogative
Interogative alternative *Vrei notă mare sau mică?*	Coordonare adversativă între două părţi de propoziţie sau două propoziţii	Intonaţie ascendent-descendentă	În răspunsul său alocutorul trebuie să facă o selecţie între două sau mai multe elemente existente în întrebare	Subordonarea faţă de regent prin conjuncţia ***dacă***

[11]*Ibidem*, p. 32.

c) Structuri imperative

Enunţurile imperative[12] au caracter structurat (sau nestructurat) şi exprimă un ordin, o comandă, un îndemn, o interdicţie, locutorul având intenţia de a-l determina pe alocutor să acţioneze într-un anume fel:

– structurate: *Vino aici!*

– nestructurate: *Hai!*

Forma prototipică de manifestare a enunţurilor imperative în cadrul actului directiv este influenţată de factori de natură diversă, cum sunt modul de realizare a actului de vorbire (act directiv), statutul lor gramatical (sintactic), modul verbelor predicative din enunţuri, precum şi persoana verbelor predicative. În raport cu numărul de unităţi din care sunt formate, enunţurile imperative sunt *simple (propoziţii)* sau *complexe (fraze):*

Spune tot!

Spune ce gândeşti!

Forma negativă a enunţurilor imperative se realizează ca o interdicţie a locutorului în raport cu alocutorul sau alocutorii săi:

Nu vorbiţi neîntrebaţi!

Actele directive se realizează *direct* sau *indirect.* Enunţurile imperative directe pot fi enunţuri simple sau complexe, concretizându-se fără intervenţia altor acte lingvistice:

Vino!

Să mergem acolo!

Imperativele indirecte sunt formulate în cadrul unor acte asertive– reprezentative sau al unor întrebări:

E bine să vii cu mine.

Vrei să pleci de aici?

d*)* Structuri exclamative

Enunţurile exclamative[13] exprimă o stare afectivă a locutorului în legătură cu un eveniment care l-a emoţionat, l-a surprins, l-a nemulţumit şi transmit o informaţie referitoare la acesta. Enunţurile exclamative se structurează în funcţie de mai mulţi factori: *intonaţie,*

---

[12] *Ibidem*, p. 28.

[13]*Ibidem*, p. 29.

organizarea sintactică marcată prin prezenţa adjectivelor sau adverbelor asociate frecvent cu interjecţii şi cu modificări de topică:

Ce mult studiază!

Prototipic, enunţurile exclamative reprezintă expresia lingvistică a performării unor acte expresive prin care locutorul îşi exprimă reacţia faţă de evenimentele din realitate la care se referă acestea. Atunci când sunt independente, enunţurile exclamative sunt rezultatele unor elipse prin care se reduc enunţuri mai dezvoltate.

În structura enunţurilor exclamative sunt des utilizate interjecţiile, precum şi anumite adjective sau adverbe care exprimă cantitatea sau intensitatea:

Of! Ce greu a fost la examen!

Cât de corect a fost profesorul!

Atât de uşor a rezolvat totul!

Modificările de topică faţă de enunţurile asertive apar datorită procesului de tematizare, dar şi în cazul enunţurilor care subliniază imprecaţia:

Student ajunge el! faţă de *El ajunge student.*

Arză-l-ar focul!

În planul comunicării lingvistice, cel puţin două unităţi lexicale se asociază la nivel sintagmatic prin împletirea sensurilor lexicale cu cele gramaticale. Chiar dacă, adeseori, sintagma este considerată, greşit, unitate sintactică minimală, ea reprezintă de fapt condiţia realizării enunţului, a propoziţiei şi frazei, capabilă de a construi un nivel sintactic prin dezvoltarea unei relaţii sintactice.

Bibliografie

I. Dicţionare şi cărţi de referinţă în domeniu

* * * *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei Române, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Bucureşti, 2009.

* * * *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române,* Editura Univers Enciclopedic, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti, 2005.

* * * *Gramatica limbii române.* Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, vol. I *Morfologia,* Editura Academiei, Bucureşti, 1966.

* * * *Gramatica limbii române.* Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, vol. II *Sintaxa,* Editura Academiei, Bucureşti, 1966.
* * * *Gramatica limbii române,* I – *Cuvântul,* Editura Academiei Române, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti, 2005.
* * * *Gramatica limbii române,* II – *Enunţul,* Editura Academiei Române, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti, 2005.

II. Cărţi de specialitate

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997.
Avram, Mioara, Sala, Marius, *Faceţi cunoştinţă cu limba română*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 2001.
Beldescu, G., *Punctuaţia în limba română*, 100+1 GRAMAR, Bucureşti, 1997.
Borchin, Mirela-Ioana, *Lingvistica în ştiinţa secolului al XX-lea*, Editura Excelsior Art, Timişoara, 2002.
Botiş, Valeria; Alexandrescu-Vulişici, Maria; Comănescu, Ioan, *Sintaxa propoziţiei,* Editura Facla, Timişoara, 1977.
Chomsky, Noam, *Sintactic Structures*, The Hague, Mouton, 1957.
Constantinescu-Dobridor, Gh., *Sintaxa limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1994.
Coteanu, Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982.
Craşoveanu, D., *Sintaxa propoziţiei şi a frazei*, Tipografia Universităţii, Timişoara, 1974.
Dimitriu, C., Compediu de *Gramatică românească modernă, clasică,* Editura Junimea, Iaşi, 2004.
Drincu, Sergiu, *Ghid ortografic, ortoepic şi morfologic.* Ediţia a II-a integral revizuită şi completată, Editura Amphora, Timişoara, 2006.
Drincu, Sergiu, *Punctuaţia de bază în limba română*, Editura Amphora, Timişoara, 2008.
Funeriu, I., *Principii şi norme de tehnoredactare computerizată*, Editura Amarcord, Timişoara, 1998.
Funeriu, I., *Reflecţii filologice*, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu”, Arad, 2008.
Gencărău, Ştefan, *Sintaxa limbii române,* Editura Promedia Plus, Cluj-Napoca, 1997.
Gencărău, Ştefan, *Sintaxa limbii române. Fraza. Exerciţii. De la analiză la grilă,* Editura Polirom, Iaşi, 2000.
Guillermou, Alain, *Essai sur la syntaxe des propositions subordonées dans le roumain littéraire contemporain*, Paris, 1962.
Guţu-Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973.
Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române,* Editura Polirom, Iaşi, 1997.

Mihuţ, Lizica, *Gramatica limbii române,* Editura Multimedia, Arad, 1996.
Mihuţ, Lizica, *Corectitudine în vorbire şi în scriere*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999.
Mihuţ, Lizica, Bianca Miuţa, *Limba Română. Sinteze şi exerciţii*, Editura Universităţii Aurel Vlaicu, Arad, 2007.
Mihuţ, Lizica,, Mihăilescu, Dumitru, *Limba română. Repere teoretice. Exerciţii,* Editura Palimpsest, Bucureşti, 2008.
Moţ Mircea; Chiriţă, Cornelia; Pestrea, Suciu, Steluţa, *Gramatica de la A la Z*, Editura Paralela 45, Bucureşti, 2004.
Nagy, Rodica*, Sintaxa limbii române actuale. Unităţi, raporturi şi funcţii*, Iaşi, 2005.
Nicolescu, Aurel, *Probleme de sintaxă a propoziţiei,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.
Pană-Dindelegan, Gabriela, *Teorie şi analiză gramaticală.* Ediţia a-II-a, Bucureşti, 1994.
Pană-Dindelegan, Gabriela, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretăr*i, Editura Humanitas educaţional, Bucureşti, 2003.
Popescu, Diana Florentina, *Ghid practic de limba română*, Editura Civitas, Bucureşti, 2006.
Popescu, Ştefania, *Gramatica practică a limbii române,* Editura Tedit FZH, Bucureşti, 2001.
Puşcariu, Sextil, *Limba română. Volumul I. Privire generală*, Biblioteca Enciclopedică, Bucureşti, 1940.
Rosetti, Alexandru, Byck, Jacques, *Gramatica limbii române*, Editura Universul, Bucureşti, 1943; Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Universul, Bucureşti, 1945; versiunea în limba franceză *Grammaire de la langue roumaine*, Bucureşti, 1944.
Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iaşi, 1998.
Şerban, Vasile, *Sintaxa limbii române – Curs practic*. Ediţia a II-a, revizuită şi completată, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970.
Şerban, Vasile, *Teoria şi topica propoziţiei în romăna contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1974.
Tomescu, Domniţa, *Circumstanţialul de loc; Structuri sintactice deviante. Construcţii incidente; Anacolutul; Elipsa; Imbricarea*, în Gramatica Academiei, II. *Enunţul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.
Tomescu, Domniţa, *Limba română. Gramatică*, Editura ALL Educaţional.

THE SENTENCE – BASIC UNIT OF SYNTAX – BETWEEN THE TWO EDITIONS OF THE ROMANIAN LANGUAGE GRAMMAR

Abstract

Keywords: syntax, sentence, linguistic communication, synchrony, comparative grammar study

The sentence presents the most various forms, starting with the logical classic structure, reflecting the logical connections between the parts of the reason (subject – predicate), till partial, unfinished sentences, reflecting aspects of the emotional communication, the intention to create a more dynamic context. Some of the sentences can be marked by the logical order while other sentences are marked by the emotional, the volitional feature (*wish, command*). The verb–predicate can be missed, but there is the *word* that suggests the predicative aspect, in fact the relation to the reality.

MEZZI DI RENDERE, IN ITALIANO, IL SUPINO COSTRUITO CON *LA* “A”, *DIN* “DA”*,* *E DUPĂ* “DOPO”

SILVIA MADINCEA-PAŞCU

Parole chiavi: *supino, morfema specifico, preposizione*

Il supino romeno[1], forma verbale non finita mancante dal sistema italiano, presenta la struttura morfematica: preposizione + radicale verbale + suffisso participiale. La preposizione morfema specifico è *de* “di” (*de citit*), ma, qualche volta, il supino viene costruito anche con altre preposizioni quali: *la* “a” (*la tors*)*, din* “da” (*din cântat*)*, după* “dopo” *(după cules).*

Il presente lavoro si propone di analizzare i vari mezzi di rendere in italiano il supino romeno costruito con le preposizioni: *la* “a”*, din* “da”*, după* “dopo”. Per questo fine abbiamo raccolto un corpus dai testi romeni: *Poveşti, povestiri, amintiri* di Ion Creangă, *Proză* di Mihai Eminescu, *Memorii* di Mircea Eliade e dalle traduzioni in italiano: *Novelle e ricordi d'infanzia* di Anna Colombo, *La mia ombra e altri racconti* di Silvia Mattesini, Monica Farnetti e Marin Mincu e *Le promesse dell'equinozio. Memorie 1. 1907-1937* di Roberto Scagno. Allo stesso modo, gli articoli della rivista bilingue ”Insieme” ci sono serviti come materiale d'analisi.

---

[1] L'origine del supino romeno è stato discusso a lungo e ne sono risultate due direzioni principali: il supino è una continuazione del supino latino o una creazione del dacoromeno che ha alla base la nominalizzazione del participio. (v. Livescu, 2008: 2646-2692)

Dobbiamo specificare ancora dall'inizio che nelle 649 pagine di testo fonte romeno, cioè 755 pagine meta italiano, abbiamo ritrovato 167 supini, tra cui soltanto 23 sono costruiti con preposizioni diverse da *de* "di". Come abbiamo accennato prima, queste strutture più raramente usate rappresenteranno l'interesse della nostra analisi.

1. Le costruzioni del supino con la preposizione *la* "a"

Oltre il supino costruito con la preposizione *de* "di" (*de citit*), la struttura con *la* "a" (*la tors*) occupa il secondo posto nella nostra analisi, in quanto alla produttività. In italiano, il costrutto è stato reso dall'infinito preceduto dalle preposizioni *a* e *per*, dall'infinito senza preposizione o da nomi base.

1.1. Il supino con *la* "a" reso in italiano dalla struttura *a* + infinito

Otto strutture del supino con la preposizione *la* "a" sono state rese, in italiano, dalla struttura *a* + infinito, generalmente dopo un verbo con regime preposizionale obbligatorio *a se pune* "mettersi":

Şi să ne punem, dragă Doamne, ***la învățat****.* (Creangă, *PPA*, p. 298)

Ci mettiamo, Dio mio, ***a studiare****.* (*Ivi*, *NRI*, p. 288)

La stessa struttura si ritrova, qualche volta, anche dopo il verbo *a fi* – "essere" con valore esistenziale e dopo un reggente nominale:

[...], şi trebuie să fie pe-aici undeva, ori in vro dugheană, ***la băut*** *adălmaşul.*(*Ivi*, *PPA*, p. 266)

[...], e dev'essere qui da qualche parte, o in un'osteria ***a bere*** *per suggellare un affare.* (*Ivi*, *NRI*, p. 253)

Fețişoara asta, o vezi d-ta cât e de scumpă ***la râs****?* (*Ivi*, *PPA*, p. 78)

Questa ragazzina, la vedete voi quanto è restia ***a ridere****?* (*Ivi*, *NRI*, p. 102)

1.2. Il supino con *la* - “a” reso in italiano dalla struttura *per* + infinitiv

Per il supino con *la* ”a” reso, in italiano, dalla struttura *per* + infinito abbiamo identificato quattro casi, generalmente dopo verbi transitivi:

O, motani fără de suflet! – ***La zgîriet*** *el v-a dat gheară / Şi* ***la tors*** *v-a dat musteţe – vreţi să-l pipăiţi cu laba?* (Eminescu, *Pr*, p. 74)

Gatti senza cuore! Non vedete che Egli vi ha dato artigli ***per graffiare****/E mustacchi* ***per far*** *le fusa. Vorreste, forse, sfiorarlo con la zampa?* (*Ivi*, *MOAR*, p. 156)

Abbiamo ritrovato un solo caso in cui la struttura appare dopo un verbo intransitivo:

> *[...] ies din casă cu chip că mă duc* ***la scăldat****, [...]* (Creangă, *PPA*, p. 261)
> *[...] esco di casa come* ***per andare*** *al bagno, [...]* (*Ivi*, p. 247)

1.3. Il supino con *la* “a” reso in italiano da un infinito senza preposizione

Due infiniti senza preposizione sono stati identificati nel nostro corpus, rendendo, in italiano, il supino con *la* “a”:

> *Mama punea* ***la fiert*** *apa pentru ceai în jăratecul din gura sobei, apoi ne ajuta să ne spălăm, pe mine şi pe Cornelia.* (Eliade, *M*, p. 15)
> Mia *madre faceva allora* ***bollire*** *l’acqua per il tè sulla brace della stufa e poi aiutava me e mia sorella Corina nella nostra toilette mattutina.* (*Ivi*, *LPE*, p. 38)
>
> *Mama atunci mă şi ia răpăde-răpăde* ***la pornit****, fără să mai am când îi spune de călugărie.* (Creangă, *PPA*, p. 306)
> *Ed ecco la mamma allora incalzarmi,* ***spingermi*** *fuori, senza che io abbia un momento per parlarle di monacazione.* (*Ivi*, *NRI*, p. 297)

1.4. Il supino con *la* - “a” reso in italiano da altre parti del discorso

Un numero di tre strutture con il supino con *la* “a” viene reso, in italiano, da nomi base preceduti dalla preposizione *a*, semplice o articolata:

> *- Hai!* ***la culcat****, băieți, că trece noaptea; vouă ce vă pasă, când aveți de mâncare sub nas!* (*Ivi, PPA*, p. 255)
> *Su,* ***a letto****, ragazzi, che passa la notte; a voi che importa, quando avete da mangiare sotto il naso.* (*Ivi, NRI*, p. 241)
>
> *[...] aşa ni era obiceiul să facem* ***la scăldat****, [...]* (*Ivi, PPA*, p. 271)
> *[...] com'era nostra abitudine di fare* ***al bagno****, [...]* (*Ivi, NRI*, p. 258)

2. Le costruzioni del supino con la preposizione *din* “da”

Il supino costruito con la preposizione *din* – “da” ha avuto una frequenza ridotta nel nostro corpus, cioè due apparizioni. Nel primo caso, il supino richiesto dal verbo *a sta* – “sostare”, con valore aspettuale (*fermarsi*), viene reso, in italiano, da un infinito sostantivato attraverso l'articolazione ed è preceduto dalla preposizione *in*:

> *Şi mai stă* ***din băut****, şi iar începe a mărnăi;* (*Ivi, PPA*, p. 105)
> *E un po' sosta* ***nel bere*** *e ricomincia a rugliare;* (*Ivi, NRI*, p. 133)
>
> Il supino *din tors* è reso, in italiano, da un verbo personale:
> *Toate ca toate, dar [...], mă întreceam cu fetele cele mari* ***din tors*** *[...]* (*Ivi, PPA*, p. 269)
> *Per il resto, non dico, ma [...], gareggiavo con le ragazze grandi, che già* ***filano*** *[...]* (*Ivi, NRI*, p. 256)

3. Le costruzioni del supino con la preposizione *după*- “dopo”

Il supino con *după* “dopo” ha presentato una sola apparizione ed è stato reso, in italiano, dalla struttura *a* + infinito:

> *[...]* ***după cules*** *răchițică de făcut gălbenele, sovârv de umplut flori, cine umbla?* (Creangă, *PPA*, p. 270)
>
> *[...] chi se ne andava [...],* ***a raccogliere*** *vértice per estrarne tinte, origano per sostenere i fiori nei ricami, [...]?* (*Ivi, NRI,* p. 257)

Conclusioni:

La frequenza delle strutture del supino costruito con altre preposizioni che *de* “da” è molto ridotta. Nella nostra piccola indagine abbiamo ritrovato il supino con: *la* “a” (17 casi), *din* “da” (2 casi)*, după* “dopo” (un caso).

Le più produttive strutture con il supino costruito con le preposizioni *la* “a”*, din* “da”*, după* “dopo”, sono: un verbo con regime preposizionale obbligatorio + supino e un verbo transitivo + supino.

Il rendere del supino, in italiano, si fa, principalmente, attraverso l’infinito preposizionale o senza preposizione. Tenendo conto della natura nominale, verbale, aggettivale e avverbiale del supino, consideriamo come mezzi secondari il rendere di esso da nomi base o da nomi provenuti dall’infinito attraverso l’articolazione, da verbi personale, da aggettivi.

Sulla base della preposizione con cui si forma il supino, il suo rendere, in italiano, viene fatto da strutture infinitivali con preposizioni diverse:

a) il supino con *la* “a” è stato reso da infiniti preceduti da preposizioni: *a* (8 casi), *per* (4 casi), da infiniti senza preposizione (2 casi) e da nomi (3 casi);

b) il supino con *din* “da” è stato reso da un infinito sostantivato attraverso l’articolazione e da un verbo personale;

c) il supino con *după* “dopo” viene reso da un infinito preceduto dalla preposizione *a*;

FONTI
PPA = CREANGĂ, Ion, *Poveşti, povestiri, amintiri,* Bucureşti, Editura Unicart, 2008.
NRI = CREANGĂ, Ion, *Novele e ricordi d'infanzia,* traduzione di Anna Colombo, Torino, UTET, 1982.
M = ELIADE, Mircea, *Memorii,* 1907-1960, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991-1997.
LME = ELIADE, Mircea, *Le promesse dell'equinozio. Memorie 1. 1907-1937*, traduzione di Roberto Scagno, Milano, Editoriale Jaca Book, 1995.
Pr = EMINESCU, Mihai, *Proza literară*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1964.
MOAR = EMINESCU, Mihai, *La mia ombra e altri racconti*, traduzione di Silvia Mattesini, Monica Farnetti, Marin Mincu, Milano, RCS Libri, 2000.
"Insieme", Bucureşti, 2002, no. 6, p. 1-44.

BIBLIOGRAFIA SELETTIVA:
Academia Română/Institutul de Lingvistică, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Bourciez, Edouard, *Eléments du linguistique romane*, Paris, 1956.
Dimitrescu, Florica et alii, *Istoria limbii române. Fonetică. Morfosintaxă. Lexic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.
Király, Francisc, *Istoria limbii române (Sinteză)*, Tipografia Universităţii din Timişoara, Timişoara, 1984.
Iliescu, Maria, „De la latină la română" in *SCL*, XVI, 1965, p. 67-75.
Livescu, Michaela, *Histoire interne du roumain: morfosyntaxe et syntaxe,* in "Histoire linguistique de la Romania", Tome 3, Berlin – New York, Ed. Walter de Gruyter, 2008, p. 2646-2692.
Manoliu-Manea, Maria, *Le roumain. Morphosyntaxe,* in *LRL* 3, 1989, p. 101-114.
Tagliavini, Carlo, *Originile limbilor neolatine*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977.

MEANS OF RENDERING, IN ITALIAN, OF THE SUPINE BUILT WITH THE PREPOSITIONS: *LA, DIN* AND *DUPĂ*
(Abstract)

Key-words: *supine, specific morpheme, preposition*

The Romanian supine, non-personal verbal form that is absent from the Italian verbal system, generally presents the morpheme preposition *de* (*de învăţat*). Rarely, the supine is constructed with other prepositions such as: *la* (*la scăldat*)*, din* (*din băut*)*, după* (*după cules*)

The present paper aims at analyzing the various means of rendering, in Italian, of the supine built with the prepositions: *la, din, după,* as well as the highlighting of the regent terms and the frequency of supine occurrence with these prepositions

TERMENI SACERDOTALI ŞI FUNERARI ÎN VERSIUNEA ROMÂNEASCĂ A ENEIDEI

GABRIELA RADU

Cuvinte-cheie: *traducere, lexem, arhaism, regionalism, funerar*

Traducerea prof. G.I. Tohăneanu a reuşit să reconstituie atmosfera originală a operei vergiliene înainte de orice, prin construcţie lexicală; aşa cum singur mărturiseşte, autorul traducerii utilizează, în lexicul traducerii sale, termeni vechi româneşti, cuvinte populare sau regionale. Bogăţia virtualităţilor limbii române a făcut ca traducătorul să poată compensa la nivel fonetic, al structurii gramaticale şi, cu precădere, la nivel lexical, pierderile inerente în actul de traducere şi să afle soluţii "analoge" originalului, în măsură să refacă atmosfera şi imaginile existente în textul genuin. Resursele limbii române, valorificate de-a lungul vremii de atâţia "truditori" ai cuvântului, au constituit rodnicul material din care măiestria traducătorului a "recreat" opera epică, *Eneida*, material din care am selectat câteva lexeme care, din punct de vedere tematic, se înscriu în sfera termenilor sacerdotali şi funerari. În urma examinării acestora a putut fi stabilită o imagine generală a transferului realizat la nivelurile stabilite prin analiză, adică în privinţa componentelor conţinutului ideatic şi al celor de natură lingvistică (efecte fonetice, structuri morfo-sintactice, efecte stilistice, elemente de topică etc.).

Astruca

În *Eneida*, sunt descrise, pe larg, obiceiuri de îngropare sau de incinerare a morţilor, practicate în timpurile arhaice, de diferite neamuri – troieni, etrusci, arcadieni, rutuli etc. Întrucât, în privinţa

riturilor funerare ale troienilor şi ale grecilor, Vergilius a folosit cu certitudine izvorul epopeilor homerice, comentatorii operei vergiliene au dezbătut, în numeroase studii[1], ipoteza cunoaşterii/ignorării de către poetul latin a obiceiurilor funerare practicate pe teritoriul italic în vremurile arhaice. Nu se ştie sigur dacă acesta cunoştea vechile morminte etrusce situate în apropierea Romei şi în acest mod aflase despre obiceiurile nobilului neam etrusc de a-şi îngropa morţii. Oricum, în poemul vergilian, urmaşii etruscilor, rutulii conduşi de Turnus şi volscii, practicau înhumarea. Principalul termen care desemnează actul înhumării în traducerea românească a profesorului G. I. Tohăneanu este verbul arhaic **a astruca**. În limba latină, verbul *astruere* are înţelesul de "a construi în plus", "a construi peste", "a adăuga". Destul de îndepărtat de sensul verbului latinesc, lexemul moştenit în limba română (< lat. **astruicare*), "a astruca"[2] înseamnă "a înmormânta", "a îngropa".

În primul cânt al epopeii, termenul românesc menţionat reprezintă determinarea atributivă a numelui propriu Antenor, – erou troian, care, după ce s-a refugiat pe coastele Adriaticii, în Italia, şi a întemeiat cetatea Patavium (Padova) a fost "…**Astrucat** cu grijă, / Acum, tihnit, el odihneşte-n pace…" (c. I, v. 456). Lexemul **astrucat**, investit datorită vechimii cu prestigiu stilistic, traduce forma adjectivală latină *compostus* (de la verbul *compono, componere, composui, compositum* "a pune laolaltă", "a aranja", "a împăca"), prezentă în versul "nunc placida **compostus** pace quiescit" (c. I, v. 249). Trebuie precizat că şi în original elementul participial *compostus* degajă un "suflu" arhaic, datorită formei sincopate (*compostus/compositum*).

Nu întâmplător, un termen din aria semantică a funebrului este întrebuinţat de traducător pentru a nota "acţiunea" nopţii: Noaptea

---

[1]Catharine Saunders, *Cremation and inhumation in Aeneid*, AJPh 46.4, 1925, p. 352-357.

[2]astrucá (-c-, -át), vb. – **1.** A acoperi. – **2.** A îngropa, a acoperi cu pămînt. Lat. **astru(i)cāre*, de la *astruĕre* (Meyer-Lübke, *ZRPh.,* XXVII, 253; Candrea, *Rom.,* XXXI, 302; Candrea, *Éléments,* 79; Puşcariu 153; Candrea-Dens., 106; REW 748; DAR; Rosetti, I, 163). Nu este probabilă der. propusă de Cihac, din sl. *sŭkryti* „a ascunde". – Der. *astrucămînt,* s.n. (Banat, *pătură*). Sursa: DER.

(*Nox*) era o zeitate infernală, ca atare: “Şi Noaptea din ocean se aridică / În umbră deasă **astrucând** pământul” (c. II, v. 477). Confruntând versiunea tâlcuită în româneşte cu cea originală, “**involvens** umbra magna terram” (c. II, v. 251), se constată că gerunziul **astrucând** constituie echivalarea lingvistică a cuvântului *involvens* (participiu prezent de la *involvo, involvere, involvi, involutum* “a rostogoli”, “a înveli”, “a învălui”), termen care în original este lipsit de conotaţii funebre.

Celebrul fragment latin “…facilis iactura **sepulcri**” (c. II, v. 646), tălmăcit literal prin “uşoară e pierderea mormântului”, evocă un sentiment neobişnuit pentru un om al timpurilor arhaice, cu atât mai surprinzător cu cât acel om este Anhise, tatăl piosului Enea. În româneşte, formularea vergiliană este restituită prin modulare, astfel: “…nici că-mi pasă / De n-oi avea de **astrucare** parte.” (c. II, v. 1176). Se remarcă că ambele elemente lexicale, cel original (*sepulcrum* “mormânt”) şi cel din traducere, aparţin sferei semantice a funebrului.

O fidelă echivalare a metaforei vergiliene “**involvere** diem nimbi” (c. III, v. 198) poate fi observată confruntând-o cu versiunea românească “**Au astrucat** lumina zilei norii” (c. III, v. 349). Deşi surprinde traducerea termenului latin *involvere* (“au învăluit”) prin termenul “specializat”, **au astrucat**, raportarea lui la contextul lingvistic (furtuna pe mare: *nox abstulit caelum* “noaptea fură cerul”, *ignes ingeminant* “cresc fulgerele”, *venti volvunt mare* “vântul burzuluieşte marea” etc.) îi motivează prezenţa. De precizat că în rândurile descrierii furtunii este menţionat un singur nume, cel al cârmaciului Palinurus, al cărui tragic sfârşit este “prefaţat” în acest pasaj.

“Cadă înainte / De-a-i fi venit sorocul şi rămână / **Neastrucat**, în mijlocul arinei” (c. IV, v. 1125) sunt versuri ce corespund fragmentului latin “sed cadat ante diem mediaque **inhumatus** harena” (c. IV, v. 620). Am redat un crâmpei mai extins al tălmăcirii datorită prezenţei numeroaselor elemente lexicale şi morfo-sintactice care au contribuit nu doar la echivalarea lingvistică a originalului, ci şi la compensarea nuanţelor stilistice existente. Astfel, randamentul evocator al textului redat în româneşte este sporit prin asocierea

termenilor din stratul lingvistic popular, precum **soroc**, **neastrucat**, **arină**, dar şi de valorificarea realizată de autorul traducerii, a "pseudo-imperativelor"[3], în fapt, conjunctive lipsite de indicele morfologic **să**: **cadă**, **rămână**. Revenind la lexemul supus observaţiei, se constată că îl traduce pe *inhumatus* (participiu al verbului *inhumare* "a îngropa"; *in* şi *humus*, "pământ"), supra-punerea sensului referenţial fiind deplină.

Comparând versiunea tălmăcită, "Ale tătânelui Anhise oase / Şi rămăşiţe**-am astrucat…"** (c. V, v. 84), cu cea vergiliană, "ex quo reliquias divinique ossa parentis **condidimus**" (c. V, v. 48), se constată că prima este o izbutită echivalare lingvistică a celei originale; se cuvine totuşi menţionat că sensul lexemului latin *divini* (de la *divinus* – "divin", "ceresc") nu a fost transferat corespunzător prin termenul românesc **tătânelui**, întrucât se pierd aluziile mitologice ale elementului lexical latin: după moarte, Anhise fusese venerat ca semizeu (o traducere literală a termenului ar fi păstrat intactă aluzia). În ceea ce priveşte transferul noţional al verbului latinesc *condidimus* (de la *condo, condere, condidi, conditum* "a întemeia", "a vârî", "a înmormânta"), acesta este realizat prin forma verbală de perfect **am astrucat,** ambele lexeme aparţin ariei semantice a funebrului.

Ultimul vers al cântului al V-lea constituie trista constatare a troianului Enea cu privire la moartea cârmaciului Palinurus în apele Adriaticii. Echivalarea formală a versului vergilian "**nudus** in ignota, Palinure, iacebis harena" (c. V, v. 871) este obţinută prin traducerea "…o, Palinurus**, / Neastrucat,** pe ţărm străin zăcea-vei" (c. V, v. 1555). Se observă că lexemul **neastrucat** traduce un cuvânt latinesc, nespecializat pentru domeniul funebru: *nudus* înseamnă "gol" şi acest sens este transferat în numeroase traduceri[4]. Deşi dicţionarele nu menţionează sensul "lipsit de mormânt", totuşi existenţa acestuia este confirmată de un crâmpei din *Farsalia* scriitorului latin

---

[3] *Cf.* Tudor Vianu, *Pseudo-imperativul la Eminescu* în *Studii de stilistică*, EDP, 1968, p. 79-81.

[4] "You must lie naked on some unknown shore" (*The Aeneid,* translated by Robert Fitzgerald, New York: Vintage, 1990, p. 1141).

Lucanus: “O bene **nudi** / Crassorum cineres!”[5] tradus în engleză prin “Happy the Crassi lying on the waste / **Unburied**” (trad. de Sir Edward Ridley).

Misenus, “răpus de-o moarte cruntă”[6], este o altă victimă cvasisacrificială după Palinurus. Ca Palinurus, Misenus nu are parte decât de mormântul apelor, aşa încât Enea se întreabă: “…Trupul cui, acuma, / **Au să-**l **astruce** ei?...” (c. VI, v. 300-301). Traducătorul restituie cu ajutorul lexemului **a astruca**, sensul formei de gerundiv latin *humandum* (de la verbul *humare* “a îngropa”) din versul “Quem socium exanimem vates quod corpus **humandum**” (c. VI, v. 162). Se cuvine menţionată simetria versului latinesc notat mai sus, în care cele două grupuri nominale: *quem socium exanimem* şi *quod corpus humandum* încadrează subiectul *vates* (Sibila), aflat în poziţie centrală.

Într-un fragment cuprinzând descrierea funeraliilor lui Misenus poate fi aflat încă o dată elementul lexical **a astruca**: “Cu mare grijă oasele le-alege / Şi-n chiupul mare de-aramă le **astrucă”** (c. VI, v. 415). În latină, termenul lexical corespunzător, *texit* (de la *tego, tegere, texi, tectum* “a acoperi”, “a ascunde vederii”), nu are sensul specializat în aria ritului funerar ca lexemul românesc, însă folosirea lui în tălmăcirea românească este adecvată prin raportare la contextul lingvistic şi extralingvistic. În urma lecturii versului vergilian “ossaque lecta cado **texit** Corynaeus aëno” (c. VI, v. 228), realizăm că, după incinerarea trupului, rămăşiţele lui Misenus au fost **astrucate**, ascunse vederii în **chiupul de aramă**.

Comparând versiunile, cea tradusă, “Când am plecat, prietene, din Troia, / Nu te-am putut descoperi, ca trupul / **Să** ţi-l **astruc** în ţărâna străbună**”** (c. VI, v. 911), cu cea latină, “...te, amice, nequivi / conspicere et patria decedens **ponere terra**” (c. VI, v. 508), se poate observa că prima, cea românească, reprezintă o echivalare prin explicitare a celei originale. Elementele lexicale absente din textul genuin sunt: **din Troia** şi **ca trupul** – informaţii degajate din

[5]M. Annaeus Lucanus, *Pharsalia*, c. IX, v. 65, (ed. Carolus Hermannus Weise).
[6]Pedepsit pentru orgoliul său de a se lua la întrecere cu zeii. Cel care îl răpune, azvârlindu-l în mare, este zeul Triton.

conţinutul cognitiv care ajută la "actualizarea semnificaţiei intenţionate de autor"[7], în cazul de faţă, poetul roman, Vergiliu. Termenul **să astruc** redă în traducere semnificaţia expresiei idiomatice *ponere terra* "a îngropa" (lit. "a pune în pământ"), alcătuită din verbul latinesc *ponere* (*pono, ponere, posui, positum* "a pune", "a aşeza") şi forma nominală în ablativ, *terra* (*terra* cu genitivul *terrae* "pământ")

Din secvenţa descrierii "îndeletnicirii" umbrelor din Hades, o continuare a celei avute pe pământ, selectăm un scurt crâmpei: "…aceeaşi grijă / De-a creşte zdraveni cai, îi urmăreşte / Ş-acum când, **astrucaţi,** ei zac sub glie" (c. VI, v. 1175), versiunea românească constituind echivalarea prin transpoziţie a versurilor vergiliene "…quae cura nitentes / Pascere equos; eadem sequitur tellure **repostos**" (c. VI, v. 654). Lexemul **astrucaţi** este, în tălmăcirea românească, determinarea atributivă a pronumelui personal **ei**; termenul corespunzător, tradus din limba latină, este *repostos*, tot o formă participială de la verbul *repono, reponere, reposui, repositum* "a repune", "a aşeza". Radnamentul stilistic al formei arhaice **astrucaţi** echivalează virtuţile stilistice ale termenului verbal *repostos* (forma literară, *repositus*), prezent în text în forma sincopată (arhaică).

În textul ce conţine lamentaţia mamei lui Eurial la vederea capului tăiat al fiului ei, poate fi aflată o aluzie la unul dintre obiceiurile practicate de antici în vederea înmormântării: învelirea leşului într-o **pânzătură**, de obicei ţesută şi brodată de o rudă foarte apropiată celui decedat; versul "veste **tegens**" (c. IX, v. 488), tălmăcit literal prin "acoperindu-te cu un veşmânt…", a fost restituit de G. I. Tohăneanu, în limba română, astfel: "Nici nu ţi-l **astrucai** în pânzătura" (c. IX, v. 833). Se observă procedeul transpoziţiei pentru realizarea traducerii, întrucât sensul participiului prezent *tegens* (de la *tego, tegere, texti, tectum* "a acoperi") transferat în româneşte unui verb la un mod personal, **(nu) astrucai**, înzestrat cu coeficient expresiv, nu doar lexico-semantic, ci şi gramatical (indicativ perfect simplu), degajă o notă de familiaritate, adecvată circumstanţelor.

[7]Georgiana Lungu-Badea, *Mic dicţionar de termeni utilizaţi în teoria, practica şi didactica traducerii*, EUV, 2008, p. 70.

Versurile “Prea buna-ţi maică n-o să te îngroape / Şi mădularele n-o **să**-ţi **astruce** / Acasă, în mormânt**…**” (c. X, v. 1006) reprezintă traducerea discursului “înfierbântatului Enea” după uciderea lui Tarquitus, “cel zămislit lui Faunus pădureţul / De nimfa Driope”: “…non te optima mater / **Condet** humi patriove onerabit membra sepulchro” (c. X, v. 557-8). Nimfa Driope este numită de Enea *optima mater*, amintind sintagma homerică *πότνια μήτηρ* (Homer, *Iliada*, XXII, 352), lexemul *optima* constituind un epitet convenţional des întâlnit în inscripţiile funerare. Expresia *patrio…sepulchro* (lit. “mormânt familial”) desemnează o realitate tipic romană, nu una homerică, în vreme ce verbul *onerabit* (de la *onerare* “a încărca”, “a acoperi”), poetic în fraza vergiliană, este redat în română cu elementul lexical supus observaţiei.

În acelaşi registru al funebrului este alcătuit şi demnul discurs dinaintea morţii rostit de Mezentiu şi adresat duşmanului său, Enea: “Te rog: îngăduie să-mi fie trupul / Cu ţărnă **astrucat…”** (c. X, v. 1615). Versul românesc reprezintă o fidelă echivalare lingvistică a celui original, “corpus humo patiare **tegi**” (c. X, v. 904), din confruntarea versiunilor rezultând corespondenţa celor doi termeni, infinitivul *tegi* (de la *tegere* “a acoperi”) şi “să fie astrucat”. Nu întâmplător, Mezentius – cel de neam etrusc - insistă ca trupul “să fie cu ţărnă astrucat”, aluzia la ritul înhumării, practicat de triburile etrusce, fiind extrem de clară.

Frântura de text vergilian, “et sociis dare tempus **humandis** praecipitant curae” (c. XI, v. 2-3) este redată în limba română prin modulare: “E zorit Enea **s-astruce** pe fârtaţi**”** (c. XI, v. 3). După lupta descrisă în cântul anterior, cei rămaşi de ambele părţi **zoresc** (*praecipitant*) să împlinească **cele cuvenite** morţilor. În versiunea tălmăcită mai sus, expresia **a astruca fârtaţii** nu se referă la înhumare, ci la îngroparea oaselor după incinerare, ritualul îndeplinit de troieni fiind descris (şi) în următoarele versuri: “Pe-ntregul ţărm privesc cum ard fârtaţii / Şi cum se mistuie de flăcări rugul” (c. XI, v. 346-347).

Latinii, care practicau ritul înhumării, îi cer lui Enea “Să-ngăduie cu ţărnă **să**-i **astruce”** (c. XI, v. 175). Versul vergilian, “ac **tumulo** sineret **succedere** terrae” (c. XI, v. 103), ar putea fi tradus

literal prin “să permită ca trupurile să pătrundă în gruiul de ţărână”; ambele versiuni, şi cea originală, şi cea tălmăcită aduc o cuvenită precizare cu privire la ritual: trupurile erau în acest caz (latinii) acoperite de “ţărână”, erau aşadar înhumate.

Paos

Dacă am traduce literal propoziţia latină **paterasque tenebant** (c. III, v. 355), am obţine versiunea **ţineau cupele pentru sacrificii**. Confruntând-o cu tălmăcirea lui G. I. Tohăneanu, “La zei închină cuvenitul **paos”** (c. III, v. 638), se poate observa că autorul a realizat versiunea sa printr-o perifrază explicativă care a reţinut doar conotaţiile caracteristice ale semnificatului. Din versiunea românească am selectat termenul lexical regional cu răspândire în Transilvania, “paos”[8], moştenit din latinescul **pausum* (“încetare”, “odihnă”, “moarte”, de unde **repausat/răposat**), care, deşi nu-şi are un corespondent direct în versul original, reprezintă rezultatul efortului traducătorului de a antrena în limba de receptare, lexeme care au capacitatea de a exprima valori arhetipale specifice propriei culturi. Cuvântul menţionat a fost expulzat în vocabularul pasiv al limbii române, ca, de-altfel, şi expresia frazeologică **a-i mânca cuiva paosul**.

Expresia lexicală **ca paos**, prezentă în traducerea „…răspândeşte / Vin lămurat, ca **paos”** (c. V, v. 1384), reprezintă un adaos explicativ, fiind lipsită de un corespondent direct în versul latin, “ac vina liquentia fundit” (c. V, v. 776). Pluralul poetic *vina liquentia* este echivalat valoric prin intermediul elementelor lexicale **lămurat** şi **paos**.

Juruinţă

O reuşită echivalare lingvistică poate fi constatată în urma confruntării dintre versiunea vergiliană “cui pater intactam dederat

---

[8]páos, páosuri, s.n. (înv. şi reg.) 1. repaos, odihnă; linişte, calm. 2. (fig.) decădere, declin. 3. pomană; ceea ce se dă de pomană; jertfă din vin adusă morţilor. 4. vin sfinţit, untdelemn sau agheasmă cu care preotul stropeşte mortul, înainte de a-l îngropa. 5. lumânare specială pentru mort, din ceară curată, de lungimea mortului, care arde tot timpul cât acesta stă în casă. 6. cuvântare la o înmormântare. Sursa: DAR.

primisque iugarat **ominibus**" (c. I, v. 345) şi cea tălmăcită în limba română: "Fecioară i-o dăduse-al ei părinte, / Cu-ntâia **juruinţă"** (c. I, v. 634). Lexemul selectat din versiunea românească, **juruinţă**[9], traduce forma nominală latinească *ominibus* (de la *omen*, cu genitivul *ominis* "prevestire", "obicei ritual", "ceremonial"). Sintagma latină *primis ominibus* înseamnă exact "prima luare a auspiciilor", adică prima căsătorie, căci romanii obişnuiau să consulte prezicerile înainte de căsătorie pentru a afla dacă legătura maritală va fi sau nu norocoasă. Se poate vorbi în acest caz de traducere despre adaptare culturală[10] întrucât traducătorul a înlocuit un concept specific limbii latine (*omen*) printr-un concept/realitate specific(ă) limbii de receptare ("juruinţă").

În toate cazurile în care poate fi constatat lexemul **juruinţă**, elementul latin corespunzător este forma nominală *votum* ("făgăduială făcută zeilor"); de pildă, **"**annua **vota**…exsequerer" (c. V, v. 53) a fost tradus în limba română prin "Prin ani şi ani… / Eu tot plinire-aş **juruinţa** dată" (c. V, v. 95). Determinarea atributivă a termenului latin *vota* este adjectivul latinesc *annua* (de la *annuus* "annual", "în fiecare an"), al cărui sens a fost transferat în limba română, prin transpoziţie, locuţiunii substantivale **prin ani şi ani**. Notabilă este eficienţa stilistică a complinirii temporale menţionate şi, totodată, coeficientul expresiv al formei regionale de optativ, **a plini**, aflată în tălmăcire în "postura" unui arhaism gramatical (forma inversă de optativ – **plinire-aş**).

Data

Potrivit datinei (*rite*), pentru a onora amintirea tatălui Anhise, Enea aduce ofrande: vin curat, lapte proaspăt, sângele sacru al victimei: "…după cum e data / El în ţărână varsă două cupe / De vin curat…" (c. V, v. 137). Versiunea românească constituie echivalarea funcţională a versului vergilian "hic duo **rite** mero libans…/ Fundit

---

[9]JURUÍNŢĂ, juruinţe s.f. (Înv şi reg.) Făgăduială solemnă, jurământ. [Pl. şi: juruinţi] – Jurui[1] + suf. -inţă. Sursa: DEX '98.
[10]*Cf.* G. Lungu-Badea, *Mic dicţionar*…, ed. cit., p. 17.

humi…" (c. V, v. 77). Termenul latin *rite* ("după datină") este tălmăcit printr-o expresie idiomatică, **după cum e data**[11].

Comând

Arhaism provenit din latina târzie (< lat. *commandare*; *con-* şi *mandare* "a încredinţa"), lexemul **comând**[12] (paralel formaţiei analizabile cu structura infinitivului lung, **comândare** "praznic") este întrebuinţat de traducător o singură dată în varianta tradusă: "Decât să ţi-l închin, ucis, pe Dares, / **Comând** mai vrednic îţi aduc, o Erix" (c. V, v. 856), echivalare a versului vergilian "Hanc tibi, Eryx meliorem **animam** pro morte Daretis / persolvo" (c. V, v. 483-4). Fragmentul latin s-ar traduce literal prin "Erix, îţi dau această creatură mai bună în locul morţii lui Dares". Prin urmare, Entelus, sacrificând un ţap (*animam*) în locul lui Dares, pe care era pregătit să-l ucidă, săvârşeşte un ritual de tip expiator, prin substituirea victimei; sensul acestui proces este condensat în expresiile latine *mori pro alio*, *pati pro alio* sau *pro alio discrimen capitis subire*. Din această perspectivă, folosirea lexemului **comând** pentru redarea termenului latin *animam* ("fiinţă", "creatură") constituie o hiponimizare[13].

Bibliografie selectivă

Cartford, John C., *A Linguistic Theory of Translation: An Essay on Applied Linguistics*: Oxford University Press, London, 1965.

Kohn, Ioan, *Virtuţile compensatorii ale limbii române în traducere*, Editura Facla, Timişoara, 1983.

Schleiermacher, F., D., E., *Hermeneutica*. Traducere, note şi studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iaşi, Polirom, 2001.

Vergilius Maro, Publius, *Eneida*. Prefaţă şi traducere de G.I. Tohăneanu, note şi comentarii de Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994.

---

[11]DAT[2], -Ă, daţi, -te, adj., s.f. S.f. (Reg.) Soartă, destin. Cum (sau precum) e data = după cum e obiceiul, datina. – V. da[2]. Sursa: DEX '98.

[12]POMÁNĂ s. 1. v. parastas. 2. (BIS.) praznic, (înv. şi reg.) prinos, (reg.) **comând**, comândare. (~ de după înmormântare.) 3. milă, milostivire, (înv. şi pop.) milostenie. (Trăieşte din ~ altora.) Sursa: Sinonime.

[13]*Cf*. G. Lungu-Badea, *Mic dicţionar*…, ed. cit., p. 79.

Virgil, *Eclogues, Georgics, Aeneid* 1-6, Translated by H. R. Fairclough. Revised by G. P. Goold, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999.

LEXICAL AND SACERDOTAL TERMS IN A ROMANIAN TRANSLATION OF AENEIS

Abstract

Professor G.I. Tohăneanu's translation of *Aeneid* succeeds in recreating the original ambiance of the Vergilian masterpiece by lexical construction; according to his own testimony, the author uses in his translation old Romanian lexical terms, popular and regional forms: "In order to keep the archaic spirit I was constrained to use very few neologisms and to favor grammatical forms of old Romanian scriptures and even non-literary forms that are characteristic to popular language levels"[14]. The richness of the Romanian language has enabled the translator to compensate at the phonetic level of the grammatical structure, and especially at the lexical level, the inevitable losses intrinsic to the translation process, and to find solutions "analogues" to the original text, capable to reproduce the ambiance and the images existent in the genuine text. These resources of the Romanian language that have been exploited over the ages by so many "hard workers" of the written word, have constituted the raw material by which the translator's skill has managed to recreate the epical masterpiece *Aeneid*. From this material, I have selected a few lexemes that thematically belong to funeral and sacerdotal terms. By studying these terms and continuously referring to their Latin correspondents, a general illustration has been established for the transfer that was obtained at various analysis levels, that is conceptually and linguistically (phonetic and stylistic effects, morphological and syntactical structures, the main features of the language).

[14]Vergilius Maro, Publius, *Eneida*. Prefaţă şi traducere de G.I. Tohăneanu, note şi comentarii de Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994. p. 29.

DERIVAREA CU PREFIXE ÎN PRESA BĂNĂȚEANĂ (1886-1918)

DORINA CHIŞ-TOIA

Cuvinte cheie: *derivare, prefix, limbaj de specialitate, presă*

Un aspect căruia i se cuvine acordată o atenţie aparte îl reprezintă formarea cuvintelor. Subiectul acesta a constituit o activitate constantă pentru mulți dintre cărturarii noştri din secolele trecute. O trecere în revistă a celor care s-au ocupat de raportul dintre compunere şi prefixare în primele gramatici româneşti găsim în lucrarea lui Sergiu Drincu, *Compunerea şi prefixarea*, Timişoara, Editura Amphora, 1999, p. 7-19. Sunt menționate aici numele lui Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, care, în gramatica sa (1757), vorbeşte despre cuvintele *primare* şi *derivate*, al lui Paul Iorgovici, autorul *Observațiilor de limbă rumânească*, Buda, 1799, unde susține că principalul mijloc de îmbogățire a limbii trebuie să fie derivarea (vezi *supra*, capitolul *Preocupări lingvistice în Banat până la sfârşitul secolului al XIX-lea*). Cărturarul I. Budai-Deleanu deosebeşte *prepozițiile despărțite*, care nu formează corp comun cu cuvântul următor, de *prepozițiile nedespărțite*, adică de prefixe. Afirmațiile acestea se regăsesc în cele două lucrări de gramatică rămase în manuscris: *Fundamenta grammatices linguae romaenicae seu ita dictae valachicae, usui tam domesticorum quam extraneorum accomodata*, Leopoldi, anno 1812, şi *Temeiurile gramaticii româneşti*. În *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1822, Constantin Diaconovici Loga împarte prepozițiile în *despărțite* şi *nedespărțite*. El deosebeşte, totodată, *verburi de rădăcină* (*radicale*) şi *verburi deduse* (*derivate*). Ion Heliade

Rădulescu, în *Gramatica românească*, Sibiu, 1828, nu acordă un spaţiu prea amplu acestui aspect. Dimpotrivă, August Treboniu Laurian îi consacră capitole speciale în lucrarea *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentia vulgo valachicae*, Viennae, 1840, iar Timotei Cipariu tratează şi el nediferenţiat prepoziţiile şi prefixele în *Grammateca limbei române*. Partea II. *Sintetica*, Bucuresci, 1877. Este amintit, apoi, studiul lui Aron Pumnul, *Formaciunea cuvintelor româneşti*, în care se referă la derivarea cu sufixe (*deducere* sau *deducăciune*) şi la cea cu prefixe (*compusăciune*). H. Tiktin, în *Gramatica română* acordă atenţie formării cuvintelor, iar Al. Philippide analizează prefixele româneşti sub raportul provenienţei lor în *Istoria limbii române*, vol. I, *Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894. De dată relativ recentă sunt cele şase volume de *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, Editura Academiei, vol. I–VI (1959-1972). Lor li se alătură două volume de *Formarea cuvintelor în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei RSR: vol. I – *Compunerea*, 1970, vol. al II-lea – *Prefixele*, 1978. Într-o perioadă în care Banatul şi Transilvania se află încă sub influenţa curentului latinist (ca o prelungire a iluminismului în această parte de ţară), **FD** urmează tendinţa „de a face cât mai vizibil cu putinţă aspectul romanic al limbii române, prin acceptarea afixelor capabile să-i asigure o nouă fizionomie”.[1]

Există studii care abordează problema derivării, oferind amănunte din punct de vedere didactic[2] şi altele, care au ca obiect de studiu cercetarea istorică a formării cuvintelor.[3] În ceea ce ne priveşte, vom încerca să prezentăm aspectele cele mai interesante pentru sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea.

---

[1]I. Gheţie, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 163.

[2]I. Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu Vrănceanu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985.

[3]*Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (**SMFC**), Bucureşti, Editura Academiei RSR, vol. I-VI: 1959, 1960, 1962, 1967, 1969, 1972.

Materialul nostru este excerptat din publicaţia *Foaia diecesană*[4].

Distingem, în cadrul acestui compartiment, două categorii de cuvinte: a. Formaţii cu prefixe care s-au format în limbile latină, franceză, germană şi b. Derivate cu prefixe care s-au format în limba română. Astfel:

1. Prefixul **ab-**[5] (<lat. **ab** – de, de la) formează câteva cuvinte care pot fi socotite calcuri după limba germană sau franceză, dar, în egală măsură, formate pe teritoriul limbii române, într-o epocă în care reromanizarea reprezintă un fenomen important pentru limba română, iar prefixarea o „componentă"[6] a acestui proces. Din prima categorie reţinem:

Ablegát s.m. 1. Trimis al Papei. 2. (Trans., Banat) Deputat: „dl. George Sârb, avocat şi *ablegat* dietal" (27/1886, 6[7]), din lat. **ablegatus**; fr**. ablégat**; germ. **Ablegat** (**Micul dicţionar academic,** în continuare **MDA**).

Abstá vb. I A (se) abţine, a renunţa: „Societatea a trebuit să *abstea* de la edarea almanachului" (46/1903, 1); „să se *abstee* de la vot" (23/1888, 3), din lat. **absto**. Nu apare în **MDA**.

Abstráge vb. III A abate, a face abstracţie, a distrage de la ceva: „să *abstragem* de la faptul ruşinos – oare nu cugetă oamenii noştri la aceea că…" (25/1900, 7). **MDA** oferă explicaţia „A judeca izolat", din fr. **abstraire**, după *trage*.

În cea de-a doua categorie includem termenul **abzíce** vb. III A renunţa, a abdica, a anula: „*Abzicerea* domnului… nu s-a primit" (33/1886, 3), din lat. **abdicere** (**ab-** + *zice*, după modelul germanului **absagen**, cf. Puşcariu[8], Th. Hristea[9]). Nu este menţionat în **MDA**.

---

[4]La Caransebeş, în 5/17 ianuarie 1886, vede lumina tiparului primul număr al publicaţiei *Foaia diecesană.* Publicaţia va apărea până la 1 mai 1949, săptămânal, duminica, în format de 8 pagini, purtând menţiunea „organ al Eparhiei gr.[eco] or.[ientale] rom.[âne] a Caransebeşului".

[5]Uneori are şi forma **abs**-.

[6]Doina David, *Prefixarea, componentă a „reromanizării*", în vol. *Limbă şi cultură* (**LC**), Timişoara, Editura Facla, 1980, p. 179-198.

[7]Indicăm, în felul acesta, nr. publicaţiei, anul, pagina la care se face referire.

[8]*Limba* română (**LR**), vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 411.

[9]*Probleme de etimologie*, Bucureşti, EŞ, 1968, p. 149.

2. Prefixul **ad-, a-** (la, până la, către, pe lângă, alături de). Şi acest prefix formează cele două categorii de cuvinte. În cea dintâi includem:

Adfiliá vb. IV A (se) afilia, alătura: „O comunitate bisericească… poate să se *adfilieze* unei alte comunități bisericeşti conaționale" (11/1887, 3), din lat. **ad-** + *fil* – din *filius*, *filiii*[10]. Nu apare în **MDA**.

Adnéx s.n. Unire. Adaos: „şi-i trimite lui Plinius ca *adnex* rescriptul imperial cătră Bassus" (43/1889, 2), din lat. **adnexus**. Nu este menționat în **MDA**.

În categoria derivatelor pe teren românesc includem:

Adnumărá vb. I A lua în calcul. A considera. A socoti. A numerota: „între cari sunt a se *adnumăra* şi decisiunile…" (18/1886, 7), din lat. **ad-** + *număra*, după lat. *adnumero*, *-are*. Nu este menționat în **MDA**.

Adoperá vb. I A se strădui: „Raționaliştii păgâni… se *adoperau* numai de a încredința pe oameni că acele minuni sunt fapte magice" (43/1886, 2), din lat. **ad-** + *opera*. Nu este menționat în **MDA**.

A(d)scríe vb. III A atribui, a pune pe seama: „Perderea acestei bătălii mulți istorici o *adscriu* voievodului de atunci a Transilvaniei, Ioan Zapolya" (4/1887, 4), din **ad-** + *scrie*, după lat. **adscribo, -ere.** Nu este menționat în **MDA**.

Agráție s.f. Recunoştință: „o *agrație* ce nu are tălmăcire prin vorbă" (40/1906, 6), din lat. **a(d)-** + *grație*. Nu este menționat în **MDA**.

Prefixul **co-** (**com-**, **con-)** este încadrat în categoria prefixelor neologice[11] , care au pătruns în limba română prin împrumuturi sau calcuri din limbile romanice, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea:

Colaudáre s.f. Lăudare. Apreciere: „care sumă se va păstra în lada bisericei până după *colaudarea* lucrării terminate" (28/1890, 7), din lat. **collaudare**; cf. Doina David, **LC**, p. 182. Nu este menționat în **MDA**.

---

[10]Comunicat de G.I. Tohăneanu.

[11]Sergiu Drincu, *Compunerea şi prefixarea*, Timişoara, Editura Amphora, 1999, p. 42.

Comprobá vb. I A aproba. A dovedi. A justifica: „*Comprob* dară însămnătatea practică a higienei pastorale.” (13/1887, 6), din lat. **comprobo, -are**; cf. Doina David, **LC**, p. 182. Nu este menționat în **MDA**.

Concădeá vb. I A cădea în acelaşi timp, împreună. A coincide: „pentru ca sărbătoarea Paştilor creştine să nu *concadă* cu Pascha iudaică” (17/1907, 4), din lat. **concado, -ere**. Nu apare în **MDA.**

Concréde vb. III A încredința ceva cuiva. A însărcina pe cineva cu o misiune, îndatorire: „te-am *concrezut* cu sarcina de secretariu general” (38/1902, 3). **DA** prevede ca etimologie termenul germ. **anvertrauen;** cf. Doina David, **LC**, p. 182, în vreme ce **MDA** oferă soluția următoare: din lat. **concredo, -ere**.

Conscripțiúne s.f. Înscriere: „formulare pentru *conscripțiunile* anuale ale poporului” (4/1887, 1), din lat. **conscriptio, -onis** , fr. **conscription (MDA**).

Consuná vb. I A corespunde: „Acestea *consună* pre deplin cu ceea ce am afirmat deja” (15/1889, 5), din lat. **consonare,** fr. **consonner**. **MDA** indică sensul „A fi de acord”, termenul fiind specific în egală măsură Transilvaniei şi Bucovinei.

Convolút s.n. Analiză. Verificare: „*convolutul* actelor procesuale şi… procesul nu s-a sfârşit” (28/1901, 4), din lat. **convolutus**. **MDA** nu reține acest sens.

În interiorul limbii române s-au format următoarele cuvinte:

Coatíngere s.f. Contact: (49/1891, 4), din **co-** + *atingere*, după lat. **contactus**; cf. Doina David, **LC**, p. 182, A. Banciu, **AA**, p. 50. Nu este menționat în **MDA**.

Conchemá vb. I A convoca (40/1888, 1). **MDA** indică acest termen ca fiind specific deopotrivă Transilvaniei şi Bucovinei, menționând ca etimologie: **con-** + *chema* (după lat. **conclamare**; cf. Doina David, **LC,** p. 182, A. Banciu, **AA**, p. 64).

Concúrge vb. III A colabora. A contribui. A concura (18/1889, 4), din **con-** + *curge*, după lat. **concurro, -ere** (**MDA**).

Condurére s.f. Durere. Suferință împărtăşită (13/1891, 8), din **con-** + *durere*, după lat. **condoleo, -ere**. Nu apare în **MDA**.

Conscríere s.f. Înscriere (35/1916, 1), din **con-** + *scriere*, după lat. **conscribo, -ere** (**MDA**).

Contâmplá vb. I A realiza. A făuri (7/1901, 1), din **con-** + (*în)tâmpla*, din lat. (*in*)*templare* (**DEX**). Nu apare în **MDA**.

Conțelégere s.f. Înțelegere. Acord (1/1895, 8), din **con-** + (*în)țelegere*, după lat. **consensus**; cf. Doina David, **LC**, p. 189, Puşcariu, **LR**, 412.

Conúme s.n. Prenume (30/1888, 2), din **co(n)-** + *nume*, calc după lat. **cognomen** . Nu apare în **MDA**.

Prefixul **de- (des-**):

Defíge vb. III A fixa, a stabili: „defigerea locului şi timpului viitoarei adunări" (45/1889, 8).

Etimologia: lat. **defigere ;** cf. Doina David, **LC**, 189.

Defraudáre s.f. Luare prin fraudă a banilor unei instituții publice (2/1915, 6), din lat. **defraudo, -are** (**MDA**).

Demíte vb. III A destitui, a îndepărta pe cineva dintr-o demnitate, dintr-o funcție, a trimite (47/1889, 4), din lat. **demittere**, fr. **démettre** (**MDA**).

Devínge vb. III A învinge, a supune (31/1886, 4), din lat. **devinco, -ere** (**MDA**).

Prezentăm, în continuare, câteva derivate pe teren românesc:

Delăturá vb. I A înlătura (7/1891, 2), din **de(s)-** + *latură.* (**MDA**)

Deobligá vb. I A stipula, a obliga (33/1902, 3), din **de-** + *obliga*, după lat. **deobligare**. Nu apare în **MDA**.

Desărciná vb. I A elibera pe cineva de o îndatorire, de o misiune, de o funcție (9/1886, 8), din **des-** + (*în*)*sărcina*, după fr. **décharger** (**MDA**).

Desdaunáre este varianta cuvântului **desdăunare** s.f. Despăgubire (12/1887, 3), din **des-** + *dăuna* (**MDA**).

Desvalorá vb. I A pierde din valoare (45/1887, 3), din **des-** + *valora*, după lat. **dis-** + *valor*, *-is*. **MDA** oferă doar varianta **devaloriza,** din fr. **dévaloriser.**

Detráge vb. III A lua, a scădea, a diminua, a retrage, a reține (18/1889, 2), din **de-** + *trage*, după lat. **detrahere (MDA**).

Prefixul **e- (es-, ex-)** a fost împrumutat din latină, împreună cu derivatele pe care le formează:

Enará vb. I A povesti până la capăt (30/1886, 5), din lat. **enarro, -are** (fr. **énarrer** – **MDA**).

Esmíte vb. III A trimite pentru verificare sau anchetare, a delega (24/1886, 1), din lat. **exmittere** (în **MDA** apare forma **exmíte**).

Esundáre s.f. Revărsare, inundare (1/1887, 5), din lat. **exundo, -are** (**MDA**).

Execvá vb. I nu este semnalat în **MDA**, doar **execvi** vb. IV A executa, a egala, a aduce la acelaşi nivel, a pune în aceeaşi categorie (10/1887, 3), din lat. **exaequo, -are.**

Exhaurá vb. I A istovi, a stoarce, a seca, a epuiza (43/1891, 3). În **MDA** apare forma **exhauriá**; din lat. **exhaurio, -ire**, cu schimbare de conjugare.

Exhibít s.n. Dovadă (3/1889, 2), din lat. **exhibeo, -itum** (**MDA**).

Prefixul **între-** este un prefix împrumutat din limba franceză în perioada modernă (cu amândouă formele: *entre* şi *inter*), şi din limba latină, sub influenţa şcolii latiniste.[12] La începutul secolului al XIX-lea derivatele cu **între-** apar sporadic, spre sfârşitul lui sunt mai numeroase, majoritatea însă sunt neologisme împrumutate sau calchiate după limba franceză, mai puţin după latină, italiană sau germană.[13] Treptat, însă, **între-** rămâne un prefix puţin productiv, locul său fiind preluat de **inter-,** un prefix neologic productiv.[14] În **FD** apare alături de forma **intre**-, probabil ca un început al schimbării care se prefigura: „pentru că au putut, dar au **întrelăsat** a cultiva acele trebi cu diliginţă şi interes" (15/1886, 6), sub influenţa germ. **unterlassen**; **MDA** propune etimologia: **între-** + *lăsa*); „În deşert s-a muncit Timuş a **întreloca** earăşi pe cazacii săi, căci nimene nu mai asculta de stăpânul său" (10/1887, 4), din **între-** + *loc* + *-a*); „**întrevenirea** autorităţilor germâne" (28/1888, 6), dar şi **intrevenit** (24/1901, 2; 19/1906, 7), din fr. **intervenir**; „bărbaţi care să se

---

[12]Elena Carabulea, *Prefixele inter şi între*, în **SMCF**, vol. al III-lea, EA, 1962, p. 28.
[13]*Ibidem*, p. 29.
[14]*Ibidem*, p. 30.

întrepună pentru noi la guvern” (24/1886, 7), din lat. **interponere** – **MDA**; din fr. **entremettre** sau **între-** + *pune*).

Prefixul **ob-** a fost împrumutat din limbile romanice, pătrunzând şi în româneşte, în unele cazuri derivatul fiind luat direct din latină[15]:

Obtrúde vb. III A pretinde, a impune cuiva o părere, o idee (43/1889, 3), din lat. **obtrudere** (**MDA** inserează forma **obtruda** vb. I).

Obvení vb. IV A interveni, a se afla (4/1895, 2), din lat. **obvenio, -ire** (**MDA**).

Prefixul **pre-,** la rândul său, a pătruns în româneşte în derivate preluate direct din limba latină:

Prefíge vb. III A fixa, a prestabili (28/1890, 6), din lat. **praefigere** (**MDA**).

Premíte vb. III A anticipa, a pune înainte, a arăta înainte de altele (1/1886, 6), din lat. **praemittere** (**MDA**).

Prefixul **re-** se regăseşte în formaţii precum:

Remíte vb. III A preda, a respinge, a restitui: (2/1901, 8), din lat. **remitto, -ittere**, cf. fr. **remettre (MDA**).

Recúrge vb. III A reveni (28/1890, 6), din **re-** + *curge*, după fr. **recourir (MDA**). Sensul din **MDA** este „A apela la cineva (sau la ceva) pentru a cere ajutor”.

Retăceá vb. II A ascunde, a trece sub tăcere, a tăinui (41/1886, 3), din **MDA**: **re-** + *tăcea*; cf. germ. **verschweigen**.; lat. **reticere;** cf. Doina David, **LC**, 188.

Prefixul **sub- (su**-) formează derivatul:

Subştérne vb. III A aduce la cunoştinţă (30/1887, 8), din **MDA**: **sub-** + [a]*şterne*, cf. lat. **submittere**, fr. **supposer;** lat. med. **substernere;** cf. Doina David, **LC**, 190.

Multe dintre aceste cuvinte au pătruns în limba română din Ardeal, prin intermediul limbii germane[16], ceea ce „a fost una din cauzele care au pus o barieră între cărturarii transilvăneni şi cei de dincolo de Carpaţi, unde spiritul public se orienta

---

[15] I. Rizescu, *Prefixe noi neproductive şi puţin productive*, în **SMCF,** vol. al III-lea, Editura Academiei RSR, 1962, p. 13.

[16] S. Puşcariu, **LR**, p. 411 şi urm.

aproape exclusiv spre cultura neolatină din Franța."

Formațiilor prezentate li se pot adăuga alte câteva formate în interiorul limbii române:

1. cu ajutorul prefixului **în- (îm-): împăca** - a achita (23/1891, 3) (din lat. **impacare** – **MDA**); **îndujmănit** – certat, supărat (22/1901, 6), din **în-** + *dujmăni* (cu forma corectă *duşmăni* - **MDA**); **înhăina** – a îmbrăca (11/1900, 4), din **în-** + *haină*. Nu apare în **MDA**; **înierba** – a trata o vită cu rădăcină de spânz (5/1895, 5), din **în-** + *iarbă* (**MDA**); **înnumăra** – a număra (11/1914, 5), din **în-** + *număra*; **însălbăticire** – denaturare: (19/1918, 1), din **în-** + *sălbătici* + *-re*; **întinăciune** – murdărie, mizerie (22/1913, 1), din **în-** + *tină* + -*ăciune* (**MDA**); **învăega** – a supune stofa de lână unui proces de prelucrare (51/1903, 5), din **în-** + *văeagă* + *-a*. În **MDA** apare forma **învăiegi** – a pune țesăturile în piuă pentru a le netezi.

2. cu ajutorul prefixului **ne-,** folosit oarecum forțat, pentru a întări cuvântul pe care vrea să-l nege: **necurățenia (**3/1886, 3); **nefățărit** (17/1887, 5) – curat, sincer, adevărat; **nefricos** (32/1916, 8) – curajos; **neprieteni** (42/1898, 6) – duşmani. Este prezent şi în derivate păstrate până astăzi: **nebăgat** (în seamă), **nemobilat, neplăcere** (3/1914, 1), **nepătruns** (2/1887, 6), dar şi în cuvinte care l-au abandonat pe **ne-** şi l-au înlocuit, uneori, cu **in-** (**im-**): **neaccesibil** (45/1898, 2); **neactivitatea** (1/1886, 7); **necapacitate** (16/1888, 3); **neconsecvent** (6/1906, 1); **necorectități** (21/1889, 7); **necurabilă** (12/1889, 4); **neevitabilă** (28/1905, 4) **neperfecțiuni** (47/1888, 4); **neprudența** (3/1914, 2); **nesuccesul** (9/1907, 3).

3. cu ajutorul prefixului **prea-** , menit a da valoare de superlativ derivatelor sale[17] şi care formează, alipit la verbe, substantive şi adjective, cuvinte din aceeaşi categorie gramaticală, al căror sens e intensificat. Cuvintele cu **prea-** au pătruns în limba veche şi, în special, în limba bisericească, în atributele date preoților, pentru ca mai târziu, lor să li se adauge derivatele formate pe teren românesc: **preabun** (37/1887, 5), **preagrațios** (11/1902, 2), **preaînaltă** (11/1902, 2), **preaîndurat** (38/1887, 1), **prea-luminatei** persoane

---

[17]Laura Vasiliu, *Derivarea în* ***Cartea cu învățătură*** *a diaconului Coresi din 1581*, în **SMFC**, vol. I, p. 257.

(11/1902, 2), **prearespectuoasă** (9/1886, 8), **preasânția** sa (37/1887, 4), **preatimpuria** moarte (14/1903, 4), esemple **preatriste** (11/1886, 3), **preaumilit (**11/1902, 2), **preaveneratul** (27/1898, 6), **preavrednicul** (37/1887, 5).

4. cu ajutorul prefixului **pro-** , pentru ceea ce avea să devină, în unele cazuri, **pre-**: **prolungirea** – prelungirea; (11/1916, 4); **proşedea** – stăpâní, cunoaşte (14/1887, 6); **provedea** – prevedea (35/1914, 7).

În concluzie, în presa din Banatul sfârşitului de secol XIX şi începutului de secol XX, derivarea cu prefixe are în vedere o serie de cuvinte care se dovedesc a fi, unele, construcții cu prefixe, care s-au format în limbile latină, franceză, germană, altele, derivate cu prefixe, formate în limba română după model latin, francez sau german, menite a îmbogăți lexicul existent la momentul respectiv în această parte de țară.

Bibliografie

Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic,* Editura Univers Enciclopedic, 2001. (**MDA**)

Academia RPR, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, Editura Academiei; vol. I, 1959; vol. al II-lea, 1960; vol. al III-lea, 1962; vol. al IV-lea, 1967; vol. al V-lea, 1969; vol. al VI-lea, 1972. (**SMFC**)

Academia RSR, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, 1970; vol. al II-lea, *Prefixele*, 1978, Editura Academiei RSR.

Academia Română şi Banatul. Perioada 1866-1920. Volum îngrijit de Ion Iliescu şi Sergiu Drincu, Timişoara, TUT, 1982.

Chiş-Toia, Dorina, *Latinitatea – temei al unității lingvistice româneşti*, în *Foaia diecezană*, serie nouă, Anul II, nr. 10 (20), oct. 1996.

Chiş-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții,* Timişoara, Editura Mirton, 2006.

Coteanu, I., Narcisa Forăscu, Angela Bidu Vrănceanu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, EDP, 1985.

David, Doina, *Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura Facla, 1980. (**LC**)

David, Doina, *Sinteze de limba română literară*, Partea a II-a, TUT, 1988.

Drincu, Sergiu, *Compunerea şi prefixarea*, Timişoara, Editura Amphora, 1999.

Gheție, Ion, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, ESE, 1978.

Hristea, Theodor, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968.
Puşcariu, Sextil, *Limba română*, I, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

LA DÉRIVATION PREFIXALE DANS LA PRESSE DU BANAT (1886-1918)
(Résumé)

Dans cet article nous nous proposons de présenter un aspect de la formation des mots dans le roumain de la fin du XIX-ème siècle et du début du XX-ème: la dérivation avec des préfixes, après avoir parcouru les pages de la publication *Foaia diecesană*, parues entre 1886 et 1918. On met en évidence les formations préfixées qui sont des calques du français, de l'italien ou de l'allemand et celles qui se sont formées à l'intérieur du roumain. Il faut retenir également le grand nombre des formations qui ne sont pas signalées dans les dictionnaires consultés (surtout ceux de l'Académie Roumaine) et qui pourraient représenter une source pour un prochain dictionnaire des mots du patois de Banat. La plupart de ces termes ne sont plus employés aujourd'hui, mais leur analyse représente une contribution à l'étude de la langue littéraire roumaine.

DERIVATION WITH PREFIXES IN THE BANAT PRESS (1886-1918)
(Abstract)

Key words: *derivation, prefix, specialised language, press*

In this article we intend to present an aspect of the word formation in Romanian at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century: the derivation with prefixes, after having studied the pages of the publication Foaia diecesană (Diocese Journal) , appeared between 1886 and 1918. The author highlights the prefixed formations that are close imitations of French, Italian or German, and those formed within the Romanian language. We have to retain also the high number of formations that are not signalled in the dictionaries consulted (especially those of the Romanian Academy) and which could represent a source for a future dictionary of the Banat idioms. Most of these terms are no longer employed nowadays, but their analysis represents a contribution to the study of the Romanian literature language.

FUNCŢIA ŞI DINAMICA FRAZEI ÎN ROMANUL LUI NICOLAE BREBAN

MIHAELA ROŞU BÎNĂ

Cuvinte-cheie: *dinamica frazei, redundanţă, ermetism, ambiguizare, dislocare, sintaxă specială*

Analiza tipului narativ în opera de maturitate a lui Nicolae Breban, fixând din motive taxonomice această linie de demarcaţie odată cu apariţia excelentului *Animale bolnave*, impune discutarea planului verbal, cu alte cuvinte, a felului în care raportul dintre narator şi naraţiune, dintre povestire şi istorie modelează limbajul. Multe dintre reproşurile criticilor, contemporani apariţiei romanelor, vizau impuritatea tipului, implicit a stilului, făcând trimitere la fraza supradimensionată, redundantă şi anacolutică, cu nenumărate subordonate, incidente, propoziţii eliptice şi dislocări sintactice. Dincolo de orchestraţia ideologică a momentului[1], păcătuiau prin scoaterea autorului din contextul estetic al curentului căruia îi aparţine sau pe care îl prefigurează. Să nu uităm că romancierul debutează sub semnul neomodernismului şi face, cu certitudine, prin romanul *Bunavestire*, trecerea la postmodernism. Polifonia vocilor în romanele sale este adeseori derutantă. Tipul narativ din romanele amintite, urmăreşte, în mod obligatoriu, însăşi mişcarea scriiturii, ductilă, maleabilă, când fluidă şi vaporoasă, când abruptă şi pulverulentă, după cum i se cere a deveni de către pre-textul, acel primum-movens în temeiul căruia se desfăşoară. În *Confesiuni violente*, dialogurile lui Nicolae Breban cu C. Iftime, romancierul plasează enunţurile sale, frecvent incriminate, în siajul construcţiei

---

[1]Titus Popovici la Plenara din 28–29 iunie 1977 a CC a PCR.

proustiene. Fraza pe care Marcel Proust o inventează e o „noutate", „o imensă descoperire", „fraza aceea redundantă, cu multe subordonate. O lume în care el însuşi se pierde ca în nişte culoare nesfârşite"[2]. Şi apoi, referindu-se la propria sintaxă, afirmă: „[...] eu am asemenea fraze dintr-un tip de instinct – eu aşa gândesc. Când vorbesc, folosesc stilul acesta redundant cu ocolişuri. Şi când vorbesc şi când scriu, la mine e un fel de înaintare cu ocolişuri. E o căutare în mers, o construcţie în mers. […] Eu mă las în voia acestor meandre, pe care le face stilul meu. Până la urmă el mă duce şi pe mine. Şi poate prin el aflu adevărul despre lume, despre mine."[3]. Prin aceste observaţii, romancierul readuce în discuţie ideea inseparabilităţii conţinutului de formă. Opera îşi dobândeşte înţelesul şi identitatea unică mulţumită organizării sale verbale. Pe de altă parte, Breban îşi asumă programul estetic al celor două grupări de la care se revendică, neomodernismul şi postmodernismul: ermetismul expressiei, ambiguizarea limbajului până la aparenţa de non-sens, impuritatea discursului prin combinarea în acelaşi enunţ a unor registre stilistice şi coduri de comunicare diferite, oximoronice. Din strategiile de seducţie nu lipsesc jongleriile verbale, vârtejurile ameţitoare de fraze. Cufundat în plăcerile propriului text, autorul *Buneivestiri* se autocontemplă cu o voluptate narcisistă. Nicolae Breban ştie, dintr-o adolescenţă oprimată, asemeni lui Flaubert, că pe hârtie poţi dispune după bunul plac de lume, de univers. Această certitudine îl răsplăteşte însutit pentru eşecurile existenţiale. Demiurg şi instanţă absolută în text, el potriveşte cuvinte în imagini, prinde viaţa în capcana scrisului, distrându-se nemaipomenit „să ţină oameni în tigaia frazei şi să-i facă să sară ca pe nişte castane"[4].

Am ales, spre exemplificare, tocmai fragmentul care „rupe" structura iniţială a romanului *Bunavestire,* pentru a anunţa saltul personajului Grobei într-o altă dimensiunea ontologică. Breşa din

---

[2]Nicolae Breban, *Confesiuni violente – Dialoguri cu Constantin Iftimie*, 1994, Ed Du Style, p 107.
[3]*Ibid.*, p 108.
[4]Marthe Robert, *Romanul începuturilor şi începuturile romanului*, Ed. Univers, Bucureşti, 1983, p 317.

existenţa măruntului merceolog provincial este consecinţa intervenţiei ludice şi zeflemitoare a unor zei poznaşi şi discreţionari, contaminaţi de grosolănia muritorilor locuitori ai provinciei.

„Se însera încet, oh, foarte încet, doar jos de tot, … sus, sus, pe sus, pluteau norii străvezii, de-un colorit insuportabil, ecuatorial. Era ora la care zeii … zeii nemuritori ieşeau să se plimbe în şaretele lor, trase de caii lor musculoşi, ce asudau magnific în hamuri … în hamurile subţiri, bătute în argint şi nichel … în platină. Peste norii stridenţi, coloraţi strident, ca un evantai colosal din fildeş subţire, transparent, cu miniaturi din secolul XV … cu şaretele lor gonind printre statui de marmoră, fără un braţ, fără o coapsă, ei, cei dispreţuiţi de muritorii atotştiutori, atei, suspect de siguri pe ei … ei, cei dispreţuiţi de viii care mişunau pe jos, în febrilitatea lor, lipsiţi de religiozitate … vidaţi, goliţi de religiozitate, tâmpi … inteligenţi şi tâmpi …zeii, frumoşi în ghetoul lor, în păgânismul lor, ficşi, nemişcaţi ca stelele, în aparenţa lor, din politeţe luând înfăţişarea zeilor, a supraoamenilor ... acum, când pe cer se rescria istoria scurtă a lumii, când atâtea bătălii navale şi aeriene se duceau, concomitent, printre norii strident coloraţi, când atâtea cavalerii, cavalcade coborau spre asfinţit, când însuşi Sextus Aemilianus ... când fiecare dintre noi se reflectă acolo sus ... şi mai sus sau ... puţin mai jos de foarte sus ... de înalt ... în două, trei copii ... când unul din ei poate, nemuritor (din simplă obişnuinţă) se reflectă, o clipă, în trotuarul de dinaintea paşilor noştri nehotărâţi ... când vreunul dintre supraoamenii aceia se apleacă, o secundă, intrigat de mâna Leliei, subţire şi albă, rezemată de-o eternitate pe umărul celui al cărui cap, ceafă, nu se vede ... pentru că ei au încă ochi buni şi în infra-secunda care, în care e toată durata noastră, în infra-secunda care e istoria vieţii pe planetă, ei pot deosebi luciul de marmoră al mâinii ei ... al mâinii ei în după amiaza aceea când, sătulă de amor, adormise în faţa logodnicului ei ce-o vizita ... pe care îl regăsise la trezirea din somnul abrupt, total, la picioarele ei, zâmbind amabil, răsfoind albumele cu filele groase de carton ... poate ... mai-mult-ca-sigur, cum se spune în provincie, că unul din acei supraoameni, roşcat sau negru, cu sprâncenele groase, negre, împreunate, se apleacă (s-a aplecat sau se va ...

timpurile, aici, sunt o goală formalitate, un fel de birocraţie) peste balustrada sa de nori, invidios, de-o invidie puerilă, ce cântă ... priveşte curios, de-o curiozitate goală, imbecilă, în fila de album, peste pozele acelea care ... şi râde, râde total neplăcut, neinstruit, aşa un ... hă-hă-hă! şi încă o dată, vulgar : - Hă-hă-ho-ho-hă-hă ! şi apoi plescăie din buze şi din limbă, ca golanii, sâmbătă după-amiaza în jurul cinematografelor din cartier, scuipând plictisiţi, expert, pe sânii vreunei Claudia sau Sophia sau Gina sau ... Raquel. Oh, zeii, supra-oamenii iubesc provincia şi îşi pilotează des cvadrigele lor peste străzile ei pestilenţiale ... peste oamenii ei naivi, puternici ... cu râsul lor blând, cu râsul lor blând ... cum spunea răposatul domn Henri Beyle: – La Paris nu e exclus să întâlneşti oameni eleganţi; dar în provincie ai să întâlneşti caractere! ... sau aşa ceva, like something ... şi zeii, supra-oamenii, ei înşişi, aspirau să ajungă caractere ... sau indivizi eleganţi, dracu mai ştie! În provincia lor, hipercelestă ... cu alei de pietriş, cu statuetele lor ciuntite care reprezentau vreun triton, vreun peştişor ... vreun Bachus mărunt şi burtos, c-un zâmbet amabil, insidios ... şi, deodată, ce stupoare, unul îi scuipă lui Grobei, drept în pagină. Stupoare! Şi pagina, fila aceea de carton îi sări din mână ...”[5].

Descrierea se împleteşte cu discursul mono-logic al unei instanţe superioare, naratorul creditat cu autoritate supremă. Divinitate supra-olimpică, el ştie ce se întâmplă atât în spaţiul terestru mărunt, provincial, cât şi în cel hipercelest. Apropiat divinităţilor, dar şi muritorilor, îşi însuşeşte lexicul adecvat ambelor spaţii. Cuvintele relevante pot fi puse în două mari clase. Pe de o parte, avem de-a face cu provincia olimpiană definită de cuvinte ca: *zei*, *nemuritori*, *nori*, *cer*, *stele*, *supraoameni*, *tritoni*, *Bachus*, adică un întreg repertoriu hipercelest, pe de altă parte, *muritori*, *atei*, *tâmpi*, *imbecili*, *trotuar*, *străzile*, *provincia*, *străzile*, *pestilenţial*, *vulgar* pentru conturarea universului mărginit al provinciei terestre. Amestecul ameţitor al acestor două clase sugerează suprapunerea celor două planuri. Zeii coboară, conducându-şi cvadrigele pe străzile pestilenţiale ale provinciei pământene, şi se molipsesc cu obiceiurile golăneşti ale

---

[5]Nicolae Breban, *Bunavestire*, Ed. Paralela 45, 2002, pp 216–217.

muritorilor. La rândul lor, pământenii, recte Grobei, se conectează la transcendent, devenind actori zeloşi în farsa imensă pusă la cale. Dispuse în şase unităţi disproporţionate ca întindere, cu nenumărate repetiţii, enumeraţii, dislocări sintactice şi reluări, cele 588 de cuvinte creează un vârtej ameţitor, în care sensurile iradiante converg spre revelarea mesajului, după ce, la o primă lectură, impresia de ermetism este predominantă. Având o anume dinamică a dispunerii şi a construcţiei, o logică a organizării sintagmatice, ele reverberează în urechile noastre printr-o utilizare repetitivă conştientă. Astfel, fraza „redundantă" sau „fraza-melc"[6] nu este o simplă marcă a stilului brebanian, ci, deliberat, un vehicul al Ideii, pe care nu poate să o exprime altfel decât prin această sintaxă specială, care îl defineşte şi care face din el un scriitor de autentică valoare literară. Dacă Blaga operează cu metafora revelatorie, la Nicolae Breban identificăm fraza cu aceleaşi valenţe.

THE FUNCTION AND DYNAMICS OF THE SENTENCE
IN NICOLAE BREBAN'S NOVEL

Summary

The analysis of narrative type in the ripeness writing of the novelist Nicolae Breban asserts the discussion on the verbal outline.

Many of the critic's reproaches referred to the implicit type impurity style, incriminating the redundant, oversized, anacoluthic sentence, with a lot of subordinates, incidents, elliptical sentences and syntactic dislocations.

Nevertheless, the writer makes his first appearance under the sign of neo-modernism. His novel *Annunciation* makes the passing to postmodernism and impurity of discourse, combining some different stylistic registers and communication codes in the same wording are usual practices for the writers who belong to these groups.

Nicolae Breban himself recognizes this particularity of his sentence as a mark for the style, destined to lead him to the truth about himself and the word. He beholds himself with a voluptuous self-admiration, immersed in his own text.

---

[6] Laura Pavel *Antimemoriile lui Grobei*, Editura Fundaţiei Culturale Ideea Europeană, 2004, p 12.

The extract selected from the novel *Annunciation* illustrates the gap moment, that of the ontological „fracture” in character’s existence.

Description is twisted with the soliloqual discourse of a narrator credited with the supreme authority.

The relevant words from the text can be grouped in two large categories: those that define the celestial province and those belonging to the earth.

The 588 words in the fragment arranged in six unequal units in dimension, create a stunning vortex with radiating senses, destined to reveal the message. So, this kind of „snail” sentence or redundant sentence is a „vehicle” for the Idea he can express only through this special syntax.

VALORI STILISTICO-SEMANTICE ALE VERBULUI ÎN POEZIA LUMINIȚEI SUSE

LAVINIA IONOAIA

Cuvinte-cheie: *poezie, figură de stil, verb*

Expresivitatea scrierilor literare şi mai cu seamă a poeziei este implică de cele mai multe ori o deviere de la anumite norme impuse de limbajul standard.

În termeni de *figuri ale deviației* la diferite nivele, discută particularități ale unor texte din literatura universală şi Heinrich F. Plett[1].

Comunicarea poetică este una intensificată prin stilistică. Particularitățile expresive şi stilistice ale unui text se evidențiază la toate nivelele de constituire a sensului: nivelul fonetic – valoarea expresivă a vocalelor şi a consoanelor, nivelul morfologic – preponderența anumitor categorii gramaticale şi semnificația acestora, nivelul sintactic – aşezarea cuvintelor în propoziție şi frază, nivelul lexical – registre lexicale, nivelul semantic – cel mai complex, care dă esența, practic stilul unui poet.

Deşi verbul desemnează în sensul cel mai comun o acțiune sau o stare[2], fiind *centrul de greutate* morfologică al narațiunii, prezența sa în poezia lirică poate genera efecte stilistice inedite, în special prin alternanța sau consecvența timpurilor şi modurilor verbale, care imprimă trăirilor eului poetic o gamă variată de nuanțe.

---

[1]Heinrich F. Plett, *Ştiința textului şi analiza de text*, Bucureşti, Editura Univers, 1983.

[2]Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1998, p. 1156.

Pe parcursul acestui studiu, vom urmări relevanța stilistică şi semantică ale acestei clase morfologice în poezia Luminiței Suse.

Destinul literar al poetei de naționalitate română, (n. 12 iunie 1960, Bucureşti), stabilită în Canada (din 1995) este un destin viu, în plină devenire, construit în esență, prin volumele: ***Anotimpul licuricilor*** (2001), ***Sacrificiul mirării*** (2002), ***Geometrii singulare*** (2003), ***Duminica inimii*** (2006)***, Bioglife*** (2007).

Limbajul poetic al Luminiței Suse este unul elegant, neologic, abstract, iar verbele nu fac excepție.

În poezia *Zi după zi* (*Sacrificiul mirării*)[3], verbul *a conjuga* apare în structura-personificare „clipa ne va conjuga la timpul inerent”, sugerând prospectiv, un destin pliabil pe determinările exterioare ale ființei. Un alt verb din acelaşi text, *a împuşca*, utilizat în secvența „ne va împuşca” şi asociat cu „substantivul devenire” creează o fractură în logica discursului. Acțiunea desemnată de verb este una bruscă, limitată ca desfăşurare la câteva secunde în timpul fizic, iar *devenirea* presupune un proces îndelungat. Această asociere oximoronică poate construi o sugestie a condamnării la viață.

Aglomerația de verbe la diferite moduri şi timpuri (conjunctiv prezent, indicativ prezent, gerunziu, participiu cu valoare adjectivală, indicativ viitor) este specifică mai multor poezii, având ca efect asupra cititorului impresia unei efervescențe sau a unui tumult interior al eului, care acaparează.

Preponderența participiului din următorul fragment accentuează pe de-o parte acțiuni finalizate care, cumulate cu semnificațiile adjectivelor-epitet, se constituie într-un discurs al eului abuzat la nivel cosmic:

„Mai mult decât întristările anodine / *regret* umbra *sângerândă* a amurgului / pe obrajii noştri *muşcați* / de plânsul *îndepărtat* al oceanului / *dezgropat* nebuneşte de sub dune / *revenind* răzbunător în urma refluxului / când magii *rostesc* sentințe divine / când zborurile *încremenesc neisprăvite* / când privirile *se reîntregesc* sincopat / şi dorințele *se răsfrâng* nepotolite. / Clipele ne *grăbesc*, anii ne *osândesc*, / precum două nume *scrijelite*-n nisip / valurile ne

---

[3]Luminița Suse, *Sacrificiul mirării*, Bucureşti, Editura Pro Transilvania, 2002.

destramă nemilos / şi ne *aruncă* pe aripi umede / *copleşiți* de ardoarea naivă / a întregului *recompus* firesc / de doi copii veşnic flămânzi / *abandonați* la sânul trist al Lunii”. (*Copiii amurgului*)[4].

Pe de altă parte, derularea paradigmatică a verbului poate crea efecte opuse; persoana a II-a, plural, devine, organic, centrul iubirii germinative. Cosmicul este astfel învestit cu valențe pozitive:

„...săruturi *încremenite* în aşteptare / *să se molipsească* prin telepatie / de sindromul iubirii bizare / ce *incubează* latent / în alveolele sufletului / şi ne *invadează* carnea ilogic / cu mângâieri fără constrângeri / cu şoapte ce *gâdilă* /genunchii quasarilor / şi-i fac *să tuşească* convulsiv / *împrăştiind* embrioni de lumină / în care viruşii gemelari eu şi tu / *încorsetați* în boabe de ambră / *vor popula* noaptea de mâine / cu stele gravide de noi” (*Panspermie cosmică*)[5].

Aventura devenirii este descrisă în poezia *dar existăm...* de câteva combinații ale verbului *a exista* (iterativ) cu alte verbe:

„... nu existam... credeam că nu existăm... speram să existăm... existăm”[6].

Etapele spre existență ar putea fi denumite astfel: durată a certitudinii ne-ființei, durată a incertitudinii ființării, durată a dorinței de a fi, certitudine prezentă.

Imperativul, un alt mod verbal reprezentat în textele poetei, serveşte ironia, de altfel destul de rară, într-un îndemn subliminal la autodeziluzionare:

„Cu un colț de Lună / *dezlipeşte-ți* din ochi / lipitorile acutei mirări / că există minciună. // *Pune* la conservat în formol / embrionul naivității / disociată de promisiunile / cuvintelor atrofiate. // *Înmormântează* în umbră / câinele aparent scrupulos / ce muşcă prin imprudență / şi se ascunde de vină. // Mai *speră* că moartea / nu dă laş din coadă / şi fuge-apoi copilăreşte / de responsabilitate”. (*Disociere*)[7].

---

[4]http://www.poezie.ro/index.php/poetry/4941/copiii_amurgului.
[5]http://poezie.ro/index.php/poetry/4919/print.html.
[6]http://agonia.ro/index.php/poetry/3825/dar_existăm....
[7]http://poezie.ro/index.php/poetry/4161/disociere.

Indicativul perfect-compus înregistrează un eveniment trecut al ființei imprudente, în relație cu miracolul natural, ca în *După melci*, de Ion Barbu:

„Când *a înmugurit* magnolia / încă țineam în brațe chivotul iernii / cu capacul imprudent deschis, / şi cu fruntea rezemată de ninsori / îi vorbeam duhului dinăuntru / despre atingerile şi miresmele / din simfoniile primăverii. // Magnolia *a înflorit* sublim / mult prea devreme, iarăşi! / Petalele îngereşti *au înghețat* / şi-*am plâns* şi l-*am certat* / şi-apoi copilăreşte *m-am temut* /de viscolul neființei / din privirile-i vag dezmorțite". (*Magnolia dintr-o poveste*)[8].

Atitudinea imatură a eului este surprinsă prin imperfectul durativ (*țineam, vorbeam*), iar reacțiile naturalului sunt punctuale: *a înflorit* şi *a înghețat*. Verbele exprimă două acțiuni aflate în succesiune imediată în text, pentru a sublinia tocmai prejudiciul adus prin imprudență. *Am plâns*, *l-am certat* şi *m-am temut* configurează un câmp lexical al neputinței.

Relația de cauzalitate este exprimată prin instituirea unui raport de anterioritate gramaticală față de momentul prezent (cauza), în poezia *Romeo nu mai există*: „În timp ce – eminamente albastră – / eu, neînflorita, / *mă dezvoltam* în serie Fourier în glastră / eu, neiubita, / *mă trezeam* la realitate, / când ultramarină când infra-roşie... Julieta, *asculta* manele extrem de tristă / executând sepuku pe coji de măr / mai verzi decât decente // toate acestea *se întâmplau* într-adevăr / pentru că Romeo nu mai există".

Verbul la imperfect este conjugat la persoana I, respectiv a treia şi realizează la nivel semantic, un paradox: modelul (Julieta) este compromis şi eul cu reprezentări livreşti despre realitate este cel veritabil.

Gerunziul cu efect de durată, *executând*, conturează o imagine rizibilă a eroinei decăzute dintr-un tragic înalt într-o condiție banală.

În plan logic, acțiunile de la imperfect şi prezent sunt simultane, deoarece cauza se află în prezent, iar efectul nu se poate realiza decât la prezent sau la viitor.

---

[8]http://agonia.ro/index.php/poetry/3634/magnolia_dintr-o_poveste.

La nivelul modurilor, predilecția poetei înclină spre indicativ trecut şi prezent, uneori viitor. Evenimentele eului există sau au existat şi produc efecte.

Viitorul este, de obicei, negat, eul rămâne într-o stare de fapt, schimbarea fiindu-i refuzată:

„Lasă-i să amenințe / că ne *vor scufunda* insula / cu bomba atomică sau război psihologic, / lasă-i să amenințe / că ne *vor confisca* mareele / amprentele din nisip şi sarea din lacrimi // ei *vor trâmbița* toată noaptea, oricum / cui îi pasă? / pe ancora noastră *n-o să vină* nimeni în inspecție, / nicio instanță *nu* ne *va condamna* / această transcendentă stare de agregare...”[9]

Un exemplu de utilizare cu efecte stilistice a altor moduri, găsim în poezia *Zidiți în pentagrame*:

„nu are sens *să construim* biserici / de lemn pe fiecare planetă / din univers // nici *să scormonim* cerul cu sabia / minții până la placenta stelei / din care ne naştem // *să lăsăm* timpul *să deşire* crini...”[10].

Potențialitatea exprimată de modul conjunctiv, posibilitățile de cunoaştere şi investigare specific umane sunt anulate prin negație. Conjunctivul afirmativ ilustrează o atitudine pasivă din partea eului: *să lăsăm*. Singurul verb dinamic este atribuit *timpului*, cu efect de risipire însă. Astfel, conjunctivele acestei poezii construiesc un câmp al golului.

O atitudine asemănătoare este descrisă prin modul conjunctiv într-un alt text:

„*Să eliminăm* genitivul din gramatică / nimeni nu aparține nimănui / ... / *să ştergem* moartea din dicționar / şi atitudine //”. (*Versuri antigenitive*)[11].

Conjunctivul completează aici paradigma imperativului, prin exprimarea unui *îndemn* la asumarea singurătății, realizat din perspectiva unui eu implicat într-un destin colectiv.

---

9 http://agonia.ro/index.php/poetry/44530/neînchipuire.
10 Luminița Suse, *Bioglife*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007.
11 Idem, *ibidem*.

O oscilație a expresiei între conjunctiv şi viitor, ambele construite pornind de la conjuncția *să*, plasează imaginarul poetic într-un spațiu al visării şi al dorinței, amintind de registrul romantic:

„Iar când mi-*oi strânge*-n brațe snop / averile bisericeşti, / *să emigrez* într-un muzeu de rădăcini / deschis non-stop, / *să*-mi *fii* doar tu groparul anilor aceşti / şi mire-al florii de mălin // din spini / aşa *o să revin* / când sidefie, când cuminte / *să*-mi *porți* culoarea înfiată în priviri...”[12]. (*să-mi porți culoarea*).

Un raport de dependență explicită este exprimat în poezia *Imagine în oglindă*: „ah, îngerii //...// dacă ar încerca să se vadă / în ochii noştri / i-ar molipsi răceala din oglindă”[13].

Dacă ar încerca.. .i-ar molipsi configurează un scenariu al contaminării îngerilor de vidul ființei umane.

Un mod rar întâlnit, prezumtivul, creează o imagine vizuală în *religia gesturilor simple*:

„Cu primul obraz întins promoțional / spre mângâieri anonime / te-a adorat plauzibil / al doilea, iertând tangențial / te *va fi oprind* din goană / c-un gest sinucigaş”[14].

Modurile nepersonale ale verbului, prezente într-o mai mică măsură, au valențe combinatorii diverse.

Astfel, modul gerunziu surprinde acțiuni în desfăşurare, conservând conținutul dinamic specific verbului. Exemple precum *bătând, torcând, arzând, fluierând* sugerează o „nelinişte şuierătoare” (*conviețuire cu rana*)[15].

Dintre celelalte moduri nepersonale, doar participiul cu valoare de adjectiv este relevant pentru semnificațiile textului poetic, desemnând în special trăsături abstracte. Acestă stilizare cu efect de abstractizare a expresiei este o trăsătură de fond a poeziei Luminiței Suse.

Verbul are o reprezentativitate consistentă în economia categoriilor gramaticale care apar în poezia autoarei. Acesta este centrul

---

[12] http://agonia.ro/index.php/poetry/46838/să-mi_porți_culoarea.
[13] Luminița Suse, *op. cit., 2007*.
[14] http://agonia.ro/index.php/poetry/47194/religia_gesturilor_simple.
[15] http://agonia.ro/index.php/poetry/42362/conviețuire_cu_rana.

care ordonează trăirile eului liric sau stabileşte esenţa unei stări, a unei viziuni asupra realităţii sau a unei atmosfere (în cazul imperfectului).

Bibliografie

Coteanu, Ion, *Stilistica funcţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei, 1973, vol. 1 – Stil, stilistică, limbaj.
Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975.
Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iaşi, Editura Polirom, 1972.
Munteanu, Ştefan, *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.
Suse, Luminiţa, *Biblioglife*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007.
Idem, *Sacrificiul mirării*, Bucureşti, Editura Pro Transilvania, 2002.

Webografie

www.agonia.ro; www.luminitasuse.com.

STYLISTIC-SEMANTIC VALUES OF THE VERB
IN LUMINIŢA SUSE'S POETRY
(Abstract)

Key-words: *poetry, figure of speech, verb*

The grammatical category of the verb is represented in Luminiţa Suse's poetry with various stylistic effects.

The indicative occurs especially in the variants of the imperfect, composed perfect or present and suggests an atmosphere, a finite action, with consequences in the plane of the present.

The subjunctive and the conditional express the uncertainty, the possibility being almost always infirmed by the reality of the being.

The non-personal modes are represented especially by the gerund. The participle is subjected to conversion and becomes adjective.

The verbs utilised in the analysed poems describes abstract actions; the being grasped in these lyric creations subordinates his feeling and attitude to the cosmic space.

DIMITRIE GUSTI: METAFORA – ÎNTRE „CUVIINŢĂ” ŞI „GUST”

CLAUDIA-ILEANA SPINEANU

Cuvinte-cheie: *metaforă, substituţie, elocvenţă, cuviinţă, gust*

Figurile retorice s-au aflat în centrul unor dezbateri îndelungi din antichitate şi până în zilele noastre, ajungând să fie indicate ca obiect fundamental al studiului retoricii în secolele al XVIII- lea şi al XIX-lea de către César Chesneau Dumarsais[1] şi Pierre Fontanier[2], acesta din urmă fiind numit de către Gerard Genette „un Saussure al retoricii”[3].

Ca figură retorică, metafora este un concept abordat în toate disciplinele filologice, de la filosofie la ligvistică, teoria literaturii, stilistică, poetică, estetică etc. Intenţia unei exprimări alese, a vorbirii frumoase şi convingătoare (*Grais ingenium, grais dedit ore rotundo loqui*[4]) a fost exprimată de mai toţi retorii greci şi romani, mulţi dintre ei scriind tratate în care dădeau sfaturi pentru o exprimare atrăgătoare şi convingătoare.

Vorbirea frumoasă şi convingătoare i-a preocupat întotdeauna şi pe cărturarii de pe teritoriul românesc. Deşi s-a afirmat că retorica apare la noi abia în secolul al XVIII-lea, dimensiunea retorică a culturii şi limbii literare româneşti este evidentă cu mult înainte, dar aceasta devine tot mai explicită atât ca teorie, cât şi ca practică a

---

[1]Dumarsais, César Chesneau, *Despre tropi*, Bucureşti, Editura Univers, 1981.
[2] Pierre Fontanier, *Figurile limbajului*, Bucureşti, Editura Univers, 1977.
[3] Gerard Genette, *Figuri,* Bucureşti, Editura Univers, 1978, p. 212.
[4]Vasile Florescu, *Retorica şi neoretorica*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, p. 21.

scrisului în cursul secolului al XIX-lea, când au apărut, pe lângă tratatele de retorică (unele rămase în manuscris) şi lucrări de poetică, lucrări de stilistică sau epistografii. „Meşteşugul vorbirei”, introdus în învăţământ de la începutul acestuia în limba română, a contribuit la educarea multor generaţii din mijlocul cărora s-au ridicat oameni de cultură sau scriitori. Unul dintre dascălii care a cunoscut consacrarea prin intermediul retoricii este Dimitrie Gusti. *Ritorică pentru tinerimea studioasă* (tipărită în 1852) s-a impus între operele de specialitate ale vremii ca fiind cea mai valoroasă.

Deşi s-a spus că din retorica sa transpare principiul imitaţiei, trebuie subliniat că Dimitrie Gusti a mers pe acelaşi filon al acumulării, „al dezvoltării unor adevăruri îndelung verificate de experienţă”[5].

Examinarea literaturii şi a textelor scrise de-a lungul vremii ca formă a mimesis-ului trebuie căutată în gândirea filosofică greco-latină, la Platon şi Aristotel. Cei doi filosofi au concepţii diferite cu privire la imitaţie. Dacă Platon consideră că imitaţia este o îndeletnicire „mincinoasă”, presupunînd copierea mecanică a realităţii, Aristotel a fost primul care a dat imitaţiei „demnitate estetică”[6], arătând că obiectul activităţii mimetice nu este realitatea superficială, ci o realitate esenţială situată în limitele verosimilului şi ale necesarului.[7]

Se pune problema noutăţii şi a originalităţii. Desigur că nimeni nu începe cu propria gândire, dar fiecare reconfigurează o altă perspectivă, introduce o nouă dimensiune de cercetare. Nici un text

---

[5]Mircea Frânculescu, în *Studiu introductiv* la Dimitrie Gusti, *Ritorică pentru tinerimea studioasă*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 15.

[6]Heinrich F. Plett, *Ştiinţa textului şi analiza de text*, Bucureşti, Editura Univers, 1983, p. 15.

[7]Aristotel oferă un alt înţeles termenului *mimesis*. Pentru el imitaţia înseamnă cunoaştere, de vreme ce contemplarea unei creaţii de orice natură se situează în sfera intelectualului. Imitaţia nu poate fi doar fantezie. Datoria artistului este să conducă individualul spre universalitate. Imitaţia nu este văzută în sensul unei reproduceri identice, ci al unei transfigurări în frumuseţe, al unei recreări impresionante şi durabile. De asemenea, Aristotel considera că istoria are caracter particular, pe când creaţia (poezia) are caracter universal.

nu există în întregime prin sine, ci este perceput totdeauna într-un context de semnificare. Fiecare text trimite la alte texte, la o reţea asemănătoare unei pânze a Penelopei. Prin urmare, putem spune că Dimitrie Gusti acceptă ideile înaintaşilor, mai ales străini, pentru că tradiţia retorică internă nu îi putea oferi sprijin. Ca şi în retoricile consultate, el subliniază importanţa elocuţiunii, acea etapă esenţială din construirea şi susţinerea discursului[8]. Profesorul ieşean descoperă că elocuţiunea este cea care oferă plăcere sufletului şi „aprindere" inimii: „Elocuţiunea este partea ritoricei care ni prescrie reguli, cum să ni exprimăm mai bine, mai corect şi mai frumos prin cuvinte ideile şi simţimintele noastre. După ce, dară, s-a meditat sujetul cum trebuie să fie şi după ce i s-a înorînduit părţile într-un chip cuviincios, atunce rămâne a se preocupa cu elocuţiunea, care în genere luată este expresiunea cugetărei, iară privită ca parte a elocvenţei ea ne învaţă a înfrumuseţa, a înflori, a da plăcere, putere şi foc cuvântărei, prin care să se aprindă inimile şi să se convingă sufletele. Elocuţiunea este o armă foarte puternică a oratorului sau ferul cu care va să câştige biruinţa; ea face tot acea treabă oratorului ca şi coloritul pictorului pentru tablou."[9].

În cadrul discursului literar frumuseţea şi expresivitatea este asigurată de către figurile semantice, pe care Dimitrie Gusti le numeşte „figurile de cuvinte numite tropuri"[10]. Plett consideră că tropii se bazează pe deviaţie semantică, mai exact pe o substituţie, pe baza similarităţii: „Un trop este format deci din două elemente: (1) o expresie înlocuitoare, [...] care dă forma specifică a tropului: metaforă, metonimie, sinecdocă etc.; şi (2) o expresie înlocuită [...]."[11].

Profesorul ieşean vorbeşte despre originea tropilor, care „zbucnesc din influinţa imaginaţiunei ce o exersează asupra vorbirei"[12].

---

[8]Retorica latină numeşte următoarele etape în crearea discursului: **inventio** (adunarea materialului), **dispositio** (aranjarea lui), **elocutio** (grija pentru limbaj şi stil), **memoria** (asimilarea, memorarea), **actio** (grija pentru gestică, mimică, atitudini etc.).

[9]Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 151.

[10]Heinrich F. Plett, *op. cit.*, p. 289.

[11]*Ibidem.*

[12]Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 261.

Meritul acestor figuri, în viziunea cărturarului, este aceea că ele oferă o imagine mai vie a obiectului decât ar oferi-o cuvintele comune: „Figurile mai au încă o însemnătate, căci ele ni dau despre obiectul principal o idee mai clară şi mai vie, care prin cuvinte simple niciodată n-am puté-o avea, şi acesta este unul din meritele lor cele mai principale."[13].

Relaţia care se stabileşte între termenii unor tropi este sugestiv punctată de către Dimitrie Gusti. Crearea metaforei este posibilă doar pe baza asemănării termenului obişnuit cu cel neobişnuit cu care este substituit, neclaritatea legăturii dintre aceştia „obosind", în viziunea cărturarului, spiritul cititorului: „Tropurile trebuie să aibă o relaţiune văzută între obiectele între care se fac, căci numai în virtutea acestei relaţiuni numele unuia poate fi trecut la celălalt. Tropurile produc plăcere spiritului fără a-l obosi, căci înţeleg cu uşurătate dreapta şi frumoasa asemănare sau relaţiune ce se fac între obiecte."[14].

Teoria substitutiei, formulată în cadrul retoricii clasice (Pierre Fontanier, lingviştii saussurieni etc.), tratează metafora din punct de vedere retoric, aceasta fiind considerată o figură ce ţine de cuvânt luat ca unitate separată. Ea presupune o deplasare şi o extindere a sensului convenţional al cuvintelor în funcţie de o relaţie de similitudine. Mai toate definiţiile care se încadrează în această teorie afirmă că metafora se bazează pe „o schimbare de sens"[15] şi pe o substituţie, constând în înlocuirea unui termen cunoscut cu un altul neobişnuit, pe baza unei comparaţii subînţelese.

Definiţia oferită de *DEX* subliniază termenii sub forma „cuvântului obiect de comparaţie" şi a „cuvântului-imagine": „Figură de stil rezultată dintr-o comparaţie subînţeleasă prin substituirea cuvântului obiect de comparaţie cuvântul- imagine."[16].

Dimitrie Gusti înscrie definiţia metaforei în teoria substituţiei. Definiţia sa insistă asupra comparaţiei subînţelese, dar şi asupra ideii

---

[13]*Ibidem*, p. 263.
[14]*Ibidem*, p. 263.
[15]Elena Slave, *Metafora în limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991, p. 9.
[16]*Dicţionar explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 624.

de înlocuire, de substituire a sensului propriu cu sensul figurat. Este foarte sugestivă folosirea verbului *a strămuta*[17], care nuanţează exact transformarea presupusă de o metaforă, „prefacerea" termenului neobişnuit din termenul obişnuit, cunoscut: „Metafora, cuvânt grecesc, care însamnă a transporta, este un trop ce strămută înţelesul propriu al unui cuvînt într-altul figurat, păstrînd însă, după cum s-a zis, un raport de cuviinţă între ele. [...] Metafora este un fel de comparaţiune scurtată, pentru care trebuie a lua bine aminte de a face deosebire între ele. [...]"[18]

Exemplele şi explicaţiile dascălului ieşean sunt clare şi complexe: „Aşa metaforic s-ar zice unui rezbelitoriu îndrăzneţ: *leul acesta*; unui ministru ce este folositoriu siguranţei statului că este *columna statului*; ferestrelor cum că sunt *ochii casei*. Vroind a zugrăvi prin un singur cuvânt serviţiile care a făcut Marţelus Romei prin curajul său şi acele pe care Fabius cu înţelepciunea le-a arătat, vom zice cu istoricii vechimei că Marţelus era *sabia* Romei şi Fabius *scutul* ei."[19].

Dimitrie Gusti atrage atenţia pentru păstrarea cuviinţei şi a gustului în construcţia metaforelor, menite a „da frumuseţă şi plăcere". Autorul condamnă metaforele „defectuoase", adică cele care nu păstrează măsura dintre lucrul şi termenul figurat, dintre ideile şi imaginile care le reprezintă, demersul „decodării" metaforei devenind, în cazul îndepărtării excesive a termenilor, foarte greoi: „În testamentul politic al lui Ştefan cel Mare găsim următoarea metaforă când se vorbeşte despre starea cea tristă a ţărei sale şi de puterea lui Soliman: *«Drept aceea ce cuvine a alege mai bine să îmblînzim asprimea soartei, decît prin vreamătul armelor să trezim leul.»*

Prin *leu*, metaforic se înţelege *turcul*, a căruia putere în acele timpuri era preponderentă între popoare ca a leului între animale.

---

[17]*A strămuta* provine, conform DEX, din latinescul *extramutare*. Dimitrie Gusti foloseşte varianta populară cu sensul „a preface", „a transforma".
[18]Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 262-263.
[19]*Ibidem*, p. 263.

De însemnat este că, în facerea metaforilor, totdeuna să se păzască raportul cuviinţei şi al gustului între lucru şi între cuvântul ce-l exprimă, între ideile sau icoanele ce nu sunt încompatibile, [...]”[20].

Problema apropierii semantice excesive a termenilor unei metafore a fost discutată de mai toţi autorii care s-au ocupat de această figură de stil. Tudor Vianu atrăgea atenţia asupra „structurii adânci” a metaforei, structură care presupune o anumită identitate între cei doi termeni, dar nu una absolută, lucru care permite evitarea unei eterogenii supărătoare şi inutile: „Termenul metaforic care se substituie celui propriu este în parte identic cu acesta din urmă, şi în parte deosebit de el. Dacă ar fi identitate absolută între cei doi termeni, n-ar putea exista niciun motiv aparent care să ne facă a prefera pe unul din ei celuilalt.”[21].

Profesorul ieşean este şi împotriva metaforelor care se construiesc cu ajutorul expresiilor comune, „dezgustătoare”, conducând descifrarea înspre un registru „ordinar”, ce nu mai poate determina înălţarea spiritului cititorului, ci obţine doar „refuzul” inconştient al acestuia de a depăşi o înţelegere „de rând”: „Asemene trebuie a lua aminte de a nu se face metafore cu obiecte sau expresiuni de rând şi dezgustătoare, căci scopul lor este a da frumuseţă şi plăcere. Aşa, Tertulian, vorbind despre potopul universal, greşăşte numindu-l: *«leşia naturei »*.

N. Scurtescu în drama *«Despot-Vodă»*, partea III, scena 2, ni dă o metaforă ce nu străluceşte deloc prin frumuseţă, fiind ordinară, şi aceasta când Horvat, căpitanul ungur, întrebat de spatariul Dumitru *«cum mergem?»* răspunde:

«Cam rău ne-am încurcat
Diavolul de Tomşa ne ţine-nchişi în cuşcă
Şi ne-ar înghiţi, poate, d-am fi cât o găluşcă».”[22].

---

[20] *Ibidem*, p. 264.

[21] Tudor Vianu, *Problemele metaforei*, în *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968, p. 302.

[22] Dimitrie Gusti, *op. cit.*, p. 264-265.

Găsim în *Ritorică pentru tinerimea studioasă* şi sfatul de a nu crea metafore prea mărețe. Metaforele prea trufaşe nu fac decât să ştirbească din „frumuseţa şi plăcerea" de care ar trebui să se bucure cititorul, fără „obosirea spiritului": „[...] spatariul Dumitru, vorbind de strîmtorirea în care se află închişi în Suceava de Tomşa şi spre-a arăta bravura moldovenilor şi ungurilor, defăimând pe armata lui Tomşa, zice metaforic:

«Dar numai în vremi d-aste curajul se cunoaşte,
Când taurii şi leii se diosebesc din broaşte.»

Ferindu-ni de această greşală, este de luat aminte a nu face metafora prea sumeaţă, căci iarăşi este defectuoasă [...]"[23].

Iată o metaforă frumoasă şi corectă în viziunea dascălului ieşean, a cărui explicaţie insistă asupra justeţii, exactităţii, dar şi asupra „iluminării" pe care trebuie să o aibă cititorul în faţa unei construcţii metaforice: „Gr. H. Grandea în drama *«Elia şi Ştefan, fiii lui Alexandru cel Bun»*, iată ce frumoasă metaforă ni dă cînd poporul, apăsat de tirania lui Elia sau Iliaş, vine la palat cu mitropolitul în frunte, iară hatmanul Boldur privindu-i zice:

«A! Taurul Moldovei s-a deşteptat în fine,
A înţeles acuma ce nu-i se sună bine.
Flăcăule, te uită la el: cît e de brav!
Acest popor o dată măcar nu va fi sclav.
Albit îmi este capul, dar sînu-mi înfloreşte
Şi focul tinereţei prin sînge-mi podideşte!
Să ni videm acuma, strigoi de venetici!
Cum veţi voi ca bobul de linte să fiţi mici.
Sunteţi peptoşi cînd este a stoarce biruri
grele,
A sugruma poporul cu cele mai mari rele.
Dar nu mă înşel ochii? Ce văd naintea lor?
E chiar mitropolitul. O, sîntule păstor,
Aşa te vreau, naintea poporului ţi-e locul;
El de la tine cere să i s-aline focul...»

---

[23] *Ibidem,* p. 265.

Poetul personifică cu justeţă şi sumeţie pe poporul moldovan prin imaginea taurului sau boului, ce e totodată şi marca ţărei şi care reprezintă şi sumeţia lui cînd e trezit din natura lui cea pacinică şi laborioasă. *«Capul albit»* şi *«focul tinereţei»* este o antiteză metaforică în care scînteiază simţimîntul bravurei şi al naţionalităţei. *«Strigoi de venetici»* e o metaforă ce-i califică exact, căci ei vin din altă patrie, din lumea mormintelor. Micimea ca bobul (firul) de linte cînd sunt în pericol, cu peptoşia cînd storc la biruri şi sugrumă poporul sunt figuri foarte vii şi lovitoare."[24].

Stilul ales şi limba strălucitoare fac discursurile elocvente, capabile să seducă (*delectare*) şi să convingă (*movere)* auditoriul, două deziderate ale retoricii. De fapt, scopul declarat al retoricii clasice era persuasiunea, care considera mai important felul în care este exprimată o idee decât contextul în care aceasta se situează sau chiar conţinutul comunicării. Din această perspectivă, metafora poate fi considerată la Dimitrie Gusti drept un mijloc retoric, o formă de convingere şi de seducţie a cititorului.

Situând metafora între „cuviinţă" şi „gust", dorind-o eliberată de hainele „sumeţiei" şi ale termenilor comuni, stabilindu-i ca scop final sporirea frumuseţii şi plăcerii lecturii discursurilor în care apare, viziunea lui Dimitrie Gusti se încadrează în teoria clasică a substituţiei, cu accente clare de propăvăduire a elocvenţei.

Bibliografie

Aristotel, *Retorica*, Bucuresti, Editura IRI, 2004.

Auerbach, Erich, *Mimesis. Reprezentarea realităţii în literatura occidentală*, Iaşi, Editura Polirom, 2000.

Dorcescu, Eugen, *Metafora poetică*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975.

Dumarsais, César Chesneau, *Despre tropi,* Bucureşti, Editura Univers, 1981.

Florescu, Vasile, *Retorica şi neoretorica,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.

Fontanier, Pierre, *Figurile limbajului,* Bucureşti, Editura Univers, 1977.

Genette, Gerard, *Figuri I*, Bucureşti, Editura Univers, 1978.

[24] *Ibidem*, p. 265-266.

Gusti, Dimitrie, *Ritorică pentru tinerimea studioasă*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.
Plett, Heinrich F., *Ştiinţa textului şi analiza de text*, Bucureşti, Editura Univers, 1983.
Slave, Elena, *Metafora în limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991.

DIMITRIE GUSTI: METAPHOR – BETWEEN TASTE AND DECENCY

Abstract

The present study brings into discussion the vision on metaphor of one of the most talented scholars and teachers of the Romanian nineteenth century culture: Dimitrie Gusti. The metaphor is a rhetorical tool, a form of persuasion and seduction of the reader. Dimitrie Gusti situates the metaphor between fit and taste, saying it should not be too bold or too common. In his vision, the aim of the metaphor is to give the discourse beauty and pleasure and thus to conduct to the "enlighten" of the reader.

TEME ŞI MOTIVE DOMINANTE ÎN CREAȚIA ELENEI VĂCĂRESCU

CORNELIA STANCU

Cuvinte-cheie: *romantism, poezie, natură, iubire, moarte*

Elena Văcărescu (21 septembrie 1864 – 17 februarie 1947) s-a născut la Bucureşti într-o foarte veche şi vestită familie de boieri ca fiică a diplomatului Ioan Văcărescu şi a Eufrosinei Fălcoianu. Rolul politic, diplomatic şi cultural al familiei Văcărescu a fost esențial în formarea conştiinței naționale, într-o perioadă în care Principatele Române erau răvăşite de războaiele ruso-turco-austriece, iar cultura era dominată de limba greacă. Elena Văcărescu a fost nepoata în linie directă a lui Iancu Văcărescu, la rândul lui nepot al vestitului poet, filolog şi istoric, Ienăchiță Văcărescu (1740–1797).

Tihna vieții de la țară, atmosfera patriarhală şi în acelaşi timp romantică a Văcăreştilor au găsit în sufletul copilei şi adolescentei un teren propice de dezvoltare, oferindu-i un cadru natural îmbietor şi îndemnând-o la lecturi, care au fost, de altfel, numeroase. Astfel, pe lângă scriitorii români, greci şi latini, Elena Văcărescu se apropie de marile capodopere ale spiritului francez – de la Pierre de Ronsard până la Victor Hugo – şi de marii autori englezi, pe care îi va îndrăgi pe tot parcursul vieții: Shakespeare, Byron, Shelly, Keats. Este relevant modul în care defineşte viitoarea poetă ținutul copilăriei sale: „Văcăreşti, ținut al poeziei, ținut al miturilor şi al tainelor, dar şi al amăgirilor, adăugau țăranii mei, care, dornici să-i prefacă plaiurile fermecate în câmpii roditoare, au fost întotdeauna învinşi de exuberanța unei flore dezlănțuite. Văcăreşti: păduri, păşuni, întinderi de trestii, pajişti minunate ce alunecă molcome de-a lungul colinelor

(…). Văcăreştiul i-a îngăduit tinerei să iubească, căci un vechi cântec al neamului nostru spune: «Iubeşte, am nevoie de iubire în cântecele mele». Dar n-a lăsat-o să-şi piardă numele prin căsătorie. Văcăreştiul i-a îngăduit femeii să se hrănească atunci când începuse să-i meargă rău. Văcăreştiul n-a trădat-o pe ultima fiică a neamului ei. (...)”[1].

Un moment aparte este, în aceşti ani, întâlnirea viitoarei poete cu soţia regelui Carol I, regina-poetă Carmen-Sylva. Aflând că familia Văcărescu nu era departe de a-şi pierde copila de aproape nouă ani în urma unei boli foarte grave, regina cere să-i fie prezentată. Impresionată de vorbele şi de prezenţa de spirit a acesteia, suverana îi vorbeşte lui Vasile Alecsandri şi lui Titu Maiorescu despre talentul urmaşei poeţilor Văcăreşti, care o cunosc la rândul lor şi-i sfătuiesc pe părinţi să-i dea o educaţie poetică aleasă. De altfel, de prietenia şi de susţinerea morală a primului dintre ei, Elena Văcărescu se va bucura pe parcursul întregii vieţi a acestuia[2].

Pe lângă îndrumările acestora, tradiţia filofranceză a familiei şi moda vremii care cerea ca boierii să-şi trimită copiii pentru a studia şi a-şi desăvârşi educaţia la Paris îi determină şi pe părinţii Elenei Văcărescu să facă această alegere. Începând din 1879, ea va petrece perioade lungi din an în capitala Franţei, alături de mama şi de sora ei, bucurându-se din plin de ceea ce oferea, din punct de vedere cultural şi artistic, Parisul acelei vremi, aflat în plină efervescenţă spirituală. Şansele de care se bucură tânăra Elena Văcărescu în capitala franceză sunt multiple. Pe de o parte audiază, începând cu anul 1879, cursuri de literatură, filozofie, estetică, istorie, mitologie, ţinute de profesori eminenţi la Sorbona: Gaston Paris, Ernest Renan, Paul Janet, Gaston Boissier, pe de altă parte ea pătrunde în faimoasele saloane literare ale vremii şi îi are ca profesori pe reprezentanţii de seamă ai parnasianismului. Mai întâi devine eleva lui Leconte de Lisle, de la care ia lecţii de poetică, apoi şi a lui Sully Prudhomme şi a lui José Maria de Hérédia.

---

[1]Elena Văcărescu, *Memorial în mod minor,* Bucureşti, Editura Compania, 2001, p. 11.

[2]Cf. V. Munteanu, *Elena Văcărescu*, în „Universul literar”, an XLIV, nr. 10/1928, *apud* Ion Stăvăruş, *Elena Văcărescu*, Bucureşti, Editura Univers, 1974, p. 26.

Tradiția literară a familiei Văcărescu, posibilitatea de a-i oferi tinerei Elena Văcărescu o educație aleasă în capitala Franței, unde, între anii 1876 şi 1888, participă din plin la viața literară franceză şi leagă primele prietenii literare, o conduc tot mai mult pe drumul devenirii sale poetice, care începe să se materializeze în 1886 cu volumul de debut *Chants d'aurore,* un succes deplin, confirmat de premiul Archon Despérouses, decernat de Academia Franceză. Volumul s-a bucurat de o largă şi favorabilă receptare critică în mediul literar francez, şi mai puțin favorabilă în cel literar românesc. Acest fapt se datorează în principal opțiunii Elenei Văcărescu de a-şi scrie opera în limba franceză.

În ciuda numeroaselor influențe literare care străbat opera ei, cea a curentului romantic rămâne fundamentală, mare parte din această creație artistică aparținând sferei romantismului: „[...] această operă (nu numai poezia, ci ne referim la ansamblul creației sale) se proiectează, indiferent de nuanțele pe care le capătă, pe fundalul unei viziuni generale de tip romantic; pe acest fundal îngăduitor se vor plasa, deci, uneori – atunci când nu dă el însuşi şi elementele prim-planului – apariții parnasiene, simboliste sau (rareori) neoclasice”[3].

Mai mult, se poate vorbi de formarea în spirit romantic a Elenei Văcărescu, ea fiind înzestrată cu o imaginație bogată şi având o fire contemplativă, visătoare, precum şi capacitatea de a se impresiona şi a trăi cu intensitate stări subiective. Toate acestea au fost stimulate de ambianța familială unde se cultivau istoria şi legenda, unde se manifestau preferințele livreşti pentru marii romantici, îndeosebi francezi şi englezi. Copilăria petrecută la Văcăreşti, în preajma ruinelor ce evocau vremurile de odinioară şi în atmosfera de tihnă patriarhală ce îndemna la visare, sunt primele înrâuriri de tip romantic care îşi fac loc în sufletul viitoarei poete.

Fără a avea pretenția unei analize amănunțite, ne vom opri asupra câtorva dintre motivele obsedante din poeziile sale, pentru a arăta, în principal, influența puternică a poeticii eminesciene asupra facultății creatoare a Elenei Văcărescu, pe lângă alte influențe, mai puțin pregnante. Deşi scrise în limba franceză, poeziile sale ne trimit

---

[3]Ion Stăvăruş, *op. cit.*, Bucureşti, Editura Univers, 1974, p. 209.

adesea cu gândul la versurile lui Eminescu sau ale lui Alecsandri şi ale unor poeţi simbolişti, spre exemplu Alexandru Macedonski, Dimitrie Anghel, George Bacovia, Ştefan Petică. Este şi aceasta o modalitate de a fiinţa în spaţiul literar românesc şi de a purta, în alt spaţiu literar – cel francez – crâmpeie de suflet şi simţire românească.

Ca notă specifică pentru creaţia ei, natura, pe care, de altfel, a iubit-o atât de mult încă din copilărie, se confundă în întregime cu spaţiul românesc, reprezentat prin peisaj, oameni, obiceiuri şi tradiţii folclorice, toposul principal al întregii sale opere. Ipostazele în care ea apare sunt, în majoritatea cazurilor, cele pe care le regăsim în poetica eminesciană: natura prietenă, ocrotitoare, martoră a momentelor tainice ale existenţei umane, de fericire, dar şi de tristeţe profundă: „Lirica naturii constituie una dintre componentele cele mai prezente ale poeziei Elenei Văcărescu.

Este, negreşit, un efect al reflectării pe retina copilăriei a scenelor şi tablourilor din acei ani petrecuţi în mijlocul naturii, când a asimilat cu încântare frumuseţile acesteia. Acest fapt va mai decide şi un alt lucru, esenţial în ceea ce priveşte «culoarea» acestei naturi: specificul ei românesc”[4].

Codrul, aşa cum apare în lirica Elenei Văcărescu, aminteşte de cel eminescian. El apare personalizat, cu atribute specifice – forţă, înţelepciune, loc de tămăduire a omului care a suferit loviturile crude ale soartei şi loc de consumare a iubirii pentru tinerii îndrăgostiţi: „...Şi noi ne-om duce legănaţi uşor/De brazii-nfăşuraţi în taina lor,/Nimic tăcerea n-o va tulbura–/Nici glasul tău şi nici inima-mi grea,/Ca liniştea de vrajă să n-o frângă,/Uşor, doar vântul printre crengi să plângă...”[5].

Poezia *April* din volumul *Chants d'aurore*, în care codrul este locul de evadare pentru tinerii îndrăgostiţi, spre care iubita îşi îndeamnă alesul inimii, aminteşte, prin elementele cadrului natural,

---

[4]Idem, *ibidem,* p.150.

[5]*Prin munţi de-am merge*, volumul ***L'âme sereine,*** în Elena Văcărescu, *Scrieri alese*, ediţie bilingvă franceză-română îngrijită de Ion Stăvăruş, Bucureşti, Editura Minerva p. 79.

prin atmosferă şi prin figurile de stil (epitete şi metafore) de *Dorința* lui Mihai Eminescu: „Te bucură, culcat în verdele blând/ Boarea primăverii pe negândite/ Universu-a trezit în floare şi cânt,/ Te bucură iubite!/Inima mea iubirii se-nchină,/Vino, drumu-ngust de miresme e plin./În codrul semeț, în pala lumină,/ Ce bine-i amândoi de-acum să pornim;/Pe sub stejari să rătăcim pe-aproape/ Unde mărgăritarul floarea-şi anină,/ Să-nconjurăm oglinda de mişcătoare ape/ Ce-nvolbură spre țărmuri veşminte de lumină/Cînd vom simți în timp suflarea moale/A lui april, şi-i vom gusta tânjirea,/ Pe cîmp vor adormi zile domoale./Şi-n inimi va domni deplin iubirea./ Te bucură, culcat în verdele blând/ Boarea primăverii pe negândite/ Universu-a trezit în floare şi cânt, /Te bucură, iubite!”[6].

Codrul apare însă şi ca adăpost pentru mormântul omului, oferindu-i şansa de a retrăi, odată cu el ciclurile vieții, plasându-i existența într-o dimensiune atemporală:

„Cunosc în fund de codru un mormânt./Nu merg la el, dar îl zăresc în gând./Deasupră-i vântul geme ca năuc,/Atunci când rândunelele se duc./Movila lui e verde-n primăvară/Şi-n fiecare iarnă-i albă iară./În zilele de-april, suspină-n gând/Ca-n iarnă, iarăşi, să-l auzi râzând”[7].

Ca *şi April*, poezia *Acacia roză*, veritabilă meditație asupra morții, aminteşte, prin atmosferă, motive stilistice, prin rimă şi ritm, de poezia *Mai am un singur dor* a lui Eminescu: „Mormântu-mi umbriți-l cu-nfloritul salcâm/Parfumul lui dulce să-l simt cu putere,/Ca somnu-mi să fie lin, fără durere,/Căci şi-n sumbra criptă din negrul tărâm/Inima-mi, încă pe tine te-o cere./Mormântu-mi umbriți-l cu-nfloritul salcâm”[8].

Descoperim aici şi sfâşietoarea durere pricinuită de iubirea profundă pe care poeta i-a purtat-o prințului moştenitor Ferdinand, iubire neîmplinită, motiv în jurul căruia este construită întreaga lirică de dragoste a Elenei Văcărescu. Nu va pregeta niciodată să cânte şi să deplângă această mare neîmplinire a vieții ei, amintind, astfel, de

---

[6]*April*, volumul ***Chants d'aurore,*** în Elena Văcărescu, *op. cit*., p. 15.
[7]*Mormântul,* în volumul ***L'âme sereine***, *ibidem*, p. 93.
[8]*Acacia roză, ibidem*, p. XVII.

tonalitatea tristă, melancolică a lui Alphonse de Lamartine sau a lui Victor Hugo. Poezia *Iubire eternă* din volumul *L'Âme sereine* este un tulburător legământ de dragoste pe un ton profund elegiac: „Eternă mi-e iubirea./ Din vremi de pace pline/Până-n această clipă ce-i grea şi tulburată./ Ca un refren prea drag, ca pulsul meu în vine./ Aşa-i dragostea ta în inima-mi păstrată./Te voi iubi de-a pururi. Din clipa ce-o respir/ Pân' timpul m-o petrece la margini de genune,/ Pân' goală-o fi clepsidra şi rupt al vieții fir./Iubirea-ți luminoasă în inimă-mi n-apune./Şi mai departe încă,-n mormânt, pe totdeauna,/ Ca somnul lin să-mi fie, te voi visa cu dor,/ Iar cînd, nepăsătorii-mi vor răscoli țărîna./ De te-or striga pe nume, va tresări uşor/"[9].

Luna ca motiv literar a marcat creația romantică prin sensurile sale simbolic-nocturne, datorită fascinației dematerializante a luminii şi a misterului în care învăluie formele spațialității. Ea are drept corespondente feminine: apa, argintul, ghețurile, zăpada, stâncile, muntele, reclamă recele, increatul, oniricul, bezna, inconştiența, imaginația refulantă, neființa prin luminiscență minerală plutitoare. Pentru Mircea Eliade, apropiat în tinerețe de poetica romantismului, luna are următoarele conotații: „Naşterea, fecunditatea, moartea, apa, femeia, creşterea vegetației, creşterea omului, moartea ca palingeneză, moartea ca moment în ritmul cosmic, moartea ca odihnă"[10].

Luna, prin magnetismul selenar, generează starea de melancolie şi călătoria inițiatică ca viziune.

Elena Văcărescu preia de la Eminescu simbolul lunii mult îmbogățit de semnificații față de înaintaşii lui care au mai folosit imaginea lunii: Barbu Paris-Mumuleanu, Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, la care „abundă comparația «obiectuală», care conferă planetei un volum static sferic («glob»), aptitudinea plutirii («Barcă») sau izomorfii feminine (cu fața ascunsă «în văluri»)"[11].

---

[9]*Ibidem,* p. 75.

[10]Mircea Eliade, *Insula lui Euthanasius*, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1943, f. p., *apud* Elena Tacciu, *Romantismul românesc: un studiu al arhetipurilor*, vol. II, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 96.

[11] Elena Tacciu, *op. cit*., p. 98.

Marea, un alt motiv obsedant în creația poetică a Elenei Văcărescu îmbracă şi ea, alături de codru, diverse ipostaze, tipic romantice. Ea este abis de „zbuciume şi plânsuri din țărm în țărm", întruchipare a propriului destin: „Zării în seara cu-ape clare/Destinul meu venind pe mare./Era un om cu fruntea pală/Luptând cu apriga rafală/El crunt privea şi izbea drept/În valul ce urca la piept/Privea-nciudat, fără iubire/Sărmana lună-n văl subțire. (...) Şi-apoi privea, fără de teamă/Inima lui, de fier şi-aramă"[12].

Sau este cadrul ideal pentru meditația romantică a unui tânăr trist: „S-arunce peste marea fără margini/Privirea-n care încă nu s-au stins/Mocninde, ca o flacără-paragini,/Acele plânsuri ce nu şi le-a plâns"[13].

Marea apare personificată, cu atributul de ademenitoare, ca o capcană a morții, în strânsă legătură cu persoana iubită: „Nu te duce, iubite, noaptea asta pe mare,/Umbre verzi înfioară stepa ei mişcătoare./(...)/Albă-n clarul de lună o neagră sirenă/Alipi-s-ar – o, ştiu! De-a undelor trenă,/(...)/Între brațele-i negre, înspre fruntea-i umbroasă/Te-ar atrage sirena să-ți fie mireasă./(...)/Şi de i-ai asculta cântecul sub zări/Fără întoarcere-ai fi dus pe veşnice mări"[14].

Analogia freamătul mării – zbuciumul inimii omeneşti, recurentă în romantism, este potrivită şi eului liric al poetei noastre, care asociază acest motiv cu momentele critice ale soartei ființei umane, cu durerea adâncă, sfâşietoare a sufletului: „Dorit-ai tu, vreodată, marea, întinsa mare unde geme/Vântoasa, călărind pe valuri dezlănțuite sub blesteme?/ O, inimă adâncă, plină de supraomenescul țipăt/ De-a fi pe veci pecetluită, hai, spune-n umbra grea de sclipăt/A marilor păduri, când floare şi cântec într-un trup se leagă,/Nu ai visat frământul mării şi fluxul larg pe plaja vagă? (...)/Tu care te-ndoieşti de soare sfidând al cerului senin,/Hai, spune, n-ai dorit vreodată al mării nesfârşite chin?"[15].

---

[12]*Destinul meu*, volumul ***L'âme sereine***, în Elena Văcărescu, *op. cit*., p. 87.

[13]*Jos, tu străluceşti peste mare*, volumul ***L'âme sereine***, în Ion Stăvăruş, *op. cit*, p. 166

[14]*Sirena neagră*, volumul ***Lueurs et flammes***, în Elena Văcărescu, *op. cit*, p. 145.

[15]*Dorit-ai tu vreodată*?, volumul ***L'âme sereine***, *ibidem*, p. 177.

Marea evocată este, prin excelență, marea orientală, țărmul natal pus sub semnul mitului şi al legendei: „O, mările din Orient înflăcărate-adânc de soare!/Ce trandafir-minunăție cu florile de voluptate/Aprinde peste valuri, aspră, o mult sălbatică-ncântare/Ce se scufundă şi renaşte în nesfârşiri imaculate?”[16].

Evocarea spațiului marin este în legătură şi cu primele călătorii moderne pe mare, care în cazul românesc au fost făcute chiar de romantici: Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Dimitrie Bolintineanu, Alexandru Macedonski, apoi de simbolişti ca Ion Pillat şi Ştefan Petică, care aleg şi ei ca motiv marea orientală. Elena Tacciu vorbeşte despre o dinamică bipolară a imaginarului la Vasile Alecsandri, cu Nordul simbolizat prin atmosfera hivernală şi viscol, iar Sudul prin marea caldă, Mediterana şi Bosforul, toposuri marine des întâlnite în creația sa literară. La Eminescu apare mai potențată marea caldă, sudică, exotică, „femeia-peisaj”, aşa cum o aminteşte şi Gaston Bachelard[17].

Sentimentul acut al morții este afirmat în perioada deplinei maturități, în volumele *La Dormeuse eveillée* (1914) şi *Dans l'or du soir* (1927) : „(…)/Cunosc adâncul străzilor de piatră,/Mi-e lumea dezlegată de mister./Să plec… Dar cum ? Mi-e inima-ntristată/Şi moartea fără margini eu o cer,/Ea mă va trece peste orice țărm,/Dincolo de pasiune şi durere/Şi de dilema ce nu pot s-o sfărm:/Strigătul meu şi-a Sfinxului tăcere”[18].

Aceste momente de interiorizare profundă şi de conştientizare deplină a momentului morții sunt însoțite de rostirea unor deziderate testamentare, proprii romanticilor. Se remarcă apropierea de Mihai Eminescu, şi, prin acesta, de păstorul *Mioriței*: „Când voi pleca pe drumul singuratic/Şi voi părea de-a pururi împietrită,/În frunza liliacului sălbatec/Şi-a trestiei să fiu învăluită./(...)/O, cine ştie, poate

---

[16]*Pe țărmuri de mări zbuciumate*, volumul ***L'âme sereine***, în Ion Stăvăruş, *op. cit.*, p. 166.
[17]Cf. Elena Tacciu, *op. cit.*, p. 234.
[18]*Iubesc moartea*, în Ion Stăvăruş, *op. cit.*, p. 215.

însăşi floarea/De liliac mă va-nveli-n parfum/Şi împreună vom sorbi din marea,/Adânca noapte-a ultimului drum”[19].

Sau „Aş vrea să dorm acolo, în meleagul visat/ Sub cerul cu zările largi,/În cimitirul nostru din sat,/Aproape de ţăranii mei dragi./(...)/Unde cântul de fus şi şoapta fântânii, într-una,/Sub nucul umbros se pătrund,/Iar porumbul tăinuieşte cu luna,/Veghindu-mi somnul profund”[20].

Chipul lui Eminescu apare şi el evocat peste ani în memoriile autoarei, alături de cel al lui Vasile Alecsandri: „Cu toate că nu am trezit în el nici simpatie nici interes, în toată viaţa mea el a rămas pentru mine imaginea poetului însuşi, nici a celui blestemat, nici a celui inspirat, ci a acelui poet aruncat dezorientat pe pământ, nemaiştiind cum să regăsească aici comorile pe care le poseda. Avea vocea răguşită, dar duioasă, ca a turturelelor spre toamnă.

Când i-am lăudat versurile, a înălţat din umeri: «Versurile se desprind din noi ca frunzele moarte din copac», a suspinat el, readus pentru o clipă la realitate. (…) I-am propus o ceaşcă de ceai pe care, acceptând-o, a primit-o din propria-mi mână cu stângăcie, însă cu blândeţe. A băut ceaiul cu sete. Trăsăturile feţei trădau oboseala unei tinereţi trăită fără bucurie. Degetele-i erau lungi şi îngheţate, obrajii brăzdaţi de riduri albăstrii, gura foarte expresivă, cu buze fine, îi traducea toate emoţiile ...”[21].

Ne aflăm, prin urmare, în prezenţa unor versuri dominate de un lirism profund, în buna tradiţie romantică, şi a unei personalităţi creatoare cu totul aparte, aşa cum o creionează Ion Stăvăruş în studiul său monografic *Elena Văcărescu*: „Dacă, într-o fază primară, gustul scriitoarei a fost orientat spre Renaştere şi clasicism (Dante, Shakespeare, Racine, Corneille, Chenier), curând imaginaţia i-a fost inundată de marii romantici (…) Vigny, Lamartine, Musset, Hugo, Keats, Shelley, Eminescu.(…) În timpul primilor ani petrecuţi la Paris are, cum am văzut, magiştri pe corifeii şcolii parnasiene –

[19]*Linţoliu de frunze*, *ibidem*, p. 216.
[20]*Vreau să dorm*, *ibidem*, p. 217.
[21]Elena Văcărescu, *op. cit.*, p. 41-42.

Prudhomme, Hérédia, Leconte de Lisle. (…) Când aceştia par a fi siguri de fidelitatea elevei lor, aceasta declară fără sfială admiraţia sa pentru «evanghelia baudelaireană» şi este vrăjită de muzica lui Verlaine. Un aer nou şi proaspăt îi aduc apoi Maeterlinck şi Francis Jammes; Proust şi Valéry vor fi revelaţii; Barrès şi Goga, prieteni şi exemplu; Tagore şi Blaga – atracţii magice”.

Bibliografie

Bachelard, Gaston, *Apa şi visele: eseu despre imaginaţia materiei*, Bucureşti, Editura Univers, 1997.

Bachelard, Gaston, *Pământul şi reveriile voinţei***,** Bucureşti, Editura Univers, 1998.

Bachelard, Gaston, *Aerul şi visele: eseu despre imaginaţia mişcării*, Bucureşti, Editura Univers, 1998.

Bachelard, Gaston, *Psihanaliza focului*, Bucureşti, Editura Univers, 1989.

Béguin, Albert*, Sufletul romantic şi visul*, Bucureşti, Editura Univers, 1970.

Beyley, John, *Fascinaţia romantismului*, Bucureşti, Editura Univers, 1982.

Boia, Lucian, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.

Boia, Lucian*, Napoleon al III-lea cel neiubit*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008.

Boia, Lucian*, Occidentul, o interpretare istorică*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007.

Boia, Lucian, *România, ţară de frontieră a Europei*, Bucureşti, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007.

Stăvăruş, Ion, *Elena Văcărescu***,** Bucureşti, Editura Univers, 1974.

Tacciu, Elena, *Romantismul românesc: un studiu al arhetipurilor*, vol. II, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

Văcărescu, Elena, *Scrieri alese*, ediţie bilingvă franceză–română îngrijită de Ion Stăvăruş, Bucureşti, Editura Minerva, 1975.

Văcărescu, Elena, *Memorii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986.

Văcărescu, Elena, *Memorial în mod minor*, Bucureşti, Editura Compania, 2001.

Văcărescu, Elena, *Elena Văcărescu şi Franţa: Memorii***,** Bucureşti, Editura Cronica, 1998.

Văcărescu, Elena, *Regi şi regine pe care i-am cunoscut***,** Bucureşti, Editura Compania, 2004.

DOMINANT THEMES AND MOTIVES OF THE POETICAL CREATION OF ELENA VACARESCU
(Abstract)

Key-words: *romanticism, poetry, nature, love, death*

In a period when the Romanian Principalities were rather dispersed, the Văcărescu family played an imporant part in the formation of the national a conscience.

The poetess Elena Vacarescu (1864-1947), was, in direct lineage, the niece of Iancu Văcărescu, in his turn the grandson of the famous poet, linguist and historian Ienăchiță Văcărescu. She knew, during childhood, the country life, living the patriarchal atmosphere of the Văcărești estate, with an attractive landscape, which offered a fertile terrain for the development of the teenager, of her romantic soul, engaging her at the same time in the reading of numerous books. Between 1876 and 1888 she fully participated in the French literary life and engaged in the first friendships in the domain. The path of her poetic creation started to get concretized in 1886 with her first volume of poetry *Chants d'Aurore*, a complete success, which brought her the prize of the French Academy. Written in French, the volume had a positive critical review in the Parisian literary milieu.

Despite the numerous literary motives crossing her work, romanticism remains the fundamental trend not only in poetry, but also in her entire literary creation. There are elements of Parnassian, symbolism or more seldom neoclassic origin, that appear in her writings, but the general context remains that of the romantic vision. Keeping in mind her capacity to intensely live subjective states, we could speak about the romantic formation of Elena Vacarescu, endowed with a vivid imagination and a contemplative nature. All this was stimulated by a family ambiance where history and legend, themes preceded by the great romantics, were reunited.

Among other visible influences, the strong influence of Eminescu in the poetry of Elena Vacarescu, particularly in her creative faculty, may be underlined by concentrating on some of the obsessive motives of her poems. The lyric volume *Chants d'Aurore* presents the forest as the place of evasion for the youth who are in live and remind by the natural elements the atmosphere and figures of speech of desire and nostalgia of Mihai Eminescu.

Thus, although written in French, her poems send the reader thinking of the poetry of Eminescu or Alecsandri, or certain poems by Alexandru Macedonski.

The profound love she had for the crown prince Ferdinand, an unfulfilled love, made the poetess to not cease singing and lamenting of this non-fulfilment during a great part of her life, reminding of the sad, melancholic tone of Alphonse de Lamartine or Victor Hugo.

The romantic literary motive of the moon, that marked her creation, reveals symbolic significances , whereas the light shows a dematerialised fascination and a mastery surrounding the shapes of the space. Its corresponding elements are water, silver, ice, snow rocks, mountains, the non-created, the sombre, the unconscious, the

repressed imagination, the non-being. For Vacarescu the symbol of the moon had rich meaning as it has for her predecessors: Eminescu, Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac.

The analogy of the sea to the human heart is present also in her verses. Consequently, she associates to critical moments of human destiny a profound pain tearing the soul. She evokes the maritime space in relation with the voyage by sea, made by the Romanian romanticists or symbolists.

The acute sense of death is indicated in the period of full maturity, in the volumes *La Dormeuse eveillée* (1914) and *Dans l'or du soir* (1927). These moments of deep inner conscience related to the moment of death are accompanied by the enunciation of testamentary objectives, influenced by Eminescu or by the shepherd of *Mioritza.*

Influenced by the heads of school of the Parnassus lineage, the poetess declared then her admiration for Baudelaire and for the magical music of Verlaine. Finally, a fresh air of Maeterlinck and Francis Jammes, Proust and Valéry will be revealing in her work, as well as the "magical attractions" of Barrès and Goga, of Tagore and Blaga. Her verses are the proof of her complex poetical formation, of her vast culture, of her European personality.

DESPRE TERMINOLOGIA PEDAGOGICĂ. CÂTEVA OBSERVAȚII

IOANA LOREDANA BANADUC

Cuvinte-cheie: *circuit cultural interzonal, termeni pedagogici*

În decursul timpului, după cum precizează Al. Niculescu, au apărut „diferențieri culturale pe teritoriul continuu de limbă română", dar „se stabileşte, treptat, în baza unității de limbă, un *circuit cultural interzonal*, care conduce inovațiile lexicale din Țara Românească în Moldova şi, de aici, în Transilvania, pentru a se întoarce în Țara Românească [...] dincoace şi dincolo de Carpați, contribuind la unificarea limbii culturii (daco)româneşti, în baza aceleaşi unități originare"[1].

Pe baza circulației cărților se transferă sau se comunică „sensibil şi imaginativ" modele culturale, spirituale, de la o epocă la alta, de la o zonă geografică la alta. Pentru istoria culturii este foarte important de observat cum mişcarea de idei influențează modul în care s-a construit şi vehiculat terminologia pedagogică. Factorul cultural intervine în sensul unificării terminologiei prin transferul lexical interdialectal datorat activităților de copiere, tipărire a textelor şi a cărților româneşti de către învățați din regiuni diferite, prin procesul de educație şi prin simpla lectură a articolului de ziar sau de revistă.

Acest fenomen poate fi mai bine înțeles prin raportare la ideologia național-iluministă, venind dinspre Şcoala Ardeleană, în contextul luptei pentru emancipare națională şi culturală a românilor. Interesul reprezentanților „veacului luminilor" pentru ştiința şi

---

[1]Al. Niculescu, *Romanitate de limbă, romanitate de cultură*, în „Limbă şi literatură", vol.I, 1977, p. 154.

modelele europene nu a pus în umbră perspectiva internă asupra fenomenului cultural, științific. Intelectualii vremii preocupați de limba literară conturează problemele acesteia într-un cadru foarte larg, înglobând argumente din mai multe domenii ale culturii, pentru că limba, filologia a fost „înțeleasă ca problemă politică şi considerată în acelaşi timp ca manifestare fundamentală a culturii”[2].

Astfel, în anul 1914, la Sibiu, oamenii de şcoală au propus unificarea terminologiei şcolare din provinciile româneşti cu scopul de a întări caracterul unitar al limbii române. Mărturie stă documentul *Raport către sedința secției şcolare a „Asociațiunii”*[3] *ținute la Sibiu la 30 iunie 1914*, publicat în „Foaia Diecezană” din anul 1915: „unificarea terminologiei şcolare e dorită de toți şi ar fi bine să vie unul dintre profesorii noştri filologi făcând un conspect al terminologiei şcolare folosite azi în diferite şcoale de aici de la noi, eventual şi istoricul acestei terminologii (în parte terminologia şcolară e o dovadă a schimbărilor prin care a trecut şcoala noastră şi poate fi în viitor valorizată [...]). Şi terminologia științifică o vor fixa manualele, care vor trebui să țină seama de terminologia folosită în Țară. Dar, după ce chiar şi în Țară e o oarecare deosebire între cuvintele care exprimă aceeaşi noțiune, autorii manualelor să se întrunească şi să o fixeze, ținând cont de terminologia întrebuințată în Analele Academiei Române”[4].

Deşi în documentul prezentat se vorbeşte de terminologia şcolară, suntem de părere că terminologia pedagogică reprezintă o categorie a acestei terminologii şcolare. Această afirmație este susținută de exemplele oferite în presă cu scopul de a înlocui numeroşi termeni folosiți în Transilvania şi Banat cu cei utilizați şi „fixați” în Țară: *lecție* în loc de *oara de prelegere*, *a preda* în loc de

---

[2]Doina David, *Limbă şi cultură. Româna literară între 1880-1920. Cu privire specială la Transilvania şi Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1980, p.12.

[3]*Asociațiunea pentru literatura şi cultura poporului român*, înființată în 1861, a devenit un factor de unificare a culturii din provinciile româneşti.

[4]„Foaia Diecezană”, 1915, nr. 25, p. 6; nr. 27, p. 5; nr. 28, p. 4-5. Vezi V. Popeangă, *Presa pedagogică din Transilvania 1860-1918*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1966, p. 287; Dorina Chiş-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții*, Timişoara, Editura Mirton, 2006, p. 179-182.

a propune, *material didactic* în loc de *mijloace de învățământ*, *programă (analitică)* în loc de *plan de învățământ*, *materii, studii principale* în loc de *obiecte ordinare, materii, studii, obiecte de studii* în loc de *obiecte de învățământ* etc.

Una din caracteristicile terminologiei pedagogice din secolele XIX-XX a fost mobilitatea, datorită ciculației interzonale a cărților, a presei. Nu trebuie uitat că a existat, încă din anul 1900, un fond terminologic comun pentru cei de dincoace şi de dincolo de Carpați, dar putem vorbi şi de eterogenitatea acestei terminologii, determinată de individualitatea scrierilor, textele vremii diferențiindu-se de la un autor la altul, prin denumirile unor noțiuni, prin amestecul formelor termenilor ştiințifici.

În continuare, vom analiza câtiva termeni: *a paradosi, a propune, a preda*, care ne permit să evidențiem în ce măsura lexicul de specialitate a avut o răpândire socială, suprinzând individualitatea unei zone şi momentele de unitate cultural-lingvistică.

A paradosi, folosit cu sensul de „a preda”, este un termen pedagogic de origine neogreacă introdus în epoca Fanariotă de intelectualitatea din Valahia şi Moldova. DLR, pe baza cercetării lui L. Gáldi[5], menționează, pentru acest sens, o primă atestare anul 1748. Potrivit lui Gáldi acest termen a fost folosit până în 1830, deoarece, începând cu anul 1837, termenul *a preda* a fost descoperit în documentele din Bucureşti, adunate de V. A. Urechiă şi publicate în a sa istorie a şcolii româneşti. În Moldova, termenul „fanariot” se menține mai mult timp, până în 1853, fapt demonstrat de textele din Iaşi, publicate de V. A Urechia şi cercetate de către Gáldi. Acest termen, considerat a fi „vorbă ieşită din uz”, a circulat în Moldova, descoperit fiind şi de Lazăr Şăineanu în opera lui Costache Negruzzi: „pentru a-ți paradosi limba românească”[6].

[5]*Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes,* Budapest, f.e., 1939, p. 55.

[6]Lazăr Şăineanu, *Dicționar universal al limbii române*. Ediție revăzută şi adăugită de Alexandru Dobrescu, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu şi Victoria Zăstroiu, Editura „Litera”, Chişinău, 1998, p. 126. (în continuare se va cita DU_1)

În Banat, acest termen nu a fost utilizat. Mai precis, în ultimul deceniu al veacului al XVIII-lea, denumit perioada „legiurilor în spirit iluminist promulgate de curtea vieneză în epoca reformelor monarhiei luminate”[7] şi reprezentat prin emblemele politice ale timpului, *şcoala* şi *cartea*, a fost demarat un program de culturalizare prin „difuzarea aceleaşi literaturi la toate popoarele”[8] din imperiu. Astfel, pentru Banat au fost traduse din limba germană o serie de lucrări de specialitate[9]. Versiunea românească a prelucrării lui T.Iancovici, destinată şcolilor din Banat, *De lipsă cărticea pentru învăţătoriu a neuniţilor rumăneştilor mai mici şcoale în împărăteştile şi crăeştile ţări*[10], tradusă de Mihai Roşu Martinovici, este considerată „printre primele lucrări pedagogice în limba română”[11]. În acestă lucrare, pentru „a preda” s-a folosit *a pune înainte*, calc semantic al germanului *vortragen*: „Toate cele

---

[7]Nicolae Bocşan, *Contribuţii la bibliografia literaturii române din Banat în epoca luminilor*, în „Banatica”, Reşiţa, 1997, p. 484.

[8]*Ibidem*. N. Bocşan menţionează o listă cu cărţi destinate şcolilor din Banat, tipărite în limba română: *Bucvar sau înceapere de învăţătură celor ce vor să înveţe carte cu slove sloveneşti*, Viena, 1771; *Ducere de mînă cătră cinstă şi dreptatea*, 1777; *Bucvariu*, 1781; *Pre scurtă arătare*, Viena, 1784; *Învăţături creştineşti*, Viena, 1784; *Scurtă învăţătură părinţilor duhovniceşti,* 1787 etc. Pentru a impiedica aducerea cărţilor de peste hotare: Veneţia, Leipzig, Varşovia, Moscova, Ţara Românească şi Moldova, s-a înfiinţat la Viena tipografia lui Iosif Kurzbock. Aici au fost tipărite manualele şcolare, cărţile pentru toate naţionalităţile din imperiu.

[9]În anul 1776, în timpul pregătirii metodice la Viena, Teodor Iancovici, director al şcolilor româneşti şi sârbeşti din Banat, întocmeşte un manual pentru învăţătorii bănăţeni, prelucrând textul manualelor publicate, în anul 1774, de către I. Felbiger. Prelucrarea realizată de Iancovici a apărut la Viena, cu titlul: *Nothwendiges Hand-buch für Schulmeister der illirischen nicht unirten Trivial-Schulen.* Lucrarea a fost tipărită bilingv: germană şi slavonă. În literatura de specialitate se discută despre existenţa mai multor versiuni româneşti ale prelucrării elaborate de T. Iancovici.

[10]Lucrarea, tradusă din limba germană în limba română, a fost publicată la Viena, în două ediţii: 1777, 1785.

[11]Marius Bucătură, *Crîmpeie din evoluţia pedagogiei bănăţene*, Editura Asociaţiei învăţătorilor din judeţul Timiş-Torontal, 1938, p. 12.

învăţătoriu are a le spune tare, chiar de înţăles şi lui aşa *să* le *puie înainte*, ca fieştecare şcoalean orice cuvânt să-l înţeleagă."[12].

Pentru a înţelege dorinţa românilor de a avea un mijloc de expresie ştiinţific adecvat, necesitate şi condiţie pentru înaintarea oricărui popor, trebuie să amintim şi existenţa unei alte versiuni a lucrării lui Iancovici, *Cartea trebuincioasă pentru dascăli şcolelor de jos româneşti neunite în Chiesaro-Crăeştile Ţări de moştenire*, versiune destinată şcolilor din Bucovina, tradusă de I.Budai-Deleanu, ajutat fiind de Vasile Balş. Pentru „a preda" autorii folosesc *a da învăţatură*: „dascălii de şcoale trebuie să ştie rânduiala la învăţătură şi să sârguiască *a da învăţătură* pe înţeles"[13].

Numărul mare de calcuri din această perioadă a fost un reflex, pe plan lingvistic, al stadiului procesului de modernizare a vieţii culturale din ţările româneşti. O explicaţie convingătoare este oferită de N.A.Ursu: „Crearea unui număr atît de mare de calcuri în jurul anului 1800 a fost determinată şi de exemplul limbilor străine care îşi exercitau atunci influenţa asupra limbii române: germana şi maghiara în Transilvania, neogreaca şi rusa în Muntenia şi Moldova. Aceste limbi, spre deosebire de română, au largi posibilităţi de îmbogăţire a vocabularului prin derivare şi compunere şi prin metoda calcului. Intelectualii români de atunci încearcă să imite limbile străine, fără să ştie sau să ţină seama de faptul că româna nu oferă aceleaşi posibilităţi de formare a cuvintelor"[14].

Începând cu secolul al XIX-lea, datorită apariţiei, difuzării şi circulaţiei interzonale a unui număr mai mare de cărţi româneşti tipărite în tipografiile din Buda, Viena, Sibiu, Braşov sau în manuscris, şi datorită „înmuguririi" învăţământului în limba română cu ajutorul dascălilor din Transilvania şi Banat, se observă diminuarea numărului calcurilor lingvistice, creşterea numărului de termeni ştiinţifici

---

[12]Cf. Dimitrie Onciulescu, *Primul compendiu de pedagogie*, vol. II, Timişoara, Casa Corpului Didactic, 1980, p. 23. Textul lucrării *De lipsă cărticea* se găseşte publicat în fascicole în această lucrare.
[13]*Ibidem*, vol. I, p. 125.
[14]N.A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962, p. 118.

şi încercarea acestora de adaptare prin dobândirea acelui „simţ lingvistic mai dezvoltat pe care îl dovedesc unii dintre cărturarii epocii, cât şi prin creşterea influenţei latino-romanice asupra limbii române”[15].

În vederea constituirii şi dezvoltării unui lexic modern de cultură în limba română, încă din anul 1799, Paul Iorgovici publica la Buda, *Observaţii de limbă rumânească*, „prima lucrare de lexicologie a limbii române”[16]. În acest studiu se explică cum să se construiască „un sistem de formare a termenilor româneşti de cultură prin prefixarea şi sufixarea unor vechi rădăcini latineşti păstrate în limba română”[17], în aşa fel încât termenii nou creaţi să fie recunoscuţi drept româneşti şi să pătrundă fără dificultate în uz.

Reprezentanţii Şcolii Ardelene şi-au canalizat energia în această direcţie. Ei au urmărit ca limba română să se dezvolte şi să se modernizeze ţinând seama de matca latină. Termenul *a propune* este format după latinescul *proponere.* L.Gáldi este de părere că în textele bănăţene termenul *a propune* este atestat cu acest sens în 1821, an în care a apărut lucrarea lui C.Diaconovici Loga, *Chiemare la tipărirea cărţilor romaneşti*, tipărită la Buda: „în Şcolele aceste Preparande următoarele învăţătrui (sic!) se propun”[18]. Doina David consideră că „accepţiunea particulară a cuvîntului, dezvoltată de latinişti din sensul lui fundamental, era cunoscută şi în Principate, dar atestările din textele publicate aici sunt mult mai puţin numeroase”[19].

Acest cuvânt, azi considerat învechit, rezultanta curentului latinist, nu s-a impus ca termen în limbajul pedagogic actual, din cauza procesului firesc de generalizare a instrucţiei în limba naţională unificată. Din dorinţa cărturarilor bănăţeni de a-l impune în limba

---

[15]N.A. Ursu, *Crearea stilului ştiinţific*, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, Editura pentru literatură, 1969, p. 139.
[16]Ştefan Munteanu, Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983*,* p. 149.
[17]Ion Gheţie, *Glosare de neologisme la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, în „Limba română”, nr. 6, 1961, p. 557.
[18]Ladislas Gáldi, *op. cit.*, p. 56.
[19]Doina David, *op. cit.*, p. 235.

literară, în anul 1910, în presa de specialitate, în „Educatorul”, N. Tomici publica un articol intitulat *Ceva referitor la „a propune”*. Autorul a încercat să definească conceptul pentru termenul *a propune*: „În gura învățătorului cuprinsul cărții reînvie, se reîncălzeşte, primeşte corp [...]. Aşadar, materialul de învățământ, cunoştințele, ce au a se preda copiilor, trebuiesc propuse. *A propune* în acest sens ar însemna a reînvia prin graiul nostru, – al învățătorului – cunoştințele cuprinse în carte. *A propune*, prin urmare, nu înseamnă să coregem pe autorul celor cuprinse în carte, aceasta o fac alții. Noi avem să însuflețim materialul ce propunem, ca să-l facem accesibil minții copilului, îmbrăcându-l, prezentându-l în icoane (nu icoane de acelea cari le au copiii şi în cărțile lor şi le mânjesc cu ceruza), dându-i viață din viața lui […]. A recita materia cuprinsă în carte, nu înseamnă *a propune*”[20].

A preda este termenul care s-a impus în limba literară. Conform DLR[21] *a preda*, verb tranzitiv, este înregistrat cu sensul: „a transmite”, (complementul indică obiecte, bunuri) şi „a transmite, a expune, a comunica în mod sistematic (în cadrul unei instituții de învățământ)”, aici complementul indică cunoştințe, învățătură, rezultate obținute într-un domeniu de activitate. În al său dicționar universal, Lazăr Şăineanu[22] consideră că *a pred*a, cu sensul „dau lecțiuni, transmit ştiință, învăț”, este un verb format după modelul lui a *paradosì*. Aceeaşi aserțiune descoperim şi în dicționarul lui August Scriban[23]. Portivit dicționarelor[24] consultate, *a preda* este format din prefixul *pre-* ataşat verbului *a da*, după modelul vechiului slav *prĕedati*. L. Gáldi[25] nu este de acord cu aceste explicații, menționând că diferitele accepțiuni ale prefixului *para-* nu corespund cu cele ale

[20]N.Tomici, *Ceva despre „a propune”*, în „Educatorul”, 1910, nr. 5, p. 67-68.
[21]*Dicționarul limbii române*, serie nouă, tomul VIII, partea a 4-a, litera P, Bucureşti, Editura Academiei, 1980, p. 1275. (în continuare se va cita DLR)
[22]DU_1, p. 143.
[23]August Scriban, *Dicționaru limbii româneşti*, Iaşi, Editura Presa bună, 1939, p. 1036. (în continuare se va cita Scriban)
[24]MDA, DLR, DU_1, Scriban, $TRDG_2$.
[25]Ladislas Gáldi, *op. cit*, p. 55.

latinescului *prae-*. Ovidiu Densusianu[26] demonstrează că prefixul lat. *prae* a fost influențaț de de prefixul vechi slav *prea*.

A preda, conform lui Gáldi, este un calc după maghiarul *előad, előadás* (*elő* „înainte”, *ad* „a da”), atestat în 1794. Termenul maghiar este, la rândul său, „un calc imperfect”[27] al germanului *vortragen*. Având în vedere argumentele prezentate mai sus, cărturarii au calchiat termenul german, nu cel maghiar.

Aserțiunea lui Gáldi referitoare la pătrunderea în Valahia a termenului nou creat prin intermediul profesorilor din Transilvania, care l-au urmat pe Gheorghe Lazăr, poate fi plauzibilă. Având în vedere faptul că Gheorghe Lazăr a trecut munții în anul 1816, un argument poate fi atestarea acestui termen în lucrarea publicată de Dimitrie Țichindeal, *Filosoficeşti şi moraliceşti prin fabule, moralnice învățături*, apărută în anul 1814, potrivit $TDRG_2$[28].

Cum cei mai mulți dintre primii profesori, care au predat în limba română peste Carpați, erau originari din Transilvania şi Banat, este de presupus că o serie de cuvinte au fost propagate şi aici cu sensul cu care ele apăreau în cărțile sau manuscrisele învățaților din aceste provincii.

Procesul îndelung şi complex al constituirii vocabularului pedagogic ne dezvăluie caracterul deschis al acestui limbaj pedagogic. Este bine cunoscut faptul că intelectualii de secolului al XIX-lea au fost şi făuritori de şcoală, iar pentru a profesa şi pentru a se perfecționa a fost imperios necesar să se utilizeze o terminologie ştiințifică ce reflecta dezvoltarea ştiinței din acele timpuri, dar care putea fi înțeleasă de către toate cadrele didactice din mediul rural sau urban.

---

[26]*Histoire de la langue roumaine*, Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet – Cultura națională”, 1997, p. 176: „*prea* est venu est superposer sur le latin *per, prae*. La forme correspondante de l'a bulg. *prě*-”.

[27]L.Gáldi, *op.cit.*, p. 56.

[28]H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, ediția nouă, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1986-1989 vol. III: P-Z, 1989, p. 186. (citat $TRDG_2$)

Bibliografie

Bocşan, Nicolae*, Contribuţii la bibliografia literaturii române din Banat în epoca luminilor*, în „Banatica”, Reşiţa, 1997.

Bucătură, Marius, *Crîmpeie din evoluţia pedagogiei bănăţene*, Editura Asociaţiei învăţătorilor din judeţul Timiş-Torontal, 1938.

Chiş-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuţii*, Timişoara, Editura Mirton, 2006.

David, Doina, *Limbă şi cultură. Româna literară între 1880-1920. Cu privire specială la Transilvania şi Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1980.

Densusianu, Ovidiu, *Histoire de la langue roumaine*, Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet – Cultura naţională”, 1997.

Gáldi, Ladislas, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapest, f.e., 1939.

Gheţie, Ion, *Glosare de neologisme la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, în „Limba română”, 1961, nr. 6.

Munteanu, Ştefan, Ţâra, D. Vasile, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.

Niculescu, Alexandru, *Romanitate de limbă, romanitate de cultură*, în „Limbă şi literatură”, 1977, vol. I, p. 147-160.

Onciulescu, Dimitrie, *Primul compendiu de pedagogie*, vol. I-II, Timişoara, Casa Corpului Didactic, 1979-1980.

Popeangă, Vasile, *Presa pedagogică din transilvania 1860-1918*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1966.

Ursu, N.A, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962.

Ursu, N.A., *Crearea stilului ştiinţific*, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea,* Editura pentru literatură, 1969.

Dicţionare:

DLR *Dicţionarul limbii române*, serie serie nouă, tomul VIII, partea a 4-a, litera P, Bucureşti, Editura Academiei, 1972-1984.

Scriban Scriban, August, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, Editura Presa bună, 1939.

DU_1 Şăineanu, Lazăr, *Dicţionar universal al limbii române*. Ediţie revăzută şi adăugită de Alexandru Dobrescu, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu şi Victoria Zăstroiu, Editura „Litera”, Chişinău, 1998.

MDA *Micul dicţionar academic*, Editura „Univers Enciclopedic”, Bucureşti, vol.III. literle I – Pr, 2003; vol.IV. literele Pr – Z, 2003.

$TRDG_2$ Tiktin, H., *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. Ediţia nouă, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1986-1989.

Izvoare:
„Foaia Diecesană”, Organ al Eparchiei gr.or.rom. a Caransebeşului”, Caransebeş, 1915.
„Educatorul”, Oraviţa, 1910.

QUELQUES REMARQUES SUR LA TERMINOLOGIE PÉDAGOGIQUE
(Abstrait)

Dans cet article nous essayons de présenter quelques remarques sur la terminologie pédagogique du XVIIIe siècle et du XIXe siècle.

SOME REMARKS ON THE PEDAGOGIC TERMINOLOGY
(Abstract)

Key-words: *inter-zonal cultural circuit, pedagogic terms*

In this article we try to presetn seceral remarks on the pedagogic terminlogy of the 18th and 19th century.

TERMINOLOGIE, SEMANTICĂ ŞI LEXICOGRAFIE

ALEXANDRA STANCA

Cuvinte-cheie: *terminologie, semantică, lexicografie*

Disciplină relativ nouă, terminologia se confruntă cu oarecare dificultăţi în a-şi câştiga un loc propriu între disciplinele derivate din lingvistică şi care se ocupă în special de aspectul lexical al fenomenelor de limbaj. Unii au văzut în terminologie o formă de lexicografie tehnică, alţii au confundat-o cu o semantică aplicată la discursul tehnic. Aceste discipline au legături strânse cu terminologia, dar a nega specificitatea terminologiei înseamnă a o priva de marja de autonomie de care aceasta are nevoie pentru a aduce serviciile scontate.

1. Semantică şi terminologie

Semantica apare ca studiul general al relaţiilor între semnele lingvistice şi referenţii lor. Scopul semanticii este acela de a determina cum s-a ajuns la asocierea dintre un semn lingvistic şi un referent, altfel spus, cum am ajuns să numim un scaun – *scaun*. Semantica presupune, deci, o dimensiune diacronică esenţială. După opinia lui Robert Dubuc, nu putem studia legăturile dintre semne şi referenţii lor fără a ne raporta la istorie. După ce originea cuvântului a fost stabilită, semantica trebuie să umărească evoluţia cuvântului pentru a-şi da seama dacă realităţile cărora li s-a aplicat cuvântul s-au extins sau nu. Relaţiile dintre semne şi referenţi se grupează în

funcție de diferite tipuri de raporturi: propriu/figurat, animat/inanimat, abstract/concret, parte/întreg, cauză/efect etc[1].

Atitudinea terminologiei față de termen va fi diferită. Preocupată în special de situația de comunicare, terminologia nu va recurge decât întâmplător la diacronie. Am putea chiar spune că terminologia este esențialmente sincronică. Pe de altă parte, relația semnului cu diferiții săi referenți nu o interesează decât în măsura în care poate asocia unui semn dat trăsături semantice ale obiectului care trebuie denumit. Faptul că cuvântul ar putea avea şi alte sensuri în alte domenii nu interesează. Terminologul care doreşte să studieze un termen în toate accepțiunile sale va trebui să-l claseze în limba de specialitate pertinentă.

Autorul mai sus citat face distincția între rolul semanticianului şi cel al terminologului: „***Semanticianul*** se lasă ghidat de firul conductor al sensului pentru a ajunge la limbile de specialitate; ***terminologul***, aflat deja în contextul limbii de specialitate, caută să identifice o serie de trăsături semantice sub o etichetă dată, fără a se preocupa de filiația sensurilor. ***Terminologul*** împrumută de la ***semantician*** tehnicile de analiză pentru a repera trăsăturile semantice legate de un termen şi pentru a-i determina eficacitatea. Acesta nu are în schimb misiunea de a justifica, nici de a explica prezența unui anumit termen care desemnează o anumită realitate: el face doar o constatare”[2]. Aşadar, relația nume/obiect denumit îi reduce acestuia aria de cercetare, de unde şi interesul pentru sinonimie şi polisemie, care sunt aspecte importante ale acestei relații. ***Semanticianul*** inventariază, de asemenea, limbajul în funcție de câmpurile semantice pentru a circumscrie sau a organiza noțiuni conexe. În cursul acestei operațiuni, semanticianul regrupează termeni înrudiți în funcție de trăsături comune. Pentru ***terminolog***, această regrupare are ca scop diferențierea noțiunilor înrudite, care din această cauză pot fi confundate când e vorba de modul de folosire. Astfel, el va încerca să selecteze toate trăsăturile susceptibile de a distinge fiecare termen al câmpului semantic studiat. Acest demers îi va folosi în studierea

[1] *Op. cit.*, p. 16.
[2] *Op. cit.*, p. 17.

falsei sinonimii. Pe lângă aceasta, compararea câmpurilor semantice în limbi diferite permite confruntarea diferitelor decupaje ale realului pentru a le putea pune de acord la nevoie. Acest demers de conciliere îl obligă câteodată pe ***terminolog*** să creeze noi termeni pentru a desemna noţiuni care nu au echivalent într-una dintre limbile cu care lucrează. Semantica îi va veni aici în ajutor pentru a plasa cuvântul creat, prin extensie de sens, în prelungirea logică a evoluţiilor deja existente şi pentru a evita polisemia în interiorul aceluiaşi câmp semantic.

În concluzie, semantica şi terminologia se disting prin natura şi obiectul lor de studiu. ***Semantica*** este o disciplină intralingvistică, de vreme ce se referă la limba concepută ca un sistem. ***Terminologia*** este o disciplină extralingvistică, de vreme ce se referă mai întâi la situaţia de comunicare. De aceea, ea lucrează întotdeauna din perspectiva limbii de specialitate, concepută nu ca un sistem, ci ca un mijloc de comunicare.

În ceea ce priveşte obiectul de studiu, cele două discipline studiază relaţiile dintre semne şi referenţi, dar dintr-un unghi diferit. Tot Dubuc observă că ***semantica*** studiază aceste relaţii structurând sau explicând raportul semn/referent prin analiza fenomenului polisemic, sau prin regruparea de semne conexe în cadrul aceluiaşi câmp semantic, pe când ***terminologia*** reţine în special relaţia onomaseologică, adică, plecând de la referent, caută semnul lingvistic care îl desemnează. Ea le asociaza fără a explica această asociere. Dacă e vorba de o relaţie polisemică, ea va încerca să delimiteze net aria fiecărui referent reprezentat de acelaşi semn. Ea va acorda o importanţă deosebită semnelor multiple care se aplică aceluiaşi referent, adică sinonimelor. Dacă trebuie creat un termen pentru un referent care duce lipsă de nume, ***terminologia*** va procura, cu materialele pe care limba i le pune la dispoziţie, semnul corespunzător[3].

Pe scurt, putem spune că ***semantica*** şi ***terminologia*** se diferenţiază esenţialmente prin felul în care concep relaţia semn/referent; ***semantica*** explică această relaţie, ***terminologia*** o aplică.

---

[3] Robert Dubuc, *op. cit.*, p. 18.

2. Terminologie şi lexicografie

Prin natura lor, ***terminologia*** şi ***lexicografia*** sunt destul de strâns legate între ele; este vorba de două practici a căror materie fundamentală o constituie cuvintele. În vreme ce ***lexicografia*** priveşte cuvintele din punctul de vedere al lexicului, adică în calitate de ansamblu de care dispune o comunitate pentru nevoile sale de comunicare, ***terminologia*** priveşte cuvintele din punctul de vedere al vocabularului, adică în calitate de ansamblu delimitat de o situație concretă de utilizare. Termenii LEXIC şi VOCABULAR sunt folosiți aici în accepțiunea lor lingvistică. În terminologie, aceşti termeni au o accepțiune diferită.

Această legătură între terminologie şi situația de comunicare ține de funcția sa denominatoare şi de nevoile utilizatorilor. Va trebui deci delimitat conținutul noțional al termenului în situația de folosire, care îi oferă o coloratură specială. Aceasta permite terminologiei să rămână în pas cu limba vie şi să remedieze decalajul dintre dicționare şi utilizarea reală. În acest mod, analiza sa va fi mai mult axată pe studiul termenului *in vivo*, în timp ce lexicografia se va preocupa întotdeauna să circumscrie aria noțională totală a cuvântului pentru a-l studia *in vitro*.

În fond, pentru terminolog, situația extralingvistică a lucrurilor care trebuie denumite este aceea care structurează vocabularul considerat ca un ansamblu de semne utilizate pentru a denumi, în concordanță cu realitatea: maşini, obiecte, operațiuni. A admite o terminologie fără concordanță constantă cu experiența, fără legătură cu realitatea ar însemna să negăm însăşi natura acestei discipline.

Terminologia şi ***lexicografia*** se disting în mod esențial prin finalitate. În timp ce ***terminologia*** este onomaseologică, adică porneşte de la noțiune pentru a ajunge la semn, ***lexicografia*** este semaseologică, adică porneşte de la semn, pentru a ajunge la noțiune. ***Terminologia*** este supusă unor funcții de expresie şi comunicare. Utilizatorul produsului terminologic nu este în mod necesar în căutarea unei definiții, ci a unui nume. El are nevoie de mijloace verbale pentru a-şi coda mesajul. Utilizatorul produsului lexicografic

nu are aceleaşi nevoi. El are nevoie de unelte pentru a înțelege, pentru a cunoaşte sensul unui cuvânt necunoscut. Lexicografia îndeplineşte aşadar o funcție de decodare. Această diferență de finalitate va justifica mai apoi diferențele metodologice între cele două discipline.

În *Manuel pratique de terminologie*, Robert Dubuc stabileşte câteva metode de lucru[4]:

Stabilirea nomenclaturii. Pentru terminolog, în această etapă, este vorba de reperarea, într-un corpus dat, a termenilor proprii domeniului şi care se situează în aria sa de cercetare. Lexicograful, pe de altă parte, cercetează termenii care au o valoare semantică semnificativă. Cuvântul este interesant în funcție de sensul sau sensurile sale, în toate situațiile de comunicare.

În practică, această diferență de abordare se va traduce prin prezența, în nomenclatura terminologică, nu doar a termenilor de nivel conceptual care acoperă noțiunile-bază ale domeniului, ci şi a termenilor de nivel funcțional care apar ca idiotisme tehnice. Formele sintagmatice vor fi privilegiate, chiar dacă gradul lor de lexicalizare ar putea fi relativ scăzut.

Decupajul unităților. Acest demers duce la distincția dintre unitatea terminologică şi unitatea lexicală. Unitatea terminologică fiind legată de necesitatea de a exprima realități proprii domeniului într-o situație concretă de funcționare, va afecta forma sintagmatică mai adesea decât unitatea lexicală şi gradul acesteia de lexicalizare va putea fi mai scăzut.

Dacă gradul de lexicalizare al unității terminologice poate fi mai scăzut decât cel al unității lexicale, trebuie totuşi să existe un prag minim de lexicalizare pentru a se distinge de unitatea de discurs.

Tehnici de analiză. Analiza lexicografului vizează să circumscrie aria noțională a unui cuvânt. Pentru a reuşi, trebuie descoperite toate sensurile, astfel încât să se poată stabili profilul semantic complet al cuvântului studiat. Lexicograful se dedică unei examinări extensive pentru a identifica aceste sensuri şi pentru a le aşeza apoi

[4] *Op. cit.*, p. 19.

într-o ordine logică. Întregul proces de analiză trebuie să ducă la elaborarea unei definiţii obligatoriu echivalente din punct de vedere semantic cu unitatea studiată în diferitele sale contexte de utilizare, ilustrate, la nevoie, prin exemple.

Pentru terminolog, analiza are ca scop facilitarea dezvoltării semantice a termenilor găsiţi în stadiul de reperaj sau de stabilire a nomenclaturii. Situaţia în care termenul a fost găsit va furniza elementele noţionale care vor permite asocierea dintre un termen şi un conţinut semantic destul de precis, fie pentru a-i găsi un corespondent într-o altă limbă, fie pentru a da numele potrivit obiectului care trebuie denumit. Procesul de analiză terminologică vizează deci în special să identifice conţinutul noţional. Nu este vorba atât de a defini, cât de a stabili trăsăturile semantice importante, cum ar fi natura, scopul, funcţia, materia etc. Pentru terminolog, contextul este vectorul trăsăturilor semantice care permit asocierea dintre termen şi noţiune într-o situaţie de comunicare.

Aceste diferenţe de abordare explică şi diferenţele între definiţia terminologică şi cea lexicografică. Aceasta din urmă trebuie să furnizeze un profil semantic complet al cuvântului, acoperind toate accepţiunile sale. Pentru terminolog, definiţia este o sinteză a trăsăturilor semantice ale unui termen într-o situaţie de comunicare. De aceea, terminologul, atunci când foloseşte o definiţie lexicografică, trebuie să facă întotdeauna referire la contextul său propriu de utilizare.

Lexicografia face din explicaţia din dicţionar nucleul său fundamental de informaţie. Redactarea acestei explicaţii este supusă unor reguli bine definite cu scopuri pedagogice; aceasta urmăreşte să aducă la cunoştinţa cititorului sensul sau sensurile cuvântului pe care nu îl cunoaşte, altfel spus, semnificaţia exactă. Definiţia constituie partea esenţială. Pe această informaţie se grefează informaţii gramaticale (categorie, gen, număr), indicaţii de pronunţare, note etimologice şi câteodată anumite observaţii enciclopedice. Sensurile menţionate trebuie, de asemenea, să facă obiectul unei anumite ierarhizări în funcţie de criterii fie istorice, fie logice. Exemplele vor ilustra, cel mai adesea, aceste diferite sensuri. Explicaţia din dicţionar este

identificată prin intermediul cuvântului pe care îl defineşte. Pentru substantive, el va lua adesea forma unui pivot în jurul căruia vor veni să se aşeze formațiuni sintagmatice derivate.

Pentru a rezuma, putem spune că explicația din dicționar este sintetică (este construită în jurul unui cuvânt pivot), pedagogică (precizează sensurile şi condițiile de utilizare în discurs) şi exhaustivă (dă toate sensurile).

Pentru terminolog, fişa terminologică este unitatea de bază a informației. Aceasta fişă este în special o constatare a utilizării în situația de comunicare. Ea vizează să furnizeze utilizatorului numele obiectului care trebuie denumit, datorită utilizării unui context ale cărui trăsături semantice justifică asocierea termen-noțiune. Fiecare fişă terminologică nu tratează decât un sens. Unitatea terminologică este prezentă în ordinea sa sintagmatică normală. Marca gramaticală, marca de utilizare nu figurează decât dacă acestea au o incidență terminologică particulară, ca de exemplu genuri schimbătoare, utilizări terminologice paralele în funcție de regiuni sau de profesii. Situația de comunicare este întotdeauna prezentă prin domeniul de utilizare.

Rezumând, putem spune că fişa terminologică este monosemică (nu tratează decât un singur sens), situațională (nu este valabilă decât pentru contextul citat) şi reprezintă un instrument de codare (permite asocierea termen-noțiune).

Instrumentul de bază al lexicografiei este dicționarul, «o colecție» de cuvinte, în general clasate în ordine alfabetică. Dicționarul este un instrument de fixare a modului de folosire a limbii. El dă o viziune imobilă a lexicului la un moment anume din evoluția sa. Desigur, dacă comparăm acelaşi cuvânt în două ediții consecutive ale aceluiaşi dicționar, găsim schimbări: sensuri desuete care dispar, altele noi care apar. Dar lectura în sine dă impresia că s-a ajuns la un punct final pe care nimic nu-l va schimba.

Instrumentul produsului terminologic este fişierul, regrupare de fişe terminologice organizate după diverse criterii. Aceste fişiere pot fi artizanale sau informatizate. Fişierul este o entitate în continuă devenire. El se îmbogățeşte pe măsură ce cercetarea avansează.

„Epurări” periodice permit eliminarea fişelor care nu mai sunt pertinente. Fişierul se poate menţine astfel actual.

Din fişierul terminologic se pot extrage vocabulare şi lexicuri pentru diverse utilizări speciale. Aceste lucrări se înrudesc, în ceea ce priveşte forma, cu lucrările lexicografice, dar, în ceea ce priveşte conţinutul, ele îşi păstrează orientarea net terminologică.

Terminologia îşi asumă ca element de bază intervenţia conştientă în dezvoltarea limbilor, principiu numit de Wüster „formarea conştientă a limbii”. Ea se ocupă astfel cu stabilirea a „ceea ce trebuie să fie” şi lucrează în mod conştient prin intervenţia asupra limbajului în scopul de a-i da o anumită direcţie. Terminologia este deci voit prescriptivă. S-a afirmat adesea că terminologia are două funcţii: reprezentarea cunoaşterii şi transferul său[5]. Este cunoscut faptul că terminologia s-a născut dintr-o necesitate practică a specialiştilor de a stabili o comunicare căreia să-i fie garantată univocitatea. Această cerinţă, condiţionată de caracteristicile subiectului şi de functionalităţile comunicării, a avut ca rezultat o voinţă unificatoare pe mai multe niveluri. Ea poate fi reprezentată pe o axă care pleacă de la unificarea totală – ilustrată prin nomenclaturile internaţionale – şi ajunge la cuvintele comune, trecând prin termenii specializaţi – mai mult sau mai puţin imobili, în funcţie de termenii şi de discursul în care sunt folosiţi.

Bibliografie

Cabré, Maria Theresa, *Sur la représentation mentale des concepts: bases pour une tentative de modélisation*, în „Le sens en terminologie”, Presses universitaires de Lyon, 2000.

Ciobanu, Georgeta, *Elemente de terminologie*, Timişoara, Editura Mirton, 1998.

Dubuc, Robert, *Manuel pratique de terminologie*, Brossard (Québec), Linguatech, 1992.

Rey, Alain, *Terminologies et terminographies*, în „La banque des mots”, nr. 10, 1975.

---

[5] Maria Theresa Cabré, *Sur la représentation mentale des concepts: bases pour une tentative de modélisation*, în „Le sens en terminologie”, Presses Universitaires de Lyon, 2000, p. 36.

TERMINOLOGIE, SÉMANTIQUE ET LEXICOGRAPHIE

Resumé

La terminologie est un domaine d'une grande importance culturelle et économique. Elle est une discipline qui appartient à la même famille que la linguistique et son objet d'étude est la communication spécialisée. Son instrument est le terme et elle peut apparaître au niveau intralingual ou interlingual. Elle est subordonnée à une fonction d'expression et de communication, elle a une importante dimension pratique qui doit tenir compte des besoins d'expression des locuteurs. La cellule de base de la terminologie est la fiche terminologique. La terminologie présente des points communs avec la sémantique et la lexicographie sans pour autant s'y confondre.

TERMINOLOGY, SEMANTICS AND LEXICOGRAPHY
(Abstract)

Key-words: *terminology, semantics, lexicography*

Terminology is a field of great cultural and economic importance. It is a domain belonging to the same family as linguistics and its subject of study is the specialised communication. Its instrument is the term and it may appear on the intra-lingual or inter-lingual level. It is subordinated to a function of expression and communication; it has an important practical dimension that should take into account the needs of expression of locutors. The basic cell of terminology is the terminology chart. The terminology shows common points with semantics and lexicography without being equal to it, however.

DE LA ÎNŢELEGEREA FENOMENULUI VORBIRII PÂNĂ LA OPŢIUNEA PENTRU METODA INDUCTIVĂ DE ÎNSUŞIRE A LIMBII (I)

VIŠESLAVA ĆIRIĆ

Cuvinte cheie: *metoda inductivă, cod primar, informaţie primară, cod comunicaţional, asamblaj verbal-nominal*

Iniţial ne vom ocupa de unele date independente de apariţia vorbirii, dar care se află în strânsă legătură cu aceasta.

Pornim de la constatarea că realitatea în totalitatea ei, fenomene, evenimente, întâmplări, acţiuni fiinţe, obiecte, sentimente, gânduri – reprezintă un ansamblu de diverse fapte.

Faptele, într-un sens cât mai cuprinzător posibil, neexprimate prin intermediul cuvintelor vreunei limbi, le-am denumit, convenţional, INFORMAŢII PRIMARE[1]

Informaţiile primare au apărut dintr-o materie primă de natură energetică si sunt rodul unor principii primordiale esenţiale pe care, tot convenţional, le-am denumit CODURI PRIMARE.

Codurile primare determină componenţa informaţiilor primare fie sub forma unui element energetic în mişcare, fie, cel mai des, sub forma unui element energetic în mişcare şi a unor elemente energetice în repaos.

În cel de-al doilea caz, fiecare cod primar, tipologic unic în felul său, imprimă elementelor energetice din cuprinsul informaţiilor primare pe care le-a generat o corelaţie specifică.

[1] Carl Friedrich von Weizsäcker, *Die Einheit der Natur*, München, 1971, apud Ernst Meckelburg, *Agenţii Psi*, Timişoara, 1996, 188.

Repetăm, tipologic, fiecare cod primar este un unicat, şi pe baza fiecăruia se ivesc informaţii primare de acelaşi tip, în număr nelimitat.

Prin urmare, câte coduri primare există, există tot atâtea tipuri de informaţii primare(de unităţi informaţionale primare). Să exemplificăm:

Acesta este codul primar al îndemnului şi al poruncii:

MIŞCĂRI ALE FEŢEI ŞI ALE CORPULUI, CARE SUSCITĂ LA O ANUMITĂ ACŢIUNE

- energie în mişcare -

Iată şi unele informaţii primare, ivite pe baza codului primar al îndemnului şi al poruncii:

PRIVEŞTE	-	PRIVIŢI
ASCULTĂ	-	ASCULTAŢI
FUGI	-	FUGIŢI
VÂNEAZĂ	-	VÂNAŢI

«Convenţional, informaţiile primare şi codurile primare sunt notate cu majuscule»

Acesta este codul primar al acţiunii curente:

REALIZATORUL ACŢIUNII + O ACŢIUNE ÎN DESFĂŞURARE CURENTĂ

energie în repaus + energie în mişcare

Iată şi unele informaţii primare, ivite pe baza codului primar al acţiunii curente:

SOARELE	STRĂLUCEŞTE
APA	CURGE
COPILUL	FUGE
OAIA	PAŞTE

Să prezentăm şi codul primar al tranzitivităţii:

REALIZATORUL ACŢIUNII	+	ACŢIUNEA ÎNDREPTATĂ DIRECT ASUPRA OBIECTULUI	+	OBIECTUL ASUPRA CĂRUIA ACŢIUNEA ESTE ÎNDREPTATĂ DIRECT
energie în repaos	+	energie în mişcare	+	energie în repaos

Notăm şi unele informaţii primare, ivite pe baza codului primar al tranzitivităţii:

BĂRBATUL	VÂNEAZĂ	CERBUL
FEMEIA	SCALDĂ	COPILUL
ŞARPELE	ÎNGHITE	BROASCA
SEMĂNĂTORUL	SEAMĂNĂ	SĂMÂNŢA

Aţi sesizat, desigur, deosebirea dintre elementele alcătuitoare ale codului primar vizând îndemnul şi porunca (mimica şi gesturile unei persoane, suscitând o anume acţiune din partea altei persoane) şi cele ale codului primar vizând acţiunea curentă, apoi cele ale codului primar vizând tranzitivitatea (realizatorul acţiunii şi acţiunea ca atare).

V-aţi dat seama, bineînţeles, şi de faptul că tuturor informaţiilor de acelaşi tip le este propriu un sens general comun (sensul comun al informaţiilor COPILUL FUGE, OAIA PASTE este o acţiune curentă, al informaţiilor FEMEIA SCALDĂ COPILUL, ŞARPELE ÎNGHITE BROASCA este tranzitivitatea).

Atenţiei voastre nu i-a scăpat nici faptul că, în cazul informaţiilor de acelaşi tip, fiecare desemnează ceva ce-i este propriu doar ei.

Se pune întrebarea: Cum au apărut codurile primare şi primele informaţii primare, servind drept arhetipuri pentru alte informaţii?

Răspunsul este: Codurile primare şi primele informaţii primare au apărut concomitent.

Creatorul a durat primele informaţii primare în conformitate cu anumite principii primordiale sau formule întocmitoare pe care le numim coduri primare, iar fiecare dintre informaţiile naturale de

acelaşi tip se revelează ca purtătoare ale cifrului sau ale formulei sau ale codului primar care i-a făcut posibilă apariţia.

Formula întocmitoare sau codul primar fixează elementele energiei creatoare într-un tot şi astfel ia naştere informaţia primară. Codul primar exercită o forţă de coeziune asupra elementelor ce alcătuiesc informaţia primară, asigurându-le unitatea de nezdruncinat, şi, prin aceasta, statornicia informaţiei în totalitatea ei.

Abia după multe secole, cărturarii, comparând informaţii primare de diferite tipuri, au ajuns, prin deducţie, să întrezărească existenţa codurilor primare şi să le prezinte sub forma unor formule teoretice.

La începutul expunerii am definit destul de vag atât informaţia primară, cât şi codul primar.

Vom încerca acum să le definim ceva mai clar, mai concret.

Informaţia primară este un crâmpei de realitate, şi anume un tot unitar, alcătuit dintr-o unitate energetică în mişcare (SEAMĂNĂ) şi altele în repaos (SEMĂNĂTOR, SĂMÂNŢĂ), care se află într-o relaţie reciprocă de un anume tip (cum ar fi, de pildă, relaţia de tranzitivitate SEMĂNĂTORUL SEAMĂNĂ SĂMÂNŢA).

Am selectat anume configuraţii energetice având înţeles comun – SEAMĂNĂ, SĂMÂNŢĂ, SEMĂNĂTOR – pentru a evidenţia mai bine complementaritatea aspectelor energetice – mişcarea: SEAMĂNĂ şi repaosul: SĂMÂNŢA, SEMĂNĂTOR.

Codul primar este cifrul plăsmuitor al unor crâmpeie de realitate, al unor informaţii primare care imprimă o relaţie de un anume tip (de tranzitivitate, de exemplu) componentei energetice în mişcare (ACŢIUNII) şi componentelor energetice în repaus (REALIZATORULUI ACŢIUNII şi OBIECTULUI ACŢIUNII), menţinându-le într-o unitate fermă.

* * *

Deoarece comunicarea umană sau transferul de informaţii prin intermediul propoziţiilor are loc doar în procesul vorbirii, putem considera propoziţiile drept produse ale vorbirii.

Dacă produsele se plămădesc din materie primă, din ce plămadă se ivesc propoziţiile, vorbirea?

Materialul izvoditor al propoziţiilor este, de bună seamă, sonor, dar specific sonor. Lingviştii l-au numit limbaj.

Lingviştii presupun că apariţia limbajului ar fi în legătură cu comportamentul omului primitiv aflat în primejdie.[2]

Si ne propun să ne imaginăm următoarea privelişte:

Hoarda primitivă se odihneşte la poalele unui pâlc de copaci în timp ce un tânăr străjer, cocoţat într-un copac, scrutează depărtările. Observând cum o hoardă duşmană se îndreaptă spre ai lui, străjerul, prin mimică, pantomimă, sunete nearticulate, urlete îşi îndeamnă confraţii la fugă.

Astfel de scene s-au repetat sute de ani.

Dar la un moment dat, în împrejurări similare, s-a întâmplat ceva excepţional. Străjerul a pronunţat un cuvânt articulat, ceva ce aducea a verb la modul imperativ *fugiţi,* pe care confraţii l-au auzit, l-au înţeles instinctiv, iar noi azi îl considerăm propoziţie „Fugiţi!".

Cum se explică această minune?

Informaţia naturală FUGIŢI, determinată de emoţii extreme, a acţionat ca un stimul. La stimul răspunde excitaţia.

La stimulul reprezentat de informaţia naturală FUGIŢI a răspuns drept excitaţie un crâmpei de limbaj, numit de noi convenţional asamblaj verbal-nominal, şi anume cuvântul *fugiţi*, cuvânt care pur şi simplu i-a scăpat străjerului de pe buze.

Dinamica intimă a fenomenului este următoarea.

Codul primar vizând îndemnul sau porunca (anumite mişcări ale feţei şi ale corpului) aflător în informaţia primară FUGIŢI a acţionat asupra codului comunicaţional corespunzător, adică asupra codului comunicaţional, vizând îndemnul sau porunca.

Cărturarii ştiu de mult care este codul comunicaţional vizând îndemnul sau porunca, şi anume:

---

[2]Ariton Vraciu, *Lingvistică generală şi comparată* (Capitolul 4, *Originea limba-jului*), Bucureşti, 1980.

- codul complet:

Un cuvânt nominal la cazul vocativ + Un verb la modul imperativ

- codul incomplet:

Un verb la modul imperativ

Dar în acele timpuri „imemoriale”, când s-a declanşat vorbirea, codul comunicaţional vizând îndemnul sau porunca s-a manifestat sub forma primului cuvânt rostit.

Probabil era doar o rădăcină – *fug* – care ulterior, prin utilizare „specializată” şi chiar „ajustată” formal, a ajuns să semnifice modul imperativ.

Apărând în computerul fonic al omului, primul crâmpei de limbaj sau primul asamblaj verbal-nominal(incomplet) *fugiţi*, adică prima unitate de materie primă, a fost posibilă şi apariţia produsului corespunzător, a primei propoziţii „Fugiţi!”.

Ca unitatea de materie primă, adică asamblajul-verbal nominal, din premisă, din posibilitate, să devină realitate, adică produs al comunicării sau propoziţie, trebuia ca asamblajul auzit de om în computerul său fonic să fie rostit către semeni, să fie auzit şi înţeles de aceştia. Si mai trebuia ceva. Să fie însuşit, nu imediat, ci cu timpul, prin rostirea sa repetată, de întreaga comunitate.

Aşa cum picătura de ploaie la un moment dat devine fulg de nea, aşa şi asamblajul verbal-nominal, prin rostire, devine propoziţie. Crâmpeiul de materie primă (asamblajul-verbal-nominal) limitat iniţial la un singur cuvânt, având semnificaţia unui verb la imperativ, reprezintă o entitate, iar produsul vorbirii sau propoziţia – alta.

Pentru ca unitatea informaţională FUGIŢI să devină propoziţia „Fugiţi!” era neapărat nevoie să apară o unitate de materie primă sonoră corespunzătoare, şi anume asamblajul verbal-nominal. Căci informaţia primară nu poate fi transpusă direct în propoziţie. Pentru aceasta e nevoie de un suport material. Proiectul unei clădiri va fi materializat în clădire doar prin utilizarea materialelor de construcţii.

INFORMAŢIE PRIMARA (FUGIŢI)	→	*Asamblaj verbal-nominal* *(fugiţi)*	→	Propoziţie (Fugiţi!)
- crâmpei de realitate sesizat fără a fi rostit, alcătuit din configuraţii energetice distincte /aici, doar din element energetic în mişcare/		- unitate de bază a limbajului, alcătuită din verb şi părţi nominale de vorbire /aici, doar din verb/		- unitate comunicaţională alcătuită din subiect, predicat, etc. /aici, doar din predicat/

Dinamica intimă a procesului este dată de o altă schemă şi anume:

CODUL PRIMAR → *Codul comunicaţional*

Limbajul, odată demarat, oamenii, pe bază de imitaţie, au inventat alte unităţi similare, adică alte asamblaje verbal-nominale parţiale, reprezentate de verbe la modul imperativ – *ascultă-ascultaţi, priveşte-priviţi,* etc. «Convenţional, codurile comunicaţionale şi asamblajele verbal-nominale sunt notate cu litere de tip cursiv.»

După apariţia asamblajelor verbal-nominale incomplete vizând îndemnul şi porunca, la un moment dat au apărut asamblaje verbal-nominale complete, vizând tot îndemnul şi porunca: *omule fugi,oameni fugiţi, femeie ascultă, femeilor ascultaţi*, etc. Acest „la un moment dat" se situează în segmentul de timp aferent apariţiei substantivelor şi a celorlalte părţi nominale de vorbire. Substantivele au apărut în strânsă legătură cu codul comunicaţional al identităţii, reprezentând corespondentul codului natural al identităţii.

Iată codul natural al identităţii

- complet:

UN EXPONENT AL IDENTITĂŢII	+	UN ELEMENT DE CONEXIUNE IPOTETIC	+	IDENTITATEA CA ATARE

- incomplet:

IDENTITATEA CA ATARE

Lui îi corespunde codul comunicaţional al identităţii

- complet:

O parte nominală de vorbire la nominativ	+	*Verbul „a fi” la o formă personală*	+	*O parte nominală de vorbire la nominativ*

- incomplet:

O parte nominală de vorbire la nominativ

Precum verbele la modul imperativ, şi substantivele la cazul nominativ au apărut ca urmare a comportamentului omului primitiv în primejdie.

Rememorând priveliştea exemplificată iniţial, nu e greu să ne imaginăm cum străjerul, observând hoarda duşmană apropiindu-se de ai săi, cu mâna întinsă în direcţia de unde venea pericolul, rosteşte cuvântul *oameni* sau *duşmani* sau ceva asemănător.

Lingviştii preferă totuşi o altă privelişte.

Apărând pe neaşteptate în faţa hoardei un lup, unul din confraţi, cu mâna întinsă în direcţia fiarei, a pronunţat un cuvânt articulat care aducea a substantiv la nominativ *lup.*

De fapt, informaţia naturală LUP, determinată de emoţii extreme, a acţionat ca un stimul. La acest stimul a răspuns, în calitate de excitaţie, asamblajul verbal-nominal incomplet *lup.*

Desigur, codul primar incomplet, vizând identitatea (IDENTITATEA CA ATARE), aflător în informaţia primară LUP, a acţionat asupra codului comunicaţional incomplet corespunzător, adică al identităţii (*substantiv la nominativ*). Ca atare, omul primitiv, auzind în computerul său fonic asamblajul verbal-nominal incomplet, limitat la un singur cuvânt, *lup,* l-a rostit, iar confraţii lui l-au auzit şi l-au înţeles instinctiv. Era propoziţia „Lup!”.

Când spunem că a fost acţionat codul comunicaţional incomplet al identităţii, adică un substantiv la nominativ, ne-am permis o exprimare anticipativă. Respectivul cuvânt *lup* doar ulterior, prin utilizare specializată, a ajuns să semnifice un substantiv la nominativ.

Lingviştii, desigur, nu au cum să ştie dacă primul substantiv era *lup* sau un alt cuvânt, având alt sens lexical, dar susţin că respectivul cuvânt a servit ca model pentru cuvintele – substantiv, la cazul nominativ. Şi nu numai. În multe limbi, substantivele la nominativ au început să fie folosite şi la cazul vocativ.

Aşa se explică forma identică a substantivelor la cele două cazuri, nominativ-vocativ, în multe limbi.

(Dar ce explicaţie dau lingviştii pentru substantivele care în alte limbi au forme distincte pentru nominativ şi vocativ? Ei susţin că în respectivele limbi baza de pornire, şi în cazul substantivelor, era codul comunicaţional, complet însă, vizând îndemnul sau porunca, conform căruia, substantivul se află la cazul vocativ. Adică, revenind la exemplele iniţiale, omul primitiv, la un moment dat, s-a adresat alor săi „Fraţilor!”. Şi mult mai târziu atenţionarea s-a îndreptat spre denumirea obiectului care prezintă pericolul.)

Şi în cazul exprimării identităţii, după modelul oferit de primul substantiv, oamenii au inventat alte substantive: *urs-urşi, iepure-iepuri, vulpe-vulpi e*tc.

În schimb, a trecut foarte mult timp până ce oamenii „au ţesut” asamblaje complete vizând identitatea, adică până au reuşit să spună *el e om, acesta e lup.*

Acestei reuşite i-a premers, fără doar şi poate, o adevărată revoluţie mentală. Fără revoluţie mentală, oamenii n-ar fi putut să izvodească pronumele personale şi celelalte pronume, dar mai ales n-ar fi putut izvodi verbul abstract *a fi.*

Apariţia pronumelor este desigur în legătură cu apariţia asamblajelor verbal-nominale pe baza codului comunicaţional al acţiunii curente, corespunzător codului natural aferent.

Să ne reamintim de codul natural al acţiunii curente:

REALIZATORUL ACŢIUNII	+	O ACŢIUNE ÎN DESFĂŞURARE CURENTĂ

Codului natural vizând acţiunea curentă îi corespunde codul comunicaţional vizând o acţiune curentă:

- în cazul majorităţii limbilor indo-europene:

O parte nominală de vorbire la cazul nominativ	+	*Oricare verb la timpul prezent*

- în cazul limbilor slave:

O parte nominală de vorbire la cazul nominativ	+	*Un verb de aspect imperfectiv la timpul prezent*

(Există şi alte exemple când codului natural unic îi corespund în diverse limbi diferite coduri comunicaţionale. Prin urmare, în cazul a două limbi diferite, constatăm existenţa şi a unor coduri comunicaţionale identice, dar şi a unora diferite. Pe de altă parte, codurile comunicaţionale sunt exponenţii unuia dintre două macrosisteme lingvistice: al macrosistemului care se axează pe categoria gramaticală a „articolului”, în cazul limbilor romanice şi germanice, sau al macrosistemului care se axează pe categoria gramaticală a „aspectului verbal”, în cazul limbilor slave.)

Iată un exemplu de asamblaj verbal-nominal care exprimă o acţiune curentă: *copilul fuge.*

La un moment dat, substantivul a fost înlocuit de pronumele personal la persoana a III-a: *el fuge.*

De altfel, omul a sesizat mai întâi persoana a III-a şi de aici şi apariţia mai întâi a pronumelui personal la această persoană. Apoi a apărut pronumele personal la persoana a II-a şi la sfârşit şi cel de persoana I[3]. Rezultatul a fost impresionant.

Omul a reuşit să obţină o întreaga bandă sonoră, reprezentând un segment de limbaj, conţinând asamblaje verbal-nominale atât conform codului comunicaţional, cât şi conform regulilor de acord în gen, număr, persoană:

---

[3] Émile Benveniste, *Problemes de linguistique generale*, apud Emil Ionescu, *Manual de lingvistică generală*, Bucureşti, 1992.

eu fug
tu fugi
el fuge
noi fugim
voi fugiţi
ei fug

Asta înseamnă că nici din întâmplare vorbitorii nu vor spune „Eu fuge", „Tu fugim." Ci doar „Eu fug", „Tu fugi."

Dar până să ajungă la performanţa amintită, până să ajungă „să ţese" întreaga bandă sonoră, oamenii au folosit timp îndelungat doar asamblaje verbal-nominale vizând persoana a III-a. Având ca model primul verb dintr-un astfel de asamblaj, oamenii au inventat sute de noi verbe, tot la persoana a III-a.

Un salt spectaculos în evoluţia limbajului îl reprezintă apariţia asamblajelor verbal-nominale pe fondul codului comunicaţional vizând *tranzitivitatea*, care corespunde codului natural vizând tranzitivitatea.

Să ne reamintim codul natural al tranzitivităţii:

REALIZATORUL ACŢIUNII	+	ACŢIUNEA ÎNDREPTATĂ DIRECT ASUPRA OBIECTULUI	+	OBIECTUL ASUPRA CĂRUIA ACŢIUNEA ESTE ÎNDREPTATĂ DIRECT

Iată şi codul comunicaţional al tranzitivităţii:

O parte nominală de vorbire la cazul nominativ	+	*Un verb tranzitiv la forme personale*	+	*O parte nominală de vorbire la cazul acuzativ*

Să prezentăm şi o bandă ivită pe baza acestui cod comunicaţional, alcătuită din asamblaje verbal-nominale corespunzătoare

eu	*pândesc*	*un cerb*
tu	*pândeşti*	*un cerb*
flăcăul	*pândeşte*	*un cerb*
el	*pândeşte*	*un cerb*

Pentru ce respectivele asamblaje reprezintă o realizare majoră faţă de cele ivite pe baza codurilor comunicaţionale vizând îndemnul şi porunca, apoi identitatea, apoi acţiunea curentă? Din două motive. Dacă în cazul asamblajelor care au precedat cele care reflectă tranzitivitatea, îmbogăţirea vocabularului se axează pe înlocuirea a două componente din cuprinsul asamblajelor, în cazul celor care reflectă tranzitivitatea este posibilă înlocuirea a trei componente. Şi apoi, procentajul reprezentat de informaţiile primare vizând tranzitivitatea comunicabile prin intermediul propoziţiilor corespunzătoare este deosebit de ridicat.

Să exemplificăm posibilităţile de îmbogăţire a vocabularului prin procedeele de înlocuire a componentelor asamblajelor verbal-nominale ivite pe baza codului comunicaţional al tranzitivităţii:

– înlocuirea componentei verbale

eu	*gonesc*	*un*	*cerb*
tu	*goneşti*	*un*	*cerb*
flăcăul	*goneşte*	*un*	*cerb*
el	*goneşte*	*un*	*cerb*

– înlocuirea uneia sau a ambelor componente nominale

eu	*pândesc*	*un*	*dihor*
tu	*pândeşti*	*un*	*dihor*
omul	*pândeşte*	*un*	*dihor*
el	*pândeşte*	*un*	*dihor*

– înlocuirea componentei verbale, dar şi a celor nominale

eu	*gonesc*	*un*	*dihor*
tu	*goneşti*	*un*	*dihor*
omul	*goneşte*	*un*	*dihor*
el	*goneşte*	*un*	*dihor*

Treptat, pe baza unor noi coduri comunicaţionale, aferente unor coduri naturale până atunci neabordate, au apărut noi asamblaje verbal-nominale. Noile coduri comunicaţionale au făcut posibilă apariţia unor noi asamblaje verbal-nominale, prin utilizarea mai întâi a cuvintelor însuşite anterior. Cuvintele însuşite anterior fiind la formele dictate de codurile însuşite tot atunci, se impune acum modificarea respectivelor forme conform cerinţelor noului cod. Să oferim un exemplu în acest sens.

Conform codului comunicaţional referitor la o acţiune în folosul sau în detrimentul cuiva, se poate edifica asamblajul:

fiul îi vorbeşte mamei

Conform codului comunicaţional aferent exprimării obiectului gândirii, din aceleaşi cuvinte se poate edifica următorul asamblaj:

fiul vorbeşte despre mamă

Mai târziu, datorită noului cod comunicaţional, apar asamblaje verbal-nominale prin utilizarea unor cuvinte noi. Vorbitorii, în acest caz, inventează mai întâi cuvintele. Apoi le utilizează la formele dictate de noul cod. Ulterior, cuvintele noi sunt utilizate şi la formele dictate de codurile însuşite anterior. În acest scop vorbitorii operează ajustările necesare.

Astfel oamenii cucereau noi teritorii ale cunoaşterii, concomitent cu îmbogăţirea limbajului.

Mărturie a dezvoltării limbajului stau cuvintele pătrunse în computerul fonic al vorbitorilor.

Ele alcătuiesc un dicţionar original, deosebit de dicţionarele clasice.

În fiecare dicţionar de tip clasic, cuvintele sunt ordonate alfabetic, la forma lor de bază (la infinitiv – verbele, la nominativ – părţile nominale de vorbire). În plus, este trecut şi sensul lexical al fiecărui cuvânt, pentru că autorii dicţionarelor ştiu cât de mult diferă numărul cuvintelor necunoscute de la utilizator la utilizator.

În „dicţionarul” adăpostit de computerul fonic al fiecărui vorbitor, cuvintele nu sunt ordonate alfabetic, nici la forma lor de bază, nici nu este trecut sensul lor lexical. În acest dicţionar special, de eficienţă absolută, cuvintele pătrund doar în formele dictate de

coduri comunicaţionale şi pe baza asamblajelor verbal-nominale însuşite pe deplin de vorbitor, asamblaje în strictă corespondenţă cu codurile comunicaţionale care le-au permis ivirea.

Pentru că însuşirea deplină a asamblajelor înseamnă şi asimilarea sensului lexical al componentelor sale, consemnarea acestuia în dicţionarul personal al vorbitorului ar fi un balast.

Cum se prezintă limbajul în dicţionarul computerului fonic de care dispune fiecare vorbitor? Sub forma unor şiruri de cuvinte verbale şi a altor şiruri de cuvinte nominale, la formele dictate de codurile comunicaţionale însuşite.

Fiecare şir este paradigmatic, adică cuprinde cuvinte la o singură formă, cea generată de o singură caracteristică morfologică. Vom exemplifica aceasta, prezentând parţial unele şiruri paradigmatice (nu toate) aflate în computerul fonic al vorbitorilor de limba română, şiruri cuprinzând cuvinte la formele dictate de codul comunicaţional al tranzitivităţii:

ating	atingi	atinge	un stâlp	o vază	un chibrit
culeg	culegi	culege	un toporaş	o zambilă	un ciot
distrug	distrugi	distruge	un perete	o casă	un cuib
împing	împingi	împinge	un scripete	o căruţă	un coş
înving	învingi	învinge	un factor	o echipă	un impuls
smulg	smulgi	smulge	un pom	o frunză	un trunchi
resping	respingi	respinge	un pumn	o alianţă	un atac

Cuvintele fiind astfel ordonate, vorbitorul, atunci când vrea să transpună în propoziţii informaţii vizând tranzitivitatea, selectează rapid cuvintele necesare aflătoare deja la forma necesară. Pregăteşte din ele asamblaje potrivite şi apoi le converteşte în propoziţii. De exemplu, având la dispoziţie cuvintele: *culege*, *un toporaş*, *o zambilă*, va împleti din ele asamblajul *culege un toporaş o zambilă* şi-l va converti în propoziţia „El culege un toporaş şi o zambilă.”

Este evident, deci, că ordonarea paradigmatică a cuvintelor, conform unei anumite caracteristici morfologice, presupune că un anumit cuvânt, ca purtător al unui anume sens lexical, apare în mai

multe şiruri paradigmatice. Mai ales verbele, datorită atâtor forme flexionare cerute de multele moduri şi timpuri.

Dacă, în computerul fonic al vorbitorilor, cuvintele ar fi repartizate precum în dicţionarele clasice, pentru a obţine propoziţia exemplificată anterior, vorbitorul ar trebui să conjuge la timpul prezent verbul „a culege” şi să decline substantivele „toporaş” şi „zambilă” articulate cu articolul nehotărât. Apoi să afle de la cineva sau prin intermediul unei gramatici care este codul comunicaţional al tranzitivităţii şi pe baza acestuia „să ţese” asamblajele necesare înainte de a selecta asamblajul de care are nevoie spre a-l converti în propoziţie. Or ştim cu toţii, nimeni nu procedează astfel.

Dacă am traduce cuvintele din şirurile exemplificate într-o altă limbă, cea sârbă, să zicem, şi le-am aranja tot în şiruri paradigmatice, cele două serii de şiruri paradigmatice nu s-ar suprapune. Căci, având acelaşi sens lexical, cuvintele din cele două limbi nu sunt omogene şi gramatical. De exemplu, cele care sunt de genul masculin în limba română nu aparţin aceluiaşi gen în mod obligatoriu şi în limba sârbă. Prin urmare, şi în cazul unor coduri comunicaţionale coincidente şi în cazul altora deosebite în două limbi diferite, repartiţia gramatical paradigmatică a cuvintelor cu acelaşi sens lexical este foarte diferită în computerele fonice ale vorbitorilor celor două limbi, deşi principiul ordonator este acelaşi.

În legătură cu limbajul şi asamblajele verbal-nominale alcătuitoare mai trebuie făcute anumite precizări. În timp ce informaţiile primare, servind drept arhetipuri ale realităţii, sunt purtătoare ale codurilor primare, neizvodite de mintea umană, asamblajele verbal-nominale, indispensabile ca suport material sonor specific în procesul convertirii informaţiilor în propoziţii, sunt purtătoare ale codurilor comunicaţionale, iar acestea sunt izvodite de mintea umană. Creatorul a încifrat, în deplină cunoştinţă de cauza şi „pe loc” codurile primare unicat în informaţiile primare, servind drept arhetipuri ale realităţii.

Fiinţa umană a ajuns la codurile comunicaţionale pe cale ocolită. Oamenii au obţinut asamblaje verbal-nominale, imitând structura informaţiilor primare şi, în felul acesta, fără să vrea, au imprimat asamblajelor codurile comunicaţionale aferente codurilor primare.

Vom demonstra aceasta pe baza unui exemplu.

Codul primar dictează un anume tip de relaţii (tranzitivitatea, de exemplu) configuraţiei energetice în mişcare sau ACŢIUNII şi configuraţiei energetice în repaos, precum REALIZATORUL ACŢIUNII ŞI OBIECTUL asupra căruia se acţionează, asigurând astfel unitatea componentelor amintite în cadrul informaţiei primare.

Ca fiinţă pătrunzătoare (perspicace), omul şi-a dat seama de diferenţa existentă între componenta energetică în mişcare şi componentele energetice în repaos şi a simţit că ele trebuie reflectate sonor prin cuvinte tipologic diverse, prin cuvinte care exprimă acţiunea, adică verbe, şi prin cuvinte care exprimă realizatorul acţiunii şi obiectul asupra căruia se acţionează, adică substantive, pronume etc. Şi a şi procedat ca atare.

Pentru a reflecta sonor o anume informaţie care exprimă tranzitivitatea (de ex. SEMĂNĂTORUL SEAMĂNĂ SĂMÂNŢA) a folosit un anume verb la o anumită formă personală (*seamănă*) şi anume substantive la anumite forme cazuale (*semănătorul, sămânţa).* În felul acesta, fără să bănuiască măcar, a realizat codul comunicaţional al tranzitivităţii.

Un substantiv la nominativ	+	*Un verb tranzitiv la o formă personală*	+	*Un substantiv la acuzativ*

Prin urmare, codul comunicaţional imprimă verbelor şi cuvintelor nominale din cadrul asamblajelor verbal-nominale o corelaţie specifică prin intermediul unor anume forme verbale şi nominale.

Se presupune că primele cuvinte erau cuvinte-rădăcini care, prin utilizare specializată, treptat, au dat naştere la verbe la modul imperativ şi la substantive la cazul nominativ sau vocativ.

Asamblajul verbal-nominal este o mare taină, dat fiind că partea verbală şi cea nominală care îl alcătuiesc, deşi opuse ca „stare de agregare”, se potenţează reciproc „în dialog cu celălalt”, fără amestecare şi anihilare, ci în întrepătrundere, datorită codului comunicaţional[4].

---

[4] Apud Ghelasie Gheorghe, *Isihasm*, Bucureşti, 1994

Asamblajul verbal-nominal reprezintă, de altfel, oglinda fidelă a tainei întruchipate în informaţia primară corespunzătoare.

Când am vorbit de alcătuirea asamblajelor verbal-nominale, am insistat asupra formelor cuvintelor care compun asamblajele, forme dictate de codurile comunicaţionale aplicate. Acum mai adăugăm ceva. Codul comunicaţional poate influenţa până şi semnificaţia lexicală a cuvintelor. De exemplu, cuvântul „posvetiti" în limba sârbă, sub influenţa unui anumit cod, înseamnă „a dedica": „Ucitelj mi je posvetio svoj udžbenik astrologije." („Învăţătorul mi-a dedicat manualul său de astrologie.") Acelaşi cuvânt, sub influenţa altui cod comunicaţional, înseamnă „a iniţia în ceva": „Ucitelj me je posvetio u tajne astrologije." („Învăţătorul m-a iniţiat în tainele astrologiei.")

În continuare ne vom referi la relaţia: asamblaj verbal-nominal şi propoziţie.

Fiind materie primă a vorbirii, asamblajul verbal-nominal are un statut inferior faţă de propoziţie, care reprezintă produsul final al vorbirii. Subiectul propoziţiei, şi predicatul propoziţiei sunt calitativ altceva decât firul nominal şi firul verbal al asamblajului verbal-nominal, din care provin. Ceva superior.

Anterior am specificat faptul că vorbitorii în procesul comunicării nu au drept punct de pornire cuvântul la forma lui de bază, ca atare nu conjugă şi nici nu declină cuvintele, adică nu înşiră formele pe care le-ar obţine în felul acesta în cuplaje de cuvinte, susceptibile la o rapidă destrămare. Vorbitorii pornesc de la asamblaje verbal-nominale, reprezentând un tot unitar specific.

Propoziţiile provin astfel din asamblaje verbal-nominale fie în forma lor iniţială, fie într-o formă uşor modificată. Despre aceasta vom vorbi în secţiunea următoare a articolului.

Prin urmare, considerăm că nu cuvintele izolate, ci asamblajele verbal-nominale reprezintă unităţile de bază ale limbajului.

La această concluzie a condus întregul demers explicativ anterior, axat pe patru termeni de bază ce ne aparţin, şi anume: cod primar, informaţie primară, cod comunicaţional şi asamblaj verbal-nominal.

REGLEMENTĂRI ORTOGRAFICE

MONICA MUNTEANU

Printre reglementările aduse de noua ediţie a *Dicţionarului ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM[2]), Editura Univers Enciclopedic, 2005, apare şi norma scrierii împreună a celor două componente ale pronumelui şi adjectivului negativ: **niciunul**, **niciuna**, **niciun**, **nicio** care, în vechile reglementări, se scriau în două cuvinte, deşi formau o unitate semantică şi funcţională. În plus, se confundau şi cu îmbinările libere *nici unul*, *nici una*, *nici un* , *nici o*.

Prin scrierea împreună a acestor componente se rezolvă, de fapt, două probleme: se marchează şi ortografic unitatea de conţinut a acestor construcţii pronominale, aliniindu-le la norma de scriere a celorlalte forme pronominale compuse, aici exemplul cel mai concludent fiind pronumele şi adjectivele nehotărâte, pe de o parte, iar pe de altă parte se marchează diferenţierea faţă de îmbinările libere omonime. Înţelegerea acestor două aspecte este esenţială în procesul de predare a pronumelui şi adjectivului negativ. Pentru aceasta ni se pare esenţial a înţelege statutul morfologic al celor două componente.

Nici are două valori: *adverb* şi *conjuncţie*. În compusele pronominale şi adjectivale negative el are calitate de *adverb*.

Unul şi **una** pot fi *pronume* şi *numeral*. În compusele pronominale în discuţie, ele apar cu valoarea *pronominală*. Aşadar, **nici** adv. + **unul**, **una** pron. = **niciunul**, **niciuna**, *pronume negative.*

Un şi **o** au calitatea de *articol* şi *numeral*. În structura adjectivelor negative, ele apar cu prima calitate, iar **nici** îşi păstrează

valoarea de adverb. Combinaţia care rezultă este deci **nici** adv. + **un**, **o** articol = **niciun**, **nicio**, *adjective negative*.

Exemple:

Niciunul / **niciuna** n-a greşit.

De multe ori, spre a preciza mai clar valoarea pronominală a acestor cuvinte, după ele se introduce prepoziţia *dintre*:

Niciunul / **niciuna** *dintre ei* / *ele n-a greşit*.

Sau, în cazul adjectivelor negative:

Niciun *concurent n-a îndeplinit baremul de concurs*.

Nicio *concurentă n-a îndeplinit baremul de concurs*.

Am arătat la începutul articolului că părţile de vorbire aduse în discuţie pot să apară şi în combinaţii libere. Această situaţie creează multe dificultăţi de analiză. Vom încerca să detaliem componenţa acestor combinaţii.

Aşa cum am precizat, **nici** poate avea şi valoare de conjuncţie, pe lângă cea de adverb. Valoarea de conjuncţie era condiţionată de apariţia independentă a lui **nici**. O asemenea utilizare a lui era foarte rară, fiind specifică mai ales limbii vechi. De aceea, ca exemplu „clasic" era citat versul eminescian „Nu caut vorbe pe ales, / **Nici** ştiu cum aş începe", care reproducea un tip vechi de coordonare copulativă prin **nici**.

În schimb, atunci când apărea în serii, era considerat adverb: *nici eu*, *nici tu*; *nici azi*, *nici mâine*; *nici nu ninge*, *nici nu plouă* ş.a. În noua ediţie a DOOM-ului i se recunoaşte însă calitatea de conjuncţie şi atunci când apare în construcţii sintactice ca cele de mai sus, dar şi în îmbinări libere ca:

nici cum conjcţ. + adv. (opusă compusului *nicicum* „deloc"): *nici cum* ai spus tu, *nici cum* am spus eu;

nici odată conjcţ. + adv. (opusă lui *niciodată* „în niciun moment"): nu l-am crezut *nici odată*, nu-l cred nici acum;

nici o dată conjcţ. + numeral: nu a mâncat azi *nici o dată*, nici de mai multe ori;

nici odinioară conjcţ. + adv. (opusă lui *niciodinioară* „nici-odată"): nu m-a ascultat *nici odinioară*, nu mă ascultă nici astăzi.

În asemenea construcţii libere apare şi în calitate de *adverb*:

nici când adv. + adv. (opusă lui *nicicând* „niciodată”): nu l-am văzut *nici când* a plecat, *nici când* a venit;

nici cât adv. + adv. (opusă lui *nicicât* „deloc”): nu renunţ *nici cât* negru sub unghie;

nici de cât adv. + prep. + adv. (dar şi *nicidecât* ”deloc”): nu vorbeşte *nici de cât* a suferit, *nici de cât* a pătimit;

nici de cum adv. + prep. + adv. (dar şi *nicidecum* „deloc”): nu vorbeşte *nici de cum* l-a întâlnit, *nici de cum* l-a păcălit;

nici unde adv. + adv. (dar şi *niciunde* „nicăieri”): nu s-a dus *nici unde* a promis, *nici unde* a fost trimis.

Dificultăţi mai mari de interpretare prezintă îmbinările libere ale lui **nici** cu **unul**, **una**, **un** şi **o**. Am arătat că **unul** şi **una** pot fi pronume şi numeral. Cu ambele aceste valori ele intră în combinaţie cu **nici**, acesta având în aceste combinaţii calitate de *conjuncţie*:

nici unul conj. + pronume: *nici unul*, *nici altul*;

nici unu conj. + numeral: *nici unu*, *nici mai mulţi* (cu precizarea că atunci când **unul** are valoare de numeral apare, la masculin, cu forma nearticulată, **unu**);

nici una conj. + pronume: *nici una*, *nici alta*;

nici una conj. + numeral: *nici una*, *nici mai multe*.

Situaţia se prezintă întrucâtva identic şi la **un**, **o**, doar că în cazul lor valorile sunt de *articol* şi *numeral*. Mai trebuie subliniat faptul că în aceste combinaţii valoarea lui **nici** variază în funcţie de calitatea morfologică a lui **un** şi **o**: este *adverb* când **un** şi **o** sunt *articole*, este *conjuncţie* când **un** şi **o** sunt *numerale*:

nici un adv. + articol: nu e prost şi nu e *nici un* om incult.

nici un conj. + numeral: *n-am nici un frate*, *nici mai mulţi*;

nici o adv. + articol: nu e proastă şi nu e *nici o* persoană incultă;

nici o conj. + numeral: *n-am nici o soră, nici mai multe*.

Din exemplele de mai sus se poate observa, ca regulă generală, că **unul** şi **una** au statut de *pronume* doar când se opun altor *pronume*, şi statut de *numerale* când se opun altor *numerale*, situaţie

în care **unul** apare nearticulat, **unu**. La fel, **un** şi **o** sunt *numerale* atunci când se opun altor *numerale* ori unor cuvinte care conţin ideea de număr (*mulţi*, *multe* etc.).

Datele expuse mai sus relevă faptul că, cu excepţia lui **niciunul**, **niciuna**, **niciun**, **nicio**, majoritatea combinaţiilor cu **nici** sunt construcţii rare şi, în unele cazuri, chiar forţate, din raţiuni demonstrative. De aceea, credem că la clasă nu trebuie pus un accent deosebit asupra lor. Este chiar recomandabil să se indice folosirea, în orice context, a formelor compuse, sudate, întrucât riscul de a greşi este foarte mic. În cazul însă al unor pregătiri speciale, pentru concursuri specifice sau pentru diferite competiţii şcolare, clarificarea structurilor şi sensurilor ce apar în aceste îmbinări libere ni se pare de neocolit. Este şi motivul pentru care le-am expus aici *in extenso*.

Bibliografie

Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. I: *Cuvântul*, vol. al II-lea: *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.

Drincu, Sergiu, *Ghid ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*. Ediţia a II-a integral revizuită şi completată, Timişoara, Editura Amphora, 2006.

Iordan, Iorgu, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti. Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

Sergio Scalise, Antonietta Bisetto, *La struttura delle parole*, Bologna, il Mulino, 2008

Sergio Scalise, profesor la Universitatea din Bologna, este o personalitate proeminentă a lingvisticii italiene actuale. Această apreciere are la bază, în opinia noastră, atât valoarea deosebită a studiilor sale, cât şi perspectiva, nouă, în bună măsură, pentru lingvistica europeană de a aborda cercetarea structurii gramaticale a unei limbi naturale, în cazul de faţă a limbii italiene.

Cartea pe care a publicat-o, împreună cu Antonietta Bisetto, binecunoscută cercetătoare în domeniul lexicologiei italiene, care predă actualmente glotologia la aceeaşi universitate ca şi Sergio Scalise, se adresează mai puţin specialiştilor şi mai mult unui public larg, interesat, într-o măsură mai mare sau mai mică, de problemele ştiinţei limbii. Pentru specialişti, Sergio Scalise şi-a prezentat concepţia în lucrarea *Morfologia*, publicată tot la il Mulino, în 1994, ea fiind precedată, şi ca expunere ideatică, între altele, de *Generative Morphology*, Dordrecht, Foris, 1983, importantă pentru orientarea teoretică şi metodologică a lingvistului italian.

Direcţia de cercetare ilustrată de Sergio Scalise a stat, cu ceva timp înainte, în atenţia structuralismului atât european, cât şi american. Ea obţinut o deplină recunoaştere pe la mijlocul anilor 70 sub denumirea de *morfologie lexicală*, principalul ei promotor fiind Mark Aronoff.

Morfologia lexicală, după cum sugerează şi denumirea, reprezintă, de fapt, o inversare de perspectivă, în sensul că la baza analizei cuvântului nu se porneşte de la desinenţe spre structura lexicală, ci de la aceasta spre ceea ce, tradiţional, se numeşte morfologie. De aici o întreagă problematică pe care autorii cărţii de faţă o trec în revistă într-un mod accesibil, dar cât se poate de amănunţit.

Cartea cuprinde unsprezece capitole, la care se adaugă un *Appendice*, cuprinzând *Suffisazione di -mente alle basi aggetivali derivate dell'italiano*, apoi obişnuitele secţiuni de *Abbreviazioni e simboli*, *Riferimenti bibliografici* şi *Indice analitico*. În ce priveşte cele unsprezece capitole, ne vom referi mai accentuat doar la unele, pe altele urmând doar a le menţiona.

Cap.1, *Grammatica, lessico e morfologia* reprezintă o expunere generală a raportului dintre domeniile enunţate şi despre locul lor în cadrul gramaticii. Aceasta este văzută ca un complex (insieme) de „module”, precum cel fonologic, cel sintactic, cel semantic, cel morfologic, acesta din urmă fiind inclus, în noua concepţie, în lexic, aşa încât morfologia şi lexicul devin „sottoparti della grammatica” (p.13). Atenţia autorilor se va concentra deci asupra noţiunilor de lexic şi de morfologie.

În ce priveşte morfologia, obiectul ei de studiu include, pe lângă *flexiune*, şi *derivarea* şi *compunerea*. Flexiunea rămâne un proces morfologic „ma di natura diversa” (p. 25). Într-un plan mai general, este necesar a stabili în ce constă deosebirea dintre un proces morfologic şi unul fonologic sau sintactic, dar şi a defini principiile generale ale formării cuvintelor. Toate aceste chestiuni sunt discutate în acest prim capitol.

Capitolul al 2-lea este intitulat *Morfema e parola*, indicând astfel materia discutată în cadrul lui, adică nesoluţionata problemă a celei mai mici unităţi din limbile naturale ce poate trimite la un semnificat.

Pentru noi prezintă însă un interes aparte capitolul al 4-lea, *Derivazione*, în primul rând pentru a atrage atenţia asupra unui aspect aproape deloc abordat în lingvistica românească: *La testa nelle parole derivate*. Este vorba de acel constituent al cuvintelor care indică pentru întregul derivat tipul categoriei lexicale în care se încadrează. Posedă această calitate numai sufixele, ele conţinând informaţii sintactico-semantice privitoare la cuvintele de bază, cum ar fi distincţiile [+/− umano], [+/− astratto], [+/− numerabile] etc. „La testa” apare şi în compunere, ba chiar în sintaxă, unde se vorbeşte de „testa sintattica”. De altfel, Sergio Scalise a fost de mult preocupat de implicaţiile semantico-sintactice ale acestui indicator,

dacă avem în vedere studiul *The Notion of Head in Morphology*, publicat în „Yearbook of Morphology 1987”, 1, p. 229-245.

Interesante sunt şi consideraţiile privitoare la „il blocco”. El reprezintă o condiţionare prin care se limitează redundanţa în cadrul lexicului.Există o „regola del blocco” ce apare în cazul derivării succesive de la acelaşi lexem. Astfel, de la *gloria* s-a creat *glorioso,* care a împiedicat apariţia unui **gloriosità*, teoretic posibil; la fel, de la *fama* s-a creat *famoso*, care l-a blocat pe un acceptabil **famosità*. Respingerea unor formaţii ca cele indicate derivă din faptul că ele nu introduc un concept diferit de cel al cuvântului de bază (*gloria*, *fama*). În acest fel se evită fenomenul de redundanţă lexicală. (A se vedea, în acest sens, şi cap.5, *Composizione*.)

Flexiunea (cap. 6) este analizată din perspectivă morfosintactică, în virtutea existenţei semnificaţilor gramaticali. Este discutată cu prepobderenţă flexiunea substantivului şi a verbului, în acest din urmă caz putând constata, comparativ, o „sincronizare” între datele oferite de *Gramatica limbii române* (GALR) şi cele din *morfologia lexicală*, cel puţin în ce priveşte tipurile de verbe: incoative, durative, rezultative, punctuale, frecventative etc. (p. 151).

Un interes general, dar şi punctual, prezintă şi celelalte capitole: *Tipologia e morfologia* (cap. 3), *Analisi delle parole complesse* (cap. 7), *Tre suffissi* (cap. 8), *Altri processi di formazione di parola* (cap. 9), *Allomorfia e suppletivismo* (cap. 10) şi *Morfologia, fonologia, sintassi e semantica* (cap. 11), toate la un loc alcătuind o lucrare de mare interes pentru orice cititor care doreşte să înţeleagă structura gramaticală a limbilor naturale.

MIRELA BONCEA
Universitatea de Vest, Timişoara

CRONICĂ DE CONGRES: XXVI CILPR

În săptămâna 6-11 septembrie 2010 a avut loc la Valencia al XXVI-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică, organizat de Facultatea de Filologie a Universităţii din Valencia şi de Societatea de Lingvistică Romanică, eveniment de mare anvergură având ca tema generală „Tendinţele actuale ale filologiei romanice". Cele 16 secţiuni s-au articulat în jurul următoarelor teme speciale: descrierea istorică şi/sau sincronică a limbilor romanice (fonetică şi fonologie, morfologie, sintaxă, semantică, lexicologie şi frazeologie, onomastică), chestiuni privind sociolingvistica, aspecte diatopice, pragmatica, analiza discursului şi a conversaţiei, limba mediilor de comunicare, lexicografia, mijloace electronice (dicţionare şi corpusuri), traduceri în Romània, traducerea automată, limbile creole cu bază romanică şi contactele lingvistice extra- şi intraromanice, latina târzie şi medievală şi romanicele primitive, precum şi istoria lingvisticii şi a filologiei romanice.

Salutul Preşedintei Congresului şi a Societăţii de Lingvistică Romanică, Maria Iliescu, a fost unul simbolic: „Après deux séjours dans la *Romania submersa*, a Aberystwyth (2004) et a Innsbruck (2007), nous voilà de nouveau dans la Romània d'aujourd'hui, dans la belle et hospitalière ville de Valence!".

Congresul s-a inaugurat cu un concert al unui grup de referinţă în peisajul muzicii vocale şi instrumentale, Capella dels Ministrers, specializat în interpretarea repertoriului muzical spaniol anterior secolului al XIX-lea. Spectacolul, intitulat „Muzică şi poezie de Ausias March" (personalitate artistică valenciană, 1397-1459), s-a bucurat de o deplină receptare a dublului mesaj transmis, şi anume, acela de a recupera muzica veche ca o parte fundamentală a memoriei colective şi de a o apropia de timpul prezent, în care arta şi

cultura ni se înfăţişează ca autentice modelatoare ale gândirii contemporane. Conferinţele plenare inaugurale au fost rostite de A. Badia i Margarit, fost preşedinte al SLR, şi de Joan Veny, fiind urmate de inaugurarea expoziţiei „Valencia, terra de comarques" (pagina web a acestei expoziţii poate fi accesată la adresa http:/www.uv.es/cultura/v/docs/expterracomarques10.htm)

Dintre conferinţele plenare menţionăm *Le roumain, un défi pour les romanistes?*, rostită de Sanda Reinheimer Rîpeanu, iar dintre temele meselor rotunde putem cita *La vehiculació de la romanística a través de les revistes*, coordonată de Emili Casanova şi Martin D. Glessgen, la care au participat cunoscuţi editori ai unor reviste de romanistică: Gunther Holtus (ZRPh-Goettingen), Gilles Roques (RLR-Paris), Pilar García Mouton (RFE-Madrid), Alberto Varvaro (MR-Napoli), Joan Veny (Estudis Romànics-Barcelona). Participanţii la această masă rotundă au avut drept scop principal să identifice căile prin care revistele de romanistică pot garanta calitatea conţinutului lor şi criteriile de evalaure care ar trebui îmbunătăţite. Pe baza acestor reflecţii au fost reconsiderate perspectivele şi pericolele care se degajă din recentul val de evaluări care implică nu doar revistele, ci şi pe toţi cercetătorii care contribuie la apariţia lor.

Un alt moment important din cadrul Congresului l-a constituit prezentarea unor proiecte, activităţi şi instituţii, din cadrul cărora îl putem cita pe Eugen Munteanu (Iaşi), cu *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Projet philologique de longue haleine.*

Dintre comunicările prezentate de filologii români, spaţiul nu ne îngăduie să spicuim decât câteva: Maria Manoliu, Domniţa Dumitrescu (*Cortesía ritual en español y rumano: el caso de los deseos)*, Rodica Zafiu (*Étapes et parcours de grammaticalisation et pragmaticalisations: les indéfinis du type „NE PAS SAVOIR"*), Ioana Vintilă Rădulescu (*Le Parlement Européen face à la féminisation des noms de fonctions, etc. en roumain et en français)*, Cristiana Teodorescu, Maria Ţenchea, Eugenia Arjoca Ieremia, Michaela Livescu, Adriana Costăchescu, Daniela Dincă, Lavinia Similaru, Camelia Dragomir, Luminiţa Vleja, Andreea Iliescu etc.

Conferinţele plenare au fost susţinute în valenciană, catalană şi franceză, iar pentru prezentarea comunicărilor pe secţiuni s-au adăugat spaniola, italiana, româna şi portugheza. Cităm, în valenciană, fragmentul cu care se încheie volumul rezumatelor, p. 902: „El present llibre ha estat acabat el dia de la Mare de Déu d'agost, una de les principals festes dels valencians, i dia de la representació del Misteri d'Elx, Patrimoni de la Humanitat i una de les aportacions de la nostra terra al món." Coordonatorul Congresului, Emili Casanova Herrero, a prezentat comunicarea *Els valors sintactics de mateixa 'même, mismo', una particularitat romànica del valencià.*

Pe tot parcursul Congresului a existat o expoziţie de cărţi, printre autorii prezenţi numărându-se Maria Iliescu, Sanda Reinheimer Rîpeanu, Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, Maria Ţenchea ş.a.

S-a înregistrat şi un semnal de alarmă, tras de profesorii de filologie romanică din univesităţile spaniole, care au redactat un manifest împotriva dispariţiei din programa de studiu universitară a Filologiei romanice, disciplină prestigioasă care i-a avut ca dascăli pe Menéndez Pidal, Emilio Alarcos, Dámaso Alonso, Rafael Lapesa, Alonso Zamora Vicente.

Merită să semnalăm sprijinul de care s-au bucurat organizatorii Congresului din partea unor importante entităţi şi instituţii locale: Vicerectoratul de Cultură al Universităţii din Valencia, Muzeul de Etnologie, Direcţia Generală a Muzicii a Guvernului Valencian, Primărie etc.

Una dintre excursiile organizate în cadrul Congresului a inclus două rute dedicate unor reprezentanţi importanţi ai literelor valenciene: Castalla, „famosa línea de castillos", celebră scenă a scrierilor lui Enric Valor şi Orihuela, pământ lăstărit de măslini, portocali, lămâi, palmieri şi smochini, leagăn al lui Miguel Hernández (1910-1942), talentatul poet de la a cărui naştere se împlinesc în 2010 o sută de ani. Cu gândul la XXVII CILFR, care va avea loc în Franţa în 2013, putem încheia aceste note cu versurile lui Miguel Hernández, inspirate de naşterea fiului său:

Tu risa me hace libre
se impone alas
soledades me quita
cárcel me arranca

Porque soy como el árbol talado, que retoño
porque aún tengo la vida.

LUMINIŢA VLEJA